

Martin Mrzdovnik

ZREŠKI IZGNANCI

Izgnani v času II. svetovne vojne

Martin Mrzdovnik

ZREŠKI IZGNANCI

Izgnani v času II. svetovne vojne

Izdajatelj in založnik: Občina Zreče

Odgovorna oseba založnika: mag. Boris Podvršnik, župan

Gradivo zbral in besedila priredil: Martin Mrzdovnik

Za tisk uredila: Blaž Prapótnik in Martin Mrzdovnik

Fotografije: arhiv Občine Zreče, zasebni arhivi svojcev

Na naslovni fotografiji je v železničarski uniformi Franc Kozjek iz Zreč.

Jezikovni pregled: Urška Stani

Oblikoval in tehnično uredil: Blaž Prapótnik

Grafična produkcija in izvedba: Epigraf

Naklada: 300 izvodov

Leto izdaje 2020

Cena: 15 eur

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

314.151.3-054.74(497.4Zreče) "1941/1945"

MRZDOVNIK, Martin

Zreški izgnanci : izgnani v času II. svetovne vojne /
Martin Mrzdovnik ; [fotografije arhiv Občine Zreče,
zasebni arhivi svojcev]. - Zreče : Občina, 2020

ISBN 978-961-93995-5-2

COBISS.SI-ID 34574851

9 789619 399552

Martin Mrzdovnik

ZREŠKI IZGNANCI

Iznani v času II. svetovne vojne

PREDGOVOR, UVODNIK	7
Boris Podvršnik Zgodovinska dediščina krajevnega domoljubja – zreški izgnanci v času nacističnega raznarodovanja	8
Martin Mrzdovnik Zreški izgnanci druge svetovne vojne	10
Irena Fürst Zgodovinsko ozadje izгона Slovencev v času II. svetovne vojne Slovenski izgnanci 1941–1945	11
USODE IZGNANIH	17
Posamezniki in družine iz Zreč, ki so bili izgnani v Srbijo, Hrvaško in Bosno	18
• Jožef Bezjak, župnik v Zrečah	18
• Družina Alojza Burje, kovača iz Zreč	23
• Družina Ignaca Ceglarja, kovača iz Zreč	26
• Družina Dušana Husa, obratovodje kovačije iz Zreč	29
• Družina Ivana Kovača, mlinarja iz Radane vasi	32
• Družina Franca Kozjeka, postajenačelnika iz Zreč	42
• Družina Ivana Lamuta, kmeta iz Loške Gore pri Zrečah, po domače pri Srednjem Maucu	48
• Družina Bernarda Lamuta, kovača iz Zgornjih Zreč	50
• Družina Ferdinanda Mauharja, po domače Nandeki iz Spodnjih Zreč	53
• Družina nadučitelja Karla Mravljaka iz Zreč	57
• Družina Ivana Oprešnika, kmeta z Dobrave	63
• Družina Jurija Oroža, kmeta in župana iz Zreč, po domače Mihelaki	68
• Družina Antona Podvršnika, zreškega učitelja	71
• Družina Slavka Pintarja, krojača iz Zreč	78
• Družina kovaškega mojstra Antona Rabiča iz Zreč	83
• Družina Johana - Ivana Srnela iz Zlakove	86
• Družina veleposestnika in trgovca Ludvika Vidmarja iz Boharine	93
• Družina uradnika Josipa Vovka iz Zreč	107
• Družina Ignaca Zajca, kovača iz Zreč	109
• Družina Mihaela Založnika, po domače Jozlna z Dobrave	111
ZAKLJUČEK	115
Ostali izgnani Zrečani	116
Avtorjeva sklepna misel	118

PREDGOVOR,
UVODNIK

Zgodovinska dediščina krajevnega domoljubja – zreški izgnanci v času nacističnega raznarodovanja

V času druge svetovne vojne je Slovence ekstremistična nacionalsocialistična politika takratnega nemškega tretjega rajha obsodila na uničenje, z osebnim angažmajem samega Hitlerja, ki je želel to deželo čim prej ustvariti zopet nemško, kot je to zabičal ob prvem obisku Maribora, po vojaški okupaciji.

Skrajnostna politika nasilnega potujčevanja je na našem (zasedenem) ozemlju temeljila na zastraševanju, preganjanju, razslojevanju in ponemčevanju vsega zavednega slovenskega – od uničevanja naših korenin (kulture, jezika ...), naše politične in upravne oblasti, gospodarstva, šolstva, družbenega (društvenega) interesnega življenja do domoljubnih cerkvenih institucij, posameznikov in širših skupin. Prepovedali so uporabo slovenskega jezika, uničevali slovenske spomenike, knjižnice s knjigami. Tovrstni (pre)radikalni ukrepi okupatorja so vključevali nasilni odvzem premoženja, otrok, odrejanje prisilnega dela, prisilne mobilizacije v nemško vojsko, priseljevanja Nemcev in njihovih učiteljev, funkcionarjev in uradnikov.

Logiko zastraševanja in psihološkega pritiska so vršili tudi s pomočjo aretacij, brutalnega zasliševanja, skrajno nehumanega ravnanja v koncentracijskih taboriščih, holokavsta in jemanja ter pobojev talcev.

Med prve tovrstne ukrepe zagotavljanja »rasne arijske čistosti« tudi prisilne (nasilne) izgone, oziroma preselitve vseh slovensko narodno zavednih buditeljev iz vseh sfer in družbenih slojev: od političnih voditeljev, duhovnikov, učiteljev, podjetnikov, obrtnikov, trgovcev, gostilničarjev do delavcev, mojstrov, posestnikov in kmetov ...

Praviloma so na silo pregnali iz svojih domov celotne družine, kar je žal značilno tudi za naše Zreče. To pomembno bolečo zgodovinsko izkušnjo želimo sodelujoči v projektu deliti s širšo javnostjo. Požrtvovalnemu avtorju Martinu Mrzdovniku je s pomočjo svojcev, z zavzetim delom, načrtno in pravšnjim občutkom uspelo zbrati in slikovito osvetliti tragične življenjske zgodbe iz tega temačnega časa. Zajema jih s pričevanji in dokumentira s številnimi prvič javno objavljenimi fotografijami, ki ilustrirajo in pojasnjujejo širšo podobo takratne, za naše ljudi in narod izredno težke preizkušnje, ki se v prizadetih srcih zrcali še desetletja kot boleča in nikoli zaceljena rana. Podobno kot mu je to uspelo v pripovedih o zreških talcih leta 2016.

Osrednjo tematiko zajema skozi pripovedi o vsiljenih tragičnih zgodbah oseb in družin, kjer v prvih vlogah nastopajo pošteni, pokončni, samozavestni in svobodoljubni, zavedni Zrečani, ki

so bili v prvi fazi okupacije, skupaj z njihovimi najbližjimi, pregnani in izseljeni s svojih ognjišč predvsem in samo zato, ker so ljubili svojo domovino.

Kot prve »civilne« sovražnike okupatorjev so jih tako opredelili pripadniki in simpatizerji nemške manjšine na Zreškem, ki jih je nasilni režim z zbiranjem informacij spretno izrabil za doseg svojih nehumanih ciljev. Krajevni (lokalni) nemški zaupniki, voditelji Štajerske domovinske zveze (p. d. kulturbunda), so v sodelovanju z nemško varnostnoobveščevalno agenturo spiske pripravili že pred napadom na takratno Jugoslavijo. Metodiko, za katero želimo, da se ne bi nikoli več ponovila.

Osvetljeni so tudi takratne splošne vojne in krajevne razmere, nekateri nasprotniki in najnужnejše vsebine za razumevanje.

To je hkrati »učna ura« rodoljubja, resnicoljubja in svobodoljubja kot pomembnih prvin naše zavesti, kulture, identitete, kot temeljnih postulatov naše svobode in neodvisnosti, zato predstavlja pomemben prispevek k naši krajevni zgodovini.

Te vrednote, ti dosežki ali stanje pa nam niso dani enkrat za večno. Nasprotno. Vselej in vsakokratno se moramo za to pošteno potruditi, boriti. Uspevalo nam bo le, če bomo tovrstne primere in

vrednote spoštovali, ohranjali, negovali, krepili in prenašali iz roda v rod; kot našo najpomembnejšo svetinjo.

Za to pa smo odgovorni prav vsi: od staršev, družin, vrtcev, šol, domoljubnih, stanovskih, veteranskih in kulturnih društev do lokalnih in državnih oblasti.

Delo namenjamo tudi spominu in poklonu na mnoge omenjene in neomenjene patriote, družine, organizacije in institucije, ki so pokončno in z nezlomljivo voljo sodelovali v zgodovinskem boju in ohranjanju naše lokalne in nacionalne identitete. Mnogi so žal pri tem morali za te ideale žrtvovati svoja življenja. Verjamemo tudi, da predstavlja primerno vzpodbudo za prihodnje nove raziskovalce, saj se številne neraziskane teme s tovrstnega področja ponujajo kar same ...

Spoštovani!

Ob tem knjižnem uspehu smo hvaležni vsem, ki ste k temu botrovali. Čestitke ob izidu pa prijetno branje vam želimo.

Boris Podvršnik,
župan Občine Zreče

Uvodnik

ZREŠKI IZGNANCI
DRUGE SVETOVNE VOJNE

Ne spomnim se, da bi o ljudeh, ki so v času druge svetovne vojne bili izgnani iz svojih domov v druge države, v Zrečah veliko govorili. Vsaj v javnosti ne! Bili so v senci teh, ki so aktivno – kot partizani ali kurirji – sodelovali v odporu proti okupatorju. Zakaj tako, ne vem. Mogoče zato, ker ti ljudje vse do leta 1995 niso imeli priznanega statusa vojne žrtve. Slovenska osamosvojitve je na to področje prinesla svež veter in po zaslugi mnogih še živečih izgnancev je nastalo društvo, ki je povežalo vse slovenske izgnance, in od takrat naprej se ti dogodki postavljajo na pravo mesto, tudi v Zrečah. Vedel sem za nekatere zreške družine, ki so bile izgnane, in marsikdaj sem bil priča pripovedovanju dogodkov, ki so se zgodili v izgnanstvu. Vse te zgodbe so me pritegnile, saj sem za nekatere od njih menil, da bi o njih lahko napisali roman ali posneli film. Žal je čas neusmiljeno tekkel in končno sem v letu 2018 sklenil, da izpolnim obljubo sebi, da popišem to, kar je še ostalo. Kakor puščica me je zadela misel nekoga, ki mi je rekel: »Pozni, zelo pozni ste!«, vendar ne v negativnem smislu, in hvaležen sem tej osebi za te besede. Utrdile so me v prepričanju, da je sedaj res ta čas, ki ga ne smem zamuditi in da še ni prepozno zapisati »križevega pota« naših družin in posameznikov, ki so bili v aprilu in juniju leta 1941 izgnani iz svojih domov.

Nekaj osnovnih podatkov in del seznama naših izgnancev sem našel v knjigi Emila Lajha *Občina Zreče v času in prostoru* (2004). Bolj popoln seznam so mi zaupali na Društvu izgnancev Slovenske Konjice. Takšen je bil začetek ... Potrebno je bilo le še iti do še živečih izgnancev ali njihovih otrok, sorodnikov, saj tam domujejo spomini na ta leta. Skupaj smo ustvarjali pričevanja, zgodbe, iskali fotografije, da je nastala knjiga o zreških izgnancih. Prav vsem je spremenila življenje! Mnogi so v izgnanstvu zboleli, nekateri umrli. Prav vsi pa so bili duhovno ranjeni, saj so videli vojne grozote, mrtve, ki so jim prerezali vratove, vojake brez udov ... in ta negotovost se je globoko vtisnila v takratne otroke, mlade in vse to so prinesli domov. Že to, da te nekdo s silo izžene iz tvojega doma, je velika krivica in prav vsi se še danes vprašujejo o vzroku izгона. Mnogi so prepričani v osebna izdajstva ali maščevanja, in morda imajo prav, a vendarle je bil ta izgon del širšega in še bolj grozovitega načrta, da Slovence kot narod izbrišejo za vedno. K sreči se to ni zgodilo in konec vojne je prinesel tudi vrni-

tev na svoj dom, ki je bila za nekatere še hujši udarec od izgnanstva, saj so njih domovi bili izropani in mnogi niso vedeli, kako začeti. Mnogi so prišli domov bolni in ni bilo malo tistih, ki so v letu dni umrli. Skoraj vsi so morali svoje življenje v tedaj novi družbeni ureditvi temeljito spremeniti. Nekdanji obrtniki ali lastniki trgovin in gostiln so se morali posloviti od družinskih podjetij, saj je vse postalo državno, in temu so se težko prilagodili. Znane so besede enega teh svoji ženi, ko je dobil odločbo o nacionalizaciji svojega posestva: »Poglej, vse so nama vzeli, prav nič niso pustili.« Žena pa je odgovorila: »Samo groba na pokopališču pa le niso vzeli.« Tudi delavci v Štajersko železoindustrijski tovarni, današnjem Uniorju, so izgubili prejšnjega lastnika in tovarno so nacionalizirali. Kdo ve, kako so se počutili, ko so jim rekli, da je tovarna njihova, ob tem pa prejšnjega lastnika obsodili na smrt – kasneje so ga rešili prijatelji.

Ob vsem tem je ostala velika bolečina vseh izgnancev, ki so mnogo trpeli in ves čas vojne niso videli doma, saj je bila njihova žrtev potisnjena v ozadje, in vse kaže, da so nanje vsi pozabili. Vsaj takšen je moj občutek, ko sem se pogovarjal z njimi ob pripravi te knjige. Mnogi so pisali svoje spomine, prijateljstva, ki so se spletla v tem času, so negovali še naprej in svojo bolečo izkušnjo prenašali na mlade. Prav njim gre zasluga, da se je vse to ohranilo, in njihova pomoč pri zapisu mnogih zgodb je velika. V knjigi so predstavljene zgodbe družin, ki so bile izgnane v Srbijo, Hrvaško in Bosno. Predstavljena je tudi družina nadučitelja Antona Podvršnika, ki naj bi bila izgnana, a so nekatere okoliščine botrovale temu, da čeprav so bili izgnani iz Zreč, so ostali v Sloveniji. Na tem spisku je bila tudi družina Josipa Vovka, a nato je bil v izgnanstvu samo on, žena in otroci so ostali doma.

In kakšen je sploh namen te knjige?

Zgodovina nekega kraja je sestavljena iz mnogih zgodb prebivalcev, ki so del velikega »mozaika«, in prav je, da tem dogodkom damo svoje mesto tudi v našem kraju. Vse, kar ni zapisano, se hitro pozabi in prav te zgodbe izgnanih med drugo svetovno vojno so dolgo čakale na zapis. Ta skromen zapis naj pokaže nanje, na njihovo trpljenje in voljo do življenja ter morda še koga spodbudi k temeljitejšemu pogledu na ta čas in te ljudi.

Martin Mrzdovnik

ZGODOVINSKO OZADJE IZGONA SLOVENCEV V ČASU II. SVETOVNE VOJNE

SLOVENSKI IZGNANCI 1941–1945

Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 so slovensko ozemlje zasedle tri okupatorske države: Nemčija, Italija in Madžarska. Nemški okupator je zasedel največji del, saj je okupacijske meje določal Adolf Hitler. Zasedli so področje Gorenjske, Spodnje Štajerske s severnim delom Dolenjske, Mežiško dolino in severozahodni del Prekmurja. Zasedli so 10.261 km² ozemlja, na katerem je živel okrog 800.000 prebivalcev. Italijani so zasedli področje južno od nemškega okupacijskega področja, področje Dolenjske in Notranjske, Madžari pa preostalo področje Prekmurja. Italija je zasedla 4550,66 km² z okrog 340.000 prebivalcev, Madžari pa 997,54 km² z okrog 100.000 prebivalcev. Nekaj vasi ob slovensko-hrvaški meji pri Mokricah je zasedla še Neodvisna država Hrvaška. To področje je bilo veliko 20 km² in je imelo okrog 800 prebivalcev.

Vse tri okupatorske države so želele priključiti zasedena ozemlja k svojim državam, želele so izenačiti narodnostne meje z novimi državnimi mejami ter tudi pridobiti čim več gmotnih sredstev in ljudi za svoje potrebe.

Nemški okupator je zasedeno ozemlje obdržal pod vojaško upravo do 14. aprila 1941. Nato so formirali dve začasni civilno-upravni enoti, Spodnjo Štajersko in Gorenjsko z Mežiško dolino. Za vodji teh enot sta bila imenovana dr. Siegfried Uiberreither in Franz Kutschera, ki ga je decembra 1941 zamenjal dr. Friedrich Rainer. Priključitev zasedenega območja so hoteli izvesti po 1. oktobru 1941, ko bi se znebili nezaželenega dela prebivalcev, po izgonu, ki so ga nameravali izvesti v pičlih petih mesecih. Do formalne priključitve Slovenije v nemški rajh ni prišlo nikoli.

Takoj po zasedbi je začel nemški okupator z raznarodovalnimi ukrepi. Prekrivali in ponemčili so vse slovenske napise, ponemčili imena in priimke prebivalstva, uničevali slovenske knjige, zbirali in uničevali kulturni material in razpustili vsa slovenska društva. Najpomembnejši raznarodovalni ukrep je bila uvedba nemščine v vrtnice, šole in učiteljsišča, medtem ko so za starejše organizirali tečaje, na katerih bi se naučili nemško.

Ustanovili so dve raznarodovalni organizaciji – Štajersko domovinsko zvezo (Steirischer Heimatbund) in Koroško ljudsko zvezo (Kärntner Volksbund). Vanju so vključevali Slovence, ki so jih pred sprejemom politično,

nacionalno in rasno pregledali. Tiste, ki so dobili dobre ocene, so sprejeli, vsi drugi so bili predvideni za izgon.

Ponemčenje Slovencev je bil eden od temeljnih ukrepov nemške raznarodovalne politike. Zastopali so stališče: kdor ne bo izgnan, bo ponemčen, in kdor se jezika ne bo naučil, bo izgnan. Zelo kratek rok so si zadali za popolno ponemčenje – največ pet let.

Poleg ponemčevanja sta bila temeljna raznarodovalna ukrepa tudi izgon prebivalstva in kolonizacija Nemcev. Po nemških načrtih naj bi izgnali od 220.000–260.000 Slovencev, kar je pomenilo izgon skoraj vsakega tretjega Slovenca, ki je živel na nemškem zasedbenem ozemlju. To so bili temeljni ukrepi za uničenje slovenskega naroda kot narodnostne enote.

Nemški okupator je v sklopu raznarodovalne politike Slovence rasno, politično in nacionalno pregledoval. Nacionalno neustrezni so bili priseljenci na nemško okupirano področje po letu 1914. Ti so bili določeni za izgon v drugem valu izгона. Političnih ocen je bilo pet: vodilno nemški, nemški, ravnodušen, Nemcem sovražen in vodilno Nemcem sovražen. Rasne ocene so bile štiri in so jih ocenili s prav dobro, dobro, povprečno in rasno neustrezni. Vsaka oseba, ki je bila politično in rasno pregledana, je na koncu dobila končno oceno: V – ostane, E – izselitev, A – preselitev v Nemčijo, O – državljan tuje države, ki ima z Nemčijo dobre odnose, S – poseben primer.

Temeljne smernice za izgon Slovencev je podpisal Heinrich Himmler, državni komisar za utrjevanje nemštva in obenem šef nemške policije, že 18. aprila 1941. Določale so, da bo izgon potekal v štirih valovih:

Prvi val – izgon vseh slovenskih izobražencev. Tu so bili zajeti učitelji, profesorji, duhovniki, sodniki, uradniki, zdravniki in obrtniki.

Drugi val – izgon večine ljudi, ki so se naselili na Gorenjsko in Spodnjo Štajersko po letu 1914. V ta sklop so sodili primorski Slovenci, ki so se v času 1. svetovne vojne in po njej množično naseljevali na ti dve področji. Nemci so našteali okrog 44.000 prišlekov.

Tretji val – izgon ljudi iz obsavsko-obsoteljskega področja. To je bilo področje ob meji z Italijo in Neodvisno državo Hrvaško. Samo tu so predvideli izgon 180.000–200.000 Slovencev. Na to področje so hoteli naseliti Nemce, predvsem tiste s Kočevskega, ki bi »z mečem in plugom« varovali ta del meje nemškega rajha.

Četrty val - izgon vseh, ki ne bi zaprosili za sprejem v nemški raznarodovalni organizaciji ali jih Nemci iz rasnih in političnih razlogov ne bi želeli sprejeti vanju.

Nemški okupator je že aprila 1941 začel na zasedbenem področju z zapiranjem prebivalstva. Prve aretacije so izvajali člani Švabsko-nemške kulturne zveze, pozneje pa enote nemške varnostne policije in orožništva.

Na področju Spodnje Štajerske in Gorenjske so ustanovili več zbirnih taborišč za izgon Slovencev. Sami so jih poimenovali »preselitvena« taborišča. S preselitvijo naj bi ljudje soglašali, a ti ljudje so bili izgnani pod prisilo, pod orožjem in taborišča so bila celo obdana z bodečo žico, da ne bi pobegnili. Taborišča za izgon so bila v meljski vojašnici, v trapistovskem samostanu na gradu Rajhenburg - najprej v gospodarskih poslopih in barakah v bližini gradu, od aprila 1942 pa v barakah pri železniški postaji - in v Škofijskih zavodih v Št. Vidu pri Ljubljani. Zbirni centri, kjer so ljudi le zbrali in odpeljali v eno od zbirnih taborišč, so bili v celjskem kapucinskem samostanu, Starem piskru v Celju, na gradu Borl pri Ptuju, v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, Goričanah pri Medvodah in Begunjah na Gorenjskem. Zbirna taborišča so bila podobna koncentracijskim taboriščem. V njih je vladal režim prve, lažje stopnje. V njih so ljudi telesno in psihično mučili. Za prekrške so jih pretepali in zapirali v samice ali bunkerje, duhovniki so morali z rokami ali majhnimi posodami prazniti greznice, izgnance so vpregali v vozove in podobno. Obvezna je bila telovadba, ki je vsebovala elemente psihičnega mučenja.

Z izgonom prvega vala izobražencev je nemški okupator začel 7. junija 1941. Takrat je odpeljal prvi transport slovenskih izgnancev z železniške postaje v Slovenski Bistrici v Srbijo. S tovarnjaki so jih pripeljali tja iz meljske vojašnice. Izgnanci so smeli vzeti s seboj le ročno prtljago do 30 kg teže in 500 din, pozneje 25 nemških mark.

Naslednjih 10 transportov je bilo odpeljanih v času od 10. junija do 4. julija 1941 iz Maribora. 5. julija je bil odpeljan transport iz Rajhenburga in s tem je bil zaključen izgon te kategorije prebivalcev iz Spodnje Štajerske. Skupaj je bilo v 12 transportih v Srbijo izgnanih 4.801 slovenski izganec in 71 Hrvatov. Hrvatov v nadaljevanju izгона niso več izganjali.

Sledil je izgon izobražencev z Gorenjskega. Med 6. in 10. julijem 1941 so iz taborišča Št. Vid izgnali 5 transportov, skupaj 2.387 slovenskih izgnancev.

V transportu 5. julija 1941 so bili iz taborišča Rajhenburg izgnani duhovniki z ožjimi družinskimi člani, s katerimi so živeli v skupnem gospodinjstvu. Zaradi dogovora med nemškim okupatorjem in hrvaško vlado niso bili izgnani v Srbijo, temveč v Hrvaško. Izgnanih je bilo 217 duhovnikov iz Spodnje Štajerske, ki so jih sprejeli v Zagrebu, duhovnike iz Gorenjske pa so izgnali v zadnjem transportu iz Št. Vida 10. julija 1941. Izgnanih je bilo 169 duhovnikov, ki so jih sprejeli v Slavonskem Brodu.

Nemški okupator je v prvem valu izgnal v 17 transportih v Srbijo 6.802 Slovenca, na Hrvaško pa 386 slovenskih duhovnikov in njihovih družinskih članov in 71

Hrvatov. Skupaj je bilo izgnanih 7.259 izgnancev.

Skrb za nastanitev slovenskih izgnancev v Srbiji je nemški okupator prepustil srbski komisarski vladi, ki je že 24. maja 1941 ustanovila Generalni komite za naseljevanje Slovencev. V Srbiji so pričakovali okrog 150.000 Slovencev, toda po konferenci 4. junija v Zagrebu so spoznali, da bo število manjše. V Arandelovcu so ustanovili svojo izpostavo, saj so prve transporte izgnanih iz Maribora pripeljali do tja. Komite je bil kmalu ukinjen in njegove naloge je prevzel izredni komisar za begunce.

Slovenske izgnance so iz Arandelovca in pozneje drugih sprejemnih postaj pošiljali v večje kraje v Srbiji: Aleksandrovac, Arandelovac, Arilje, Brus, Čačak, Čuprijo, Gornji Milanovac, Gružo, Gučo, Ivanjico, Jagodino, Kamenico, Kragujevac, Kraljevo, Kruševac, Lazarevac, Mladenovac, Paraćin, Požego, Preljino, Rekovac, Smederevsko Palanko, Topolo, Trstenik, Užice, Valjevo, Varvarin in Veliko Orašje. V teh krajih so dobile krajevne oblasti nalogo, da jih razmestijo po vaseh, k bogatejšim družinam. V vsaki vasi naj bi bili največ dve izgnani družini. Zaradi prihoda srbskih beguncev iz Hrvaške je prihajalo do težav z nastanitvijo slovenskih izgnancev, zato so v večjih krajih ostale skupine izgnancev, ki so živele v kolonijah. Te so imele svoje odbore, kuhinje pa so bile skupne.

V Srbiji so slovenske izgnance ljudje lepo sprejeli. Marsikje so jih pričakali že na postajah in jim izkazovali bratsko ljubezen, toda vseeno njihov položaj dolgoročno ni bil najboljši. Zato so se skušali zaposlovati in s svojo izobrazbo in delom so pomagali tudi srbskemu življu.

Veliko slovenskih izgnancev se je v Srbiji vključilo v odpor. Že novembra 1941 je bila v Užicu formirana slovenska partizanska četa Ivan Cankar. Še bolj množično so se vključili v odpor v drugi polovici leta 1943, ko so v okviru I. Krajiške brigade sestavljali V. slovenski bataljon in se borili na sremski fronti. Veliko izgnancev je na bojiščih izgubilo življenje.

Takoj po zaključku izгона prvega vala iz Spodnje Štajerske 5. julija 1941 je začel nemški okupator s pripravami na aretacije ljudi iz drugega vala. Izgnance tega vala so, glede na sprejet dogovor na konferenci med ustaškimi in nemškimi predstavniki 4. junija 1941 v Zagrebu, izganjali na področje Neodvisne države Hrvaške (NDH). Na konferenci je bilo dogovorjeno, da naj bi okrog 180.000 izgnancev, drugi in tretji val izгона, izgnali na področje NDH, od koder bi izgnali enako število Srbov. V času od 11. do 26. julija 1941 so iz taborišča Maribor izgnali 14 transportov oz. 6.065 oseb. Vse te izgnance so pripeljali v taborišče Slavonska Požega in jih od tam pošiljali v različne kraje po Hrvaški in severnih predelih Bosne. V času od 6. avgusta do 27. septembra 1941 je potekal izgon iz taborišča Rajhenburg, od koder so izgnali 7 transportov oz. 3.730 izgnancev. Izgnanci prvega transporta iz Rajhenburga so bili prepeljani do Petrinje, drugih šest transportov pa do Slavonske Požege.

Skupaj je bilo v Hrvaško in Bosno izgnanih 9.963 izgnancev.

Izgon drugega vala izgnancev je bil večkrat ovi-

ran. Razlog je bil začetek vstaje in uporniških akcij na Gorenjskem in v revirjih, pozneje pa tudi vstaja drugih jugoslovanskih narodov. Tudi izgon Srbov iz Hrvaške ni potekal po načrtu. Po uradnih podatkih je bilo v času od 1. do 26. avgusta 1941 izgnanih 14.550 Srbov, po neuradnih vsaj desetkrat več. Vse te razmere so vplivale na odločitev nemškega okupatorja, da izgon na področje NDH ustavi.

Sprejem izgnanih Slovencev v NDH so ves čas spremljale težave. Nalogo za sprejem in nastanitev Slovencev je Paveličeva vlada zaupala Državnemu ravnateljstvu za obnovo, ki je bilo ustanovljeno že 24. junija 1941 in je imelo nalogo realizirati izgon Srbov iz Hrvaške in upravljati tako z njihovim premoženjem kot tudi s premoženjem izgnanih Židov. Državno ravnateljstvo za obnovo je 5. julija 1941 poslalo na 140 okrajev dopis glede sprejema slovenskih izgnancev. Le okrog 55 okrajev se je s sprejemom strinjalo.

Vsi transporti slovenskih izgnancev so bili poslani v taborišče Slavonska Požega, le transport 6. avgusta je bil poslan v Petrinjo. V taborišču so ostali izgnanci nekaj dni. V času od 17. do 25. julija so jih odpeljali naprej v Bosno. Vstaja v Bosni je bila razlog, da so večino teh izgnancev od 26. julija do 25. avgusta prepeljali v različna hrvaška mesta. Tudi izgnance, ki so jih na področje NDH pripeljali v avgustu in septembru 1941, so nastanili v mesta na Hrvaškem.

Položaj slovenskih izgnancev v NDH je bil izredno slab. Naselitvi na domove izgnanih ali pobitih Srbov je nasprotovalo hrvaško prebivalstvo, prišlo je do oborožene vstaje, do italijanske zasedbe velikega dela hrvaškega Primorja, nemški okupator je nasprotoval in skušal omejiti hrvaški teror nad Srbi. Tako so velike skupine slovenskih izgnancev ostale v nekaterih večjih mestih, kot so bila Banjaluka, Bjelovar, Bosanska Gradiška, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica, Derventa, Đurđenovac, Osijek, Petrinja, Prijedor, Sanski Most, Sarajevo, Valpovo in Visoko. V teh mestih so živeli v skupnih prostorih, imeli so skupno kuhinjo in zanje so skrbele mestne oblasti. Mnogi so bili poslani na podeželje, nekateri tudi v prazne hiše Srbov in Židov. Izgnanci na Hrvaškem so bili velikokrat lačni, primanjkovalo jim je oblačil, obutve in drugih osnovnih življenjskih potrebščin.

Izgnancem na Hrvaškem so v času vojne pomagali Rdeči križ Ljubljana, Odbor za slovenske useljenike v Zagrebu in nekateri posamezniki.

Vračanje izgnancev iz Hrvaške je po končani vojni potekalo od 14. junija 1945, ko je bil organiziran prvi transport iz Osijeka. Večina izgnanih se je vrnila do konca avgusta 1945. Tisti, ki so bili bližje meji, so se vračali peš. Iz izgnanstva v Srbiji se je večina izgnancev vrnila do 12. avgusta 1945.

V tretjem valu izгона je imel nemški okupator v načrtu izgnati vse obmejno prebivalstvo ob novi nemško-italijanski meji, od reke Sotle do Žirov na Gorenjskem. Zaradi upora in potrebe po delovni sili na Gorenjskem je bil pas skrčen in nova meja izгона so postale Trojane in reka Sotla. To je bil pas, širok 15–20 km. Tudi število

predvidenih za izgon tega vala so skrčili. Po novih načrtih naj bi izgnali okrog 45.000 ljudi. Ker se je izgon na področje NDH ustavil, so iskali novo rešitev.

Izgon prebivalstva obsavsko-obsoteljskega področja je nemški okupator želel realizirati tudi zaradi Hitlerjeve oblube, da bodo kočevske Nemce še leta 1941 naselili v nemški rajh. Zato so sprejeli začasno odločitev, da prebivalstvo tega področja izženejo v Nemčijo, v taborišča Volksdeutsche Mittelstelle. Odločitev o tem je 18. oktobra 1941 podpisal Heinrich Himmler, 20. oktobra je bil izdan Razglas o državnopolitičnih ukrepih na tem obmejnem področju in 23. oktobra so z izgonom začeli, najprej v vaseh ob reki Sotli. Zjutraj so prišli oboroženi orožniki v vas, jo obkolili, se razkropili po hišah in v kratkem času pripeljali družine na določen prostor v vasi. Od tam so jih odpeljali z različnimi prevoznimi sredstvi v taborišče Rajhenburg. Dnevno so pripeljali v taborišče več sto ljudi.

Izgnance so v taborišču popisali in jim izdali dokumente. Vsaka družina je dobila tudi kovinsko razpoznavno ploščico, na kateri je bila vkovana njihova številka. Od tedaj jih niso več klicali po imenih in priimkih, temveč po številkah. Te ploščice so izgnanci imenovali »pasje svetinje«, saj so jih morali imeti obešene okrog vratu. V taborišču so jim popisali premoženje, ki so ga pustili doma.

Izgnancem tretjega vala izгона je bilo dovoljeno, da vzamejo s seboj več prtljage kot izgnanim v Srbijo in Hrvaško. Če jim tega ne bi dovolili, bi jim morali dati najnujnejše ob prihodu v nemška taborišča.

Na začetku so izgnali na dan dva transporta slovenskih izgnancev, enega dopoldne in drugega popoldne. Tri tedne je izgon potekal brez večjih problemov in zastojev, potem pa je začelo prihajati do težav in prekinitev, zato je izgon v nemška taborišča potekal v štirih fazah:

Prva faza izгона je potekala od 24. oktobra do 17. novembra 1941. Izgnali so 34 transportov z 22.797 izgnancev. Izgnali so jih v Spodnjo Šlezijo, na Brandenburško, Hannoverško, Turinško in v Saško.

Druga faza izгона je potekala od 23. novembra do 9. decembra 1941. V tej fazi so izgnali 19 transportov z 9.448 izgnancev. Izgnali so na področje Württemberške pokrajine in na Badensko.

Tretja faza izгона je potekala med 24. januarjem in 5. februarjem 1942. V petih transportih so odpeljali na Badensko 2.071 izgnancev.

Nemški okupator je od 24. oktobra 1941 do 5. februarja 1942 izgnal 58 transportov s 34.316 izgnancev. Mnogi so pred nasilnim izgonom pobegnili. Pobegnilo je okrog 18.000 Slovencev, predvidenih za izgon. Umaknili so se na italijansko zasedbeno področje, na področje NDH in na področje Štajerske, severno od izselitvenega pasu. Tako so se izgonu izognili. Največ jih je odšlo k sorodnikom in znancem, nekateri pa tudi na pot v neznano. Med begunci so bili tudi prebivalci, ki so se pravočasno umaknili iz vasi, ki so jih okupatorji požgali.

Četrta faza izгона je potekala po 5. februarju 1942. Tu gre za dodaten izgon, ki je potekal počasi. Izganjali so

ljudi, ki so jih v prejšnjih fazah začasno pustili doma, ker so jih potrebovali za razna nujna dela, nato pa so zanje našli nadomestilo. Ta izgon je potekal od 26. marca do 30. julija 1942, ko so bili izgnani štirje transporti z okrog 2.000 izgnancev. Aprila 1942 je bilo taborišče v gospodarskih poslopih pri gradu ukinjeno in nemški okupator je uredil manjšega pri železniški postaji v Rajhenburgu.

Zaključek izgona je bil objavljen z razglasom 12. avgusta 1942, ki ga je podpisal šef varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem dr. Sigfried Uiberreither. Zapisano je bilo, da se je izgon ustavil zaradi nacionalnopolitičnih razlogov.

Nemški okupator je od 23. oktobra 1941 do konca julija 1942 izgnal 62 transportov z okrog 37.000 Slovencev ali približno 83 % prebivalstva Posavja in Obsotelja. Nekatere vasi so bile popolnoma izpraznjene. Imetje izgnanih Slovencev so Nemci zaplenili v korist utrjevanja nemštva, in sicer zaradi gospodarske krepitve Nemcev, ki so že pred vojno živeli na Slovenskem, zaradi naselitve več tisoč nemških priseljencev ter hitrega in popolnega ponemčenja Slovencev.

Na izselitveno območje ob Savi in Sotli je bilo naseljenih nekaj več kot 12.000 kočevskih Nemcev. Poleg njih so tja preseljevali tudi Nemce iz Bukovine, Basarabije, Južne Tirolske, Bosne in Dobruđe. Vseh skupaj je bilo preseljenih 13.817 oseb.

Slovenski izgnanci so bili izgnani v okrog 400 taborišč Volksdeutsche Mittelstelle. Ta taborišča so bila v vseh nemških pokrajinah, večinoma v samostanih, gradovih, mladinskih in počitniških domovih, zdraviliških stavbah ali v zasilnih barakah. Družine so pogosto premeščali iz taborišča v taborišče, iz ene pokrajine v drugo in nekatere družine so bile tudi v deset ali celo več taboriščih.

Vse sposobne za delo so po prihodu vanje takoj poslali na delo. Delali so v tovarnah, raznih industrijskih in obrtnih delavnicah, na železnici, v rudnikih, gozdovih, vrtnarijah, pri gradnji objektov, mnogi so bili poslani k veleposestnikom, kjer so delali na poljih, v vinogradih in drugje. Veliko žensk je moralo opravljati različna dela v taboriščih, številna mlada dekleta so bila poslana k nemškim družinam kot gospodinjske pomočnice, delali so tudi otroci. V nekaterih taboriščih so bile organizirane nemške šole, kjer so se otroci učili nemški jezik in nemške pesmi. V marsikaterem taborišču so otroke učili slovenski izgnanci sami, tisti, ki so bili bolj izobraženi in so obvladali nemški jezik. Ta generacija otrok je izgubila štiri ali celo pet let šolanja in to se jim je v nadaljnjem življenju zelo poznalo. Mlajši otroci so bili v nemških vrtcih, in ker so bili zelo malo s starši, so mnogi znali nemški jezik bolje od slovenskega.

Razmere v taboriščih so bile v večini nevzdržne. Imeli so slabe osnovne higienske razmere, prehrana je bila slaba in nezadostna. Mnogi starši so se odrekli svojemu kosu kruha, da so ga dali vedno lačnim otrokom. Nekaterim so sorodniki od doma pošiljali pakete s hrano in živilske nakaznice, a kaj, ko teh ni bilo veliko.

V taboriščih in krajih, kjer so bile cerkve ali kapele,

so hodili izgnanci k verskim obredom, otroci pa so opravljali svete zakramente.

Mnogi izgnanci so v izgnanstvu umrli in so pokopani na pokopališčih v krajih izгона. V izgnanstvu so se rodili tudi številni otroci, nekateri odrasli pa so se v času izгона poročili.

Na nekaterih izgnancih so v taboriščih opravljali medicinske poizkuse, podobno kot v koncentracijskih taboriščih. Nekateri so iz taborišč bežali in »lagerführerji« so jih za taka dejanja, pa tudi za neposlušnost, pri-govarjanje, zavzemanje za druge izgnance in podobno, strogo kaznovali. Nekatere so poslali za kazen v kazenska in koncentracijska taborišča.

Slovenske izgnance so v Nemčiji ob koncu vojne namestili v zbirne baze, ki jih je vodila UNRRA. Velika zbirna taborišča so bila organizirana v Bambergu, Degendorfu, Ambergu, Detmoldu, Biberachu in drugje. Vračanje organiziranih transportov izgnancev se je začelo konec junija 1945, nekaj izgnancev pa se je vrnilo šele 1946. in 1947.

Mnogi izgnanci so se na pot domov odpravili peš, prehodili več sto kilometrov, sedemsto in več, in na poti doživeli marsikatero težko in neprijetno izkušnjo. Prepuščeni so bili sami sebi in svoji iznajdljivosti.

Slovenski štab za repatriacijo je v domovini organiziral okoli 40 baz, kjer so vračajoče izgnance še enkrat popisali in jim dali dokumente, s katerimi so se lahko vrnili domov. Največ jih je šlo preko baz na Jesenicah, v Martuljku, Kamniku in Mariboru.

Večina izgnancev se je vrnila na prazne in izropane domove. Bivališča so bila uničena, marsikje požgana ali porušena ali pa so imeli v njihovih hišah kočevski Nemci hleve za živino. Premičnine so iz domov izgnanih Slovencev odnesli tudi tisti, ki niso bili izgnani, a so bili prepričani, da se izgnanci ne bodo nikoli več vrnili.

Večina izgnanih ni imela ob vrnitvi niti oblačil niti hrane niti posode, mnogi tudi postelje ne. Najtežje je bilo tam, kjer so bili vsi izgnani in si tudi med sosesko niso mogli pomagati. Zato so hodili po pomoč k sorodnikom, ki niso bili izgnani, in po pridelke in žito k ljudem, ki so živeli izven izselitvenega pasu ob Savi in Sotli.

Mnogi otroci niso imeli možnosti nadaljevati šolanja. Razloga sta bila finančni položaj družine in izgubljena leta, ko se v izgnanstvu niso izobraževali. V veliki meri so se ti otroci hitro zaposlili in se šolali pozneje, ob delu. Izgubili so otroštvo in marsikdo tudi zdravje.

V času od 7. decembra do 18. maja 1942 je bilo v Nemčijo odpeljanih v taborišče pri Ulmu tudi 194 Slovencev od okrog 10.000 sprva predvidenih, ki so dobili dobre rasne ocene in so jih smatrali sposobne za ponemčenje. Ti izgnanci so dobili nemško državljanstvo na preklic.

Spomladi leta 1942 se je raznarodovalna politika na Slovenskem nadaljevala in dobivala širše razsežnosti. Nemški okupator je začel z množičnim izgonom na Koroškem, italijanski okupator pa z zapiranjem Slovencev v Ljubljanski pokrajini in Slovenskem primorju in deportacijami v koncentracijska taborišča.

Pritisk nad koroškimi Slovenci se je začel že po priključitvi Avstrije k Nemčiji. Stopnjeval se je po napadu Nemčije na Jugoslavijo. Takrat so jih začeli masovno preganjati, zapirati v zapore in koncentracijska taborišča in pošiljati na prisilno delo. Da bi pridobili prostor za naselitev Nemcev iz Južne Tirolske in Kanalske doline so začeli z izgonom Slovencev, ki so jih ocenili za nezanesljive, predvsem pa izgonom tistih, ki so se pri ljudskem štetju 1939. opredelili za narodno zavedne. Izgon le-teh se je začel 14. aprila 1942. V treh dneh je bilo v taborišče Žrelec pri Celovcu pripeljanih 221 slovenskih družin s 1075 oseb. V taborišču so jih popisali, fotografirali, jim dali številke, tako kot v taborišču Rajhenburg. Tudi njim so popisali premoženje in s podpisom te listine so izgnanci prepustili premoženje Nemškemu uradu za naselitve. Iz taborišča Žrelec so jih izgnali v več nemških taborišč Volksdeutsche Mittelstelle.

V Prekmurju, ki ga je okupiral madžarski okupator, se je po letu 1914 naselilo veliko prišlekov iz Primorske. Ti so po izvedeni agrarni reformi leta 1921 dobili zemljo pod ugodnimi pogoji in formirali več kolonij, kjer so se naselili. Tako kot nemški okupator je tudi madžarski takoj po okupaciji začel s politikom raznarodovanja. Sežigali so slovenske knjige, plenili premoženje Slovencev, uvedli madžarski jezik kot uradni jezik in začeli z izgonom. 22. junija 1941 so začeli z izgonom primorskih naseljencev in narodnozavednih Prekmurcev v taborišče Sárvar na Madžarsko, ki je bilo v opuščeni tovarni svile. To je bilo taborišče, kjer so izgnance poniževali, kjer so morali prisilno delati in kjer so trpeli lakoto in pomanjkanje. Iz nekaj vasi v Prekmurju so izgnali 121 družin s 568 oseb, iz Murske Sobote 284 in iz Dolnje Lendave 589 oseb. V taborišče Sárvar so bili izgnani tudi izgnanci drugih narodnosti.

Italijanski okupator je imel milejše raznarodovalne ukrepe kot nemški in madžarski. Slovenskega jezika v javni uporabi niso prepovedali in italijanščina je postala le učni predmet. Slovenskih društev niso razpustili, izdajanje tiska je bilo dvojezično. Ljudi na zasedenem ozemlju so sicer želeli čim prej potujčiti, zato so področje, ki so ga poimenovali Ljubljanska pokrajina, že 3. maja 1941 priključili k Italiji. Od leta 1941 pa do kapitulacije so na področju Ljubljanske pokrajine in Slovenskega primorja izvajali internacije prebivalstva in pošiljanje v koncentracijska taborišča po Italiji. Takšno usodo je doživelo 25.000–30.000 Slovencev.

Po kapitulaciji Italije je nemški okupator v na novo osnovani operacijski coni Jadransko primorje nadaljeval z nasiljem in terorjem. Izganjal, zapiral in pobijal je civilno prebivalstvo, mnoge vasi požgal. 15. februarja 1944 so bile požgane vasi Rihemberk – danes Branik, Komen, Tomačevce, Mali Dol, Divči in Jablanica. Ubitih je bilo 25 ljudi, 1023 je bilo izgnanih, 343 pa pregnanih z doma, ki so se zatekli v sosednje vasi. Junija 1944 so požgali vas Cesta pri Ajdovščini, avgusta 1944 pa več vasi pri Nabrežini. Prebivalce so izgnali v Nemčijo v taborišča Volksdeutsche Mittelstelle.

Nemški okupator je vršil teror tudi nad sorodniki

partizanov in ubitih talcev. Že konec julija 1941 je izgnal prve sorodnike partizanov iz Tacna, septembra 1941 pa prebivalce požgane vasi Rašica. Izgnali so jih v Hrvaško.

Zaradi ustavitve izгона v Srbijo in Hrvaško je Himmler januarja 1942 izdal odlok, da se svojce partizanov in talcev izganja v Nemčijo. Prve skupine teh izgnancev so pripeljali v taborišče za izgon v Rajhenburg in jih od tam odpeljali v taborišča Volksdeutsche Mittelstelle v Nemčijo. Izgon te kategorije Slovencev se je začel že marca 1942. Prvi transport iz Spodnje Štajerske je bil poslan v Nemčijo 16. marca 1942, iz Gorenjske pa 26. marca 1942.

Širitev partizanskega gibanja je bil razlog, da je Himmler 25. junija 1942 izdal povelje, da se pri izgonu svojcev partizanov in talcev loči odrasle osebe od otrok in da se prve pošlje v koncentracijska taborišča, v taborišča smrti, otroke pa v taborišča v Nemčijo. V povelju je zapisano, da se rasno dobro ocenjene otroke pošlje v domove organizacije Lebensborn, kjer bodo na voljo nemškim družinam za posvojitev.

Na Gorenjskem so sorodnike partizanov in talcev zbirali najprej v Št. Vidu nad Ljubljano, nato pa v Goričanah pri Medvodah. Julija in avgusta so izganjali ženske in otroke iz številnih požganih vasi, moške, starejše od 15 let, pa so ustrelili in njihova trupla vrgli v ogenj.

Na Spodnjem Štajerskem so zbirali izgnance teh kategorij v okoliški osnovni šoli v Celju. Avgusta in oktobra 1942 so v tem zbirnem taborišču ločevali otroke od staršev; starše so poslali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, okrog 600 otrok pa v nemška taborišča in v domove organizacije Lebensborn. To so bili t. i. ukradeni otroci.

Iz Spodnje Štajerske in Gorenjske je bilo od marca 1942 do avgusta 1944 izgnanih okrog 8000 sorodnikov partizanov in ubitih talcev.

Irena Fürst

avtorica razstave Slovenski izgnanci 1941–1945
in nekdanja vodja enote Muzeja novejšje
zgodovine Slovenije Brestanica

Viri:

- FERENC, T. (1968). Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor: Založba Obzorja.
- FERENC, T. (1977). Tragedija Slovencev na izselitvenem območju ob Savi in Sotli, posebni odtis iz zbornika Krško skozi čas, Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško. Krško: KS.
- FÜRST, I., KOKALJ KOČEVAR, M. (2014). Slovenski izgnanci 1941–1945 [zloženka]. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- FÜRST, I., KOKALJ KOČEVAR, M. (2014). Slovenski izgnanci 1941–1945. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- FÜRST, I., KOKALJ KOČEVAR, M. (2014). Slovenski izgnanci: 1941–1945 [video DVD]. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- FÜRST, I., KOKALJ KOČEVAR, M. (2014). Slovenski izgnanci 1941–1945 = Slozene deportees 1941–1945 [stalna razstava]. Brestanica: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Enota Brestanica.

USODE IZGNANIH

Posamezniki in družine iz Zreč, ki so bili izgnani v Srbijo, Hrvaško in Bosno

Jožef Bezjak, župnik v Zrečah

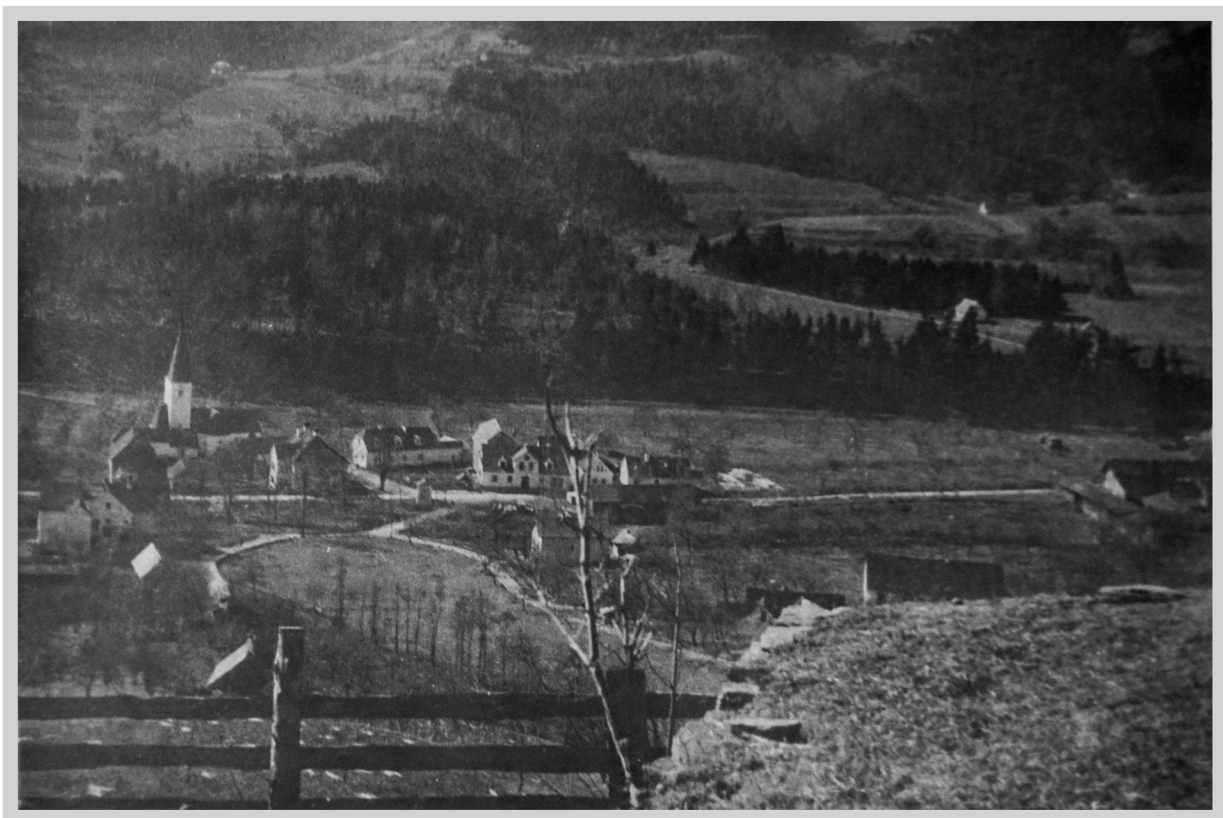
Rojen 17. 2. 1897 pri Sveti Marjeti niže Ptuja, umrl 13. 12. 1947 v Zrečah, pokopan je v grobnici Marije Jurša na starem zreškem pokopališču skupaj z župnikom Matijo Karbo.

Župnik v Zrečah od 1. 8. 1930 do 13. 12. 1947.

V času njegovega izgnanstva je župnijo upravljal župnik Ferdinand Žgank iz sosednje župnije sv. Kunigunda.

Delovanje župnika Jožefa Bezjaka od njegovega prihoda leta 1930 dalje

Po smrti župnika Matije Karbe 12. 2. 1930, ki je tukaj služboval kar 38 let in zato pustil globoko sled, saj ni bil le dober duhovnik, temveč tudi gospodarstvenik, pisec v mnoge časopise in zgodovinar, je prišel v Zreče Jožef Bezjak. Bil je mlad duhovnik na višku svojih ustvarjalnih let, zato se je kar takoj lotil dela. Zelo korenito je posegel v družbeno življenje kraja, saj je ustanovil Katoliško kulturno društvo, zagotovil strokovno vodenje zbora in spodbujal kulturno življenje v kraju. Na Brinjevi gori je leta 1932 zgradil dom za duhovnike in poživil romanja nanjo. Bil je velik domoljub in morda je prav zato imel veliko nasprotnikov. Pri delu mu je pomagal kaplan Anton Radanovič, prav tako kulturnik

Pogled na center Zreč s cerkvijo in župniščem, 1937

Cerkveni pevski zbor. Na fotografiji so v prvi vrsti od leve; neznana, Justina Orož, Francka Lamut, Ema Rušnik, Marija Lamut, Vladko Mohorič, **župnik Jožef Bezjak**, Alojzija Vahter, Tinka Brglez, Slavica Tajhar in Angela Strmšek. Druga vrsta; Alojz Kropelj, Švab Karel, Milč Orož, Franc Založnik, Alojz Rušnik, Ema Kalšek in Franciška Štimulak, neznan, Jože Vahter, Pepi Kovač, kaplan Anton Radanovič, Johan Kvac, Štefan Vahter, neznan, Viktor Orož in Ignac Esih. (Vir: KUD Vladko Mohorič Zreče)

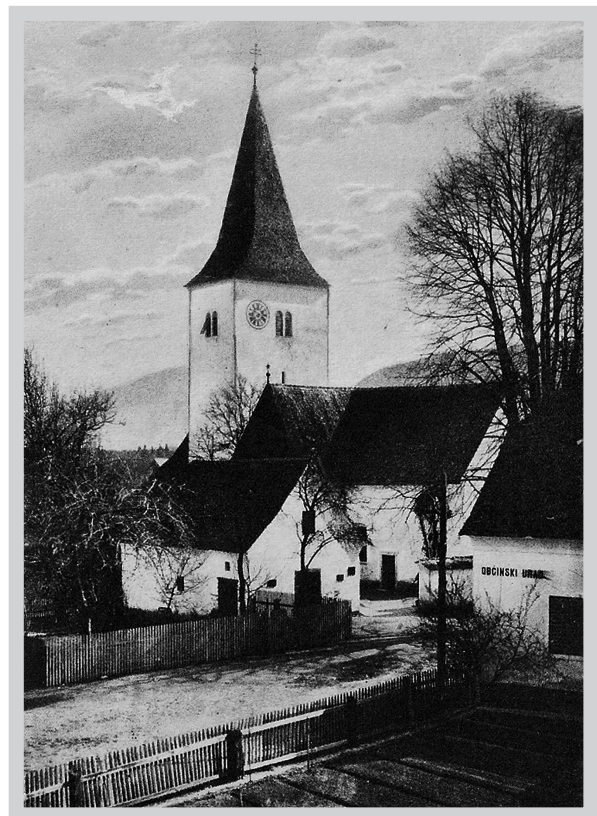
in gospodarstvenik, in skupaj sta zelo razgibala kulturno, gospodarsko in versko življenje v prej mirnem kraju.

Aretacija in izgon v Hrvaško

V župnijski kroniki župnije Zreče najdemo na strani 354 nekaj podatkov o njegovi aretaciji in dogodkov, ki so ji sledili.

»Nemški vojaki pridejo v Zreče 8. 4. 1941 ob 14. uri in že 16. 4. 1941 so popoldne prišli do župnišča in me aretirali. Poročnik Tschauner, sin orožnika, je bil rojen v Zrečah in je leta 1918 z družino odšel v Gradec, se je tako sedaj vrnil in me aretiral. Preiskali so mi vse žepe, vzeli denar in ključe. Tri ure so me zasliševali v občinski zgradbi in me nato odpeljali v osnovno šolo, kjer je že bilo 26 oseb iz kraja. Med njimi je bil tudi župnik iz sv. Kunigunde Ferdinand Žgank. Zvečer sem moral še enkrat z njimi v župnišče in jim izročiti blagajno župnije in Hranilnice.«

V soboto 19. 4. 1941 so še enkrat prišli ponj in ga odpeljali v župnišče. Postavili so ga v kot sobe in mu rekli, da ga bodo ustrelili. Vsaj pol ure so se za njegovim hrbtom igrali z orožjem. Po zastraševanju so ga odpeljali nazaj v šolo in nato v Maribor, Rajhenburg in Zagreb in končno je bil sprejet v Požegi.

Župnijska cerkev sv. Egidija v Zrečah

Na pobudo župnika Jožefa Bezjaka so v Zrečah leta 1932 ustanovili Katoliško kulturno društvo, ki je začetnik bogatega organiziranega kulturnega delovanja v kraju. Na fotografiji iz tega časa sedi župnik Jožef Bezjak med člani društva na sredini (s prekrizanimi rokami).

Izgnani slovenski duhovniki v Požegi, zreški župnik Jožef Bezjak stoji predzadnji v zadnji vrsti na desni strani. Od leve v drugi vrsti je kot peti Franc Tovornik, arhidiakon iz Slovenskih Konjic, 11. je pisatelj Fran Ksaver Meško in povsem spredaj kot drugi Alojz Pirš, nekdanji župnik s Stranic. Fotografija je bila posneta ob zlati maši Alojzija Cilenška. (Vir: Kronika župnije Stranice)

Župnik Ferdinand Žgank je v času druge svetovne vojne upravljal z župnijama sv. Kunigunda in sv. Egidij Zreče. Na fotografiji njegove zlate maše sedi v sredini z zastavo v roki, obkrožen z dekanijскими duhovniki in župljani. (Vir: Kronika župnije Zreče)

Nadžkof Alojzij Stepinac na podobici ob 7. slovensko-hrvaškem srečanju v Krašiču, 19. 10. 2019

Naslednji dogodek, ki ni zapisan v kroniki, a sem ga v Zrečah večkrat slišal v povezavi z drugo osebo, kaže na to, kako je potekalo zbiranje informacij in izjav daleč pred začetkom vojne. Nekoč je namreč župnik Bezjak v širšem krogu ljudi komentiral Hitlerjev vzpon in se zelo slikovito izrazil, da bo Hitler končal tako, da bo lahko v kakšnem zaporu samo še drva žagal. In prav te besede mu je kot vprašanje postavil poročnik, ko ga je vprašal: »No, kdo bo sedaj drva žagal?« To kaže na to, da se je v teh časih vohunilo in poročalo tudi o obrobni izjavah.

Med drugo svetovno vojno je bilo v NDH izgnanih 537¹ slovenskih duhovnikov in redovnikov, ki jih je sprejel in jih nastavil po župnijah nadškof Alojzij

1 Batelja, J. (2018). *Blaženi Alojzije Stepinac in prognani slovenski svečenici u drugome svetskom ratu*, postulatora blaženog Alojzija Stepinca. Zagreb.

Zreško župnišče so napadli in požgali partizani Pohorskega odreda v noči z 8. na 9. november leta 1943. (Vir: Kronika župnije Zreče)

Stepinac² kot kaplane, duhovne pomočnike in župnike – zreški župnik je najprej deloval v župniji Gornji Bogičevci. Kar nekaj zreških družin ga je srečevalo v Požegi in vedo povedati, da je otrokom vedno kaj prinesel. V knjigi *Gostoprinstvo katoličke crkve prognanim slovenskim svečenicima u Požegi (1941–1942)* je zapisano, da je bil v Požegi ves avgust.

Nekaj več o življenju in delu župnika Jožefa Bezjaka v izgnanstvu, in sicer da je deloval še v Lipovljani (1942–1943) ter Plešivici (1. 9. 1943–2. 6. 1945), izvemo iz knjige z naslovom *Blaženi Alojzije Stepinac i prognani slovenski svečenci u drugome svetskom ratu* avtorja

Juraja Batelje, ki je izšla v letu 2018.³

Župnik Bezjak je preživljal težke dni v izgnanstvu, saj je že pred vojno zbolel (na fotografiji, posneti leta 1940 na Brinjevi gori, ga ne najdemo, ker je bil v zdravilišču). Bil je eden tistih, ki jih je izgnanstvo izčrpalo in so domov, kakor so rekli, prišli samo umret. Vrnitev zanj ni bila lahka, saj je bilo med vojno (8. 9. 1943) požgano župnišče in je zato nekaj časa bival celo v hlevu. Čeprav se je to uredilo, je doživel pritisk novih časov, ki so mu pospešili njegovo bolezen, saj je nato zelo hitro umrl, in sicer 13. 12. 1947.

2 Zagrebški nadškof Alojzij Stepinac je v svojo nadškofijo sprejel veliko slovenskih duhovnikov, redovnikov in redovnic. Rodil se je 8. maja 1898 v Krašiču. V duhovnika je bil posvečen 26. oktobra 1930 v Rimu. Za nadškofa pomočnika je bil v Zagrebu posvečen 24. junija 1934. Po smrti nadškofa Antuna Bauerja (7. decembra 1937) je postal zagrebški nadškof. Bil je vzoren pastir božjega ljudstva in neustrašen zagovornik božjih in človeških pravic. Med drugo svetovno vojno je odigral pomembno vlogo pri zaščiti izgnanih duhovnikov in drugih na ozemlje takratne NDH. Leta 1945 ga je nova oblast postavila pred sodišče in ga obsodila na 16 let strogega zapora s prisilnim delom. Papež Pij XII. ga je 12. 1. 1953 imenoval za kardinala. Umrli je 10. februarja 1960. Papež Janez Pavel II. ga je 3. oktobra v Mariji Bistrici razglasil za blaženega.

3 Batelja, J. (2018). *Blaženi Alojzije Stepinac in prognani slovenski svečenci u drugome svetskom ratu*, postulaturno blaženog Alojzija Stepinca. Zagreb.

Družina Alojza Burje, kovača iz Zreč

Alojz Burja, rojen 30. 1. 1895 v Trbovljah,
umrl 22. 2. 1949, pokopan v Zrečah

Marija Burja, rojena **Hren** 12. 7. 1893 v Zrečah,
umrla 1980, pokopana v Zrečah

Otrok

Slavko Burja, rojen 30. 1. 1931 v Zrečah,
umrl 17. 10. 2015, pokopan v Zrečah

Opis družine pred izgnanstvom

Mati Marija je v Zrečah živela z dvema otrokoma iz prejšnje zveze – z Dragico in Poldetom. Dragica se je že po končani šoli preselila na Ptuj. Tam se je zaposlila kot kuharica in si kasneje z možem Ferdom Makovcem osnovala lastni frizerski salon, ki pod vodstvom njene hčere Marije obratuje še danes. Sin Leopold pa je delal v Zrečah kot poštar.

Marija Burja z Dragico in Poldetom, otrokoma iz prejšnje zveze

Marija Burja v času, ko je bila babica.

Poročna fotografija zakoncev Burja

Oče Alojz Burja je prišel v Zreče leta 1929, ko je tovarna Štajersko železnoindustrijska družba potrebovala strokovno moč. Ker je v Zrečah in širši okolici primanjkovalo kovačev, kar je bil takrat najbolj iskan poklic, so v Zreče prišli kovaški mojstri iz drugih, bolj razvitih industrijskih krajev. Tako je Alojz Burja prišel iz Trbovelj. Tovarna jim je priskrbela stanovanja v »gradu«, kakor smo v Zrečah imenovali zgradbo tik ob tovarni, ki je dajala vtis gradu.

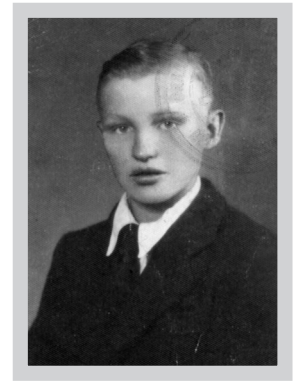
Poročil se je z Marijo in leta 1931 se jima je rodil sin Slavko. Mati Marija, diplomirana babica, je pomagala pri porodih v Zrečah in okolici, vključno s Pohorjem. Nemalokrat se je sredi noči, dežju ali snegu podala na delo peš ali pa so jo prišli iskat z živinskimi vpregami. Pešačenje, zlasti ponoči, je ženski včasih predstavljalo pravo pustolovščino, povezano s strahom in nelagodjem.

Izgnanstvo

Družina kovača Alojza Burje je bila na seznamu teh, ki so bili kot prvi predvideni za izgon iz domačega kraja. Najprej je sledila aretacija očeta Alojza in zasliševanje v osnovni šoli in nato še v meljski kasarni v Mariboru. Julija 1941 je bil izgnan v Smederevo in poslan na prisilno delo v železarno. Mati Marija in sin Slavko sta našla svoj novi dom v Trsteniku, vasi blizu Kraljeva. Sprejeli so ju manjši kmetje in tako sta postala del te gostoljubne družine. Sin Slavko je tam obiskoval osnovno šolo in jo tudi končal, seveda pa je pomagal tudi na kmetiji.

Marija Burja, fotografija za dokument 1941–1945

Slavko Burja, fotografija za dokument 1941–1945

Vrnitev domov

Po končani vojni, maja leta 1945, se je družina vrnila domov in nadaljevala nasilno prekinjeno družinsko življenje. Zopet je bilo potrebno začeti znova. Očetova bolezen je hitro napredovala in umrl je leta 1949 za posledicami izgnanstva, star komaj 54 let. Mati Marija Burja je nadaljevala z babištvom, saj so se takrat otroci praviloma rojevali doma. S svojim delom in znanjem je postala prava legenda in še danes se ji lahko mnoge generacije zahvalijo za dobro opravljeno delo. Sin Slavko je nadaljeval šolanje za strojnega ključavničarja v Kamniku in nato ob delu zaključil še mojstrsko šolo

Poročna fotografija zakoncev Burja s svati

v Ljubljani. Kot obratovodja se je zaposlil v TKO Zreče. Poročil se je leta 1960 z domačinko Jožico Mavhar in imela sta tri sinove – Slavka, Andreja in Boruta. Vsi trije so si ustvarili družine; Slavko v Slovenskih Konjicah, Andrej na Stranicah in Borut v Zrečah.

Življenjske zgodbe teh, ki so se vrnil

Kakor mnogi drugi, ki so se vrnil domov, je tudi Burja prišel domov bolan in izmučen ter je za posledicami vseh teh tegob hitro umrl. Žena in mati Marija je morala prevzeti skrb za sina, ki je po prihodu domov šel v srednjo šolo.

To je bil čas velikega pomanjkanja, tudi hrane, in tukaj se je poklic babice izkazal za koristnega, saj so kmetje Marijo največkrat nagradili s tem, kar so pridelali, saj denarja ni bilo.

Vsekakor je izkušnja izgnanstva zaznamovala oba in mnogokrat je pogovor stekel o tem času. Slavko je svojim sinovom govoril o tem, še posebej takrat, ko je bil predsednik Krajevne organizacije Društva izgnancev Slovenije. Bil je dejaven v LT Zreče, sindikalni dejavnosti v Uniorju, Planinskem društvu Zreče, dva mandata je bil predsednik PGD Zreče, od mladih let pa vse do smrti je prepeval v različnih zborih, npr. DPD Svoboda Zreče, gasilskem pevskem zboru, katerega soustanovitelj in dolgoletni predsednik je bil.

Slavko Burja s sodelavci iz Uniorja; Slavko Burja je prvi z desne.

Fotografije so iz družinskega arhiva **Boruta Burje**.

Zapis o izgnanstvu svoje stare matere in očeta je pripravil **Borut Burja** iz Zreč.

Srečanje upokojencev z vodstvom Uniorja in predstavniki sindikata – Slavko Burja čepi tretji z leve v prvi vrsti, poleg njega stoji takratni direktor Robert Jedlovčnik.

Družina Ignaca Ceglarja, kovača iz Zreč

Ignac Ceglar, rojen 26. 7. 1908 v Šentvidu pri Stični, umrl 27. 1. 1988 v Zrečah, kjer je pokopan

Alojzija Ceglar, rojena Iršič 4. 4. 1911 v Zrečah, umrla 17. 11. 1993 v Zrečah, pokopana v Zrečah

Otroci

Erik Ceglar, rojen, 20. 2. 1935, umrl, 14. 12. 1995 v Zrečah in je tukaj pokopan

Slava Ceglar, rojena v februarju leta 1938, umrla leta 2018 v Sydneyju

Darinka Ceglar, rojena 23. 11. 1948, poročena Ribič, živi v Zrečah

Opis družine pred izgnanstvom

Ignac Ceglar je prišel v Zreče v času, ko je tovarna Štajerska železoindustrijska družba potrebovala strokovni kader, in to predvsem kovaške mojstre. Zreče z vsemi okoliškimi kraji niso premogle tovrstne šole, kaj šele tolikšnega števila kovačev, zato so ti prihajali od drugod. Tako je Ignac Ceglar iz Dolenjske prišel

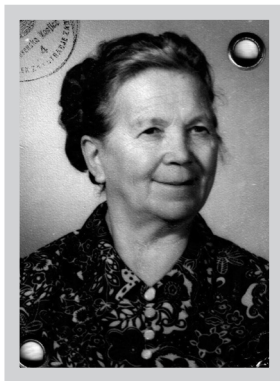
v Zreče in se tukaj zaposlil. V svojih mladih letih je bil član Sokola in se je udeleževal telovadnih nastopov ter je bil nekaj časa član tamkajšnje godbe. Leta 1934 se je v Mariboru poročil z Alojzijo Iršič, in kakor mnogi kovači sta dobila stanovanje v »gradu«. Leta 1935 se jima je rodil sin Erik, tri leta kasneje hči Slava in po vrnitvi iz izgnanstva še hči Darinka (1948). Družina je do začetka vojne živela v »zreškem gradu«, ki ga je lastnik tovarne Milko Bremec kupil za stanovanja svojih delavcev. Ker so bili bivanjski prostori slabi, sta zakonca od Vuhererjev kupila parcelo v Spodnjih Zrečah, ob železniški progi pri mostu čez Dravinjo. V letih pred vojno je Ignacu uspelo dograditi hišo in lahko bi se vanjo vselili, če ne bi vojna in izgnanstvo naredila svojega.

Izgon in življenje v izgnanstvu

O dogodkih v izgnanstvu zakonca nista zapustila zapisov, ostali pa so nekateri dokumenti. Ker življenje v izgnanstvu ni bila najbolj prijetna tema za pogovor, so ostali le drobci, ki so si jih zapomnili domači. V času

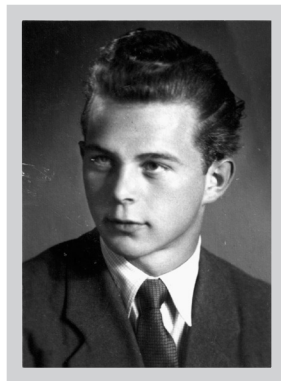
Ignac Ceglar (prvi z leve) v krogu svojih sorodnikov

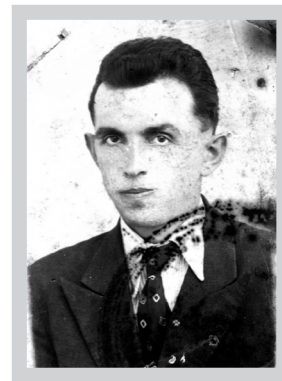
Alojzija Ceglar,
fotografija iz potnega lista

Slava Ceglar

Erik Ceglar

Ignac Ceglar,
fotografija iz dokumenta

aretacije je družina bivala v »gradu«. Najprej so Ignaca odpeljali v Maribor, tik pred transportom pa še ženo in otroka. O teh dogodkih sta pripovedovali in nekaj zapisali snaha Vilma Ceglar in Darinka Ribič, rojena Ceglar.

Vilma Ceglar:

»Na prvo delovno mesto učiteljice sem prišla 1. 9. 1956 na Osnovno šolo Zreče, kjer sem ostala vse do upokojitve. Leta 1958 sem se poročila z Erikom Ceglarjem in sem polnih 12 let z družino živela v hiši Ceglarjevih.

V tem času sem izvedela, da je družina med drugo svetovno vojno bila izgnana v Srbijo, v mesto Smederevo. S seboj v izgnanstvo so smeli vzeti le najnujnejše osebne stvari. Živel so na veliki kmetiji, kjer so bili v dobrih odnosih z gospodarjem. Bivali so v majhni koči, ki je verjetno bila namenjena kakšnim delavcem na tej kmetiji, a je bila takrat prazna in tako je družina našla skromno bivališče. Tašča je delala na njihovi kmetiji, tast pa v tovarni SARTID v Smederevu. O življenju Ceglarjeve družine v izgnanstvu vem zelo malo, saj ne moj mož Erik ne njegovi starši o tem niso radi govorili. Mož Erik je bil skrivnosten tudi o tem, kako je izgubil oko v izgnanstvu. Nekaj več sem le izvedela o njihovi vrnitvi, saj je ta trajala od 20. 5. 1945 do 27. 8. 1945, torej polna dva meseca, skupaj z družinama Burja in Rabič iz Zreč. Potovali so v tovornem vagonu, kjer ni bilo stranišč, zato se je vlak večkrat ustavil sredi njiv, da so ljudje lahko opravili to potrebo. Hrane, ki so jo družine imele s seboj, je že davno zmanjkalo. Na vagonu je bil zaboj marmelade, verjetno so to dali člani Rdečega križa ali kdo drug. To marmelado so jedli polna dva tedna in ob tem se jim je zgodilo še to, da so jim otekli jeziki, saj je verjetno nastopila kakšna reakcija. Moj mož Erik kasneje ni nikoli več jedel marmelade. Niti poskusiti je ni mogel.

Ceglarjeva mama (moja tašča) je bila skrbna in skrajno delavna, zato so jo na kmetiji, kjer je našla zatočišče celotna družina, imeli zelo radi. Delala je na polju, travnikih in tudi v kuhinji, če je bilo potrebno. Hrane so imeli dovolj za ta čas in posebej se je rada spomnila na beli kruh, zelo visok in slasten, ki se je na praznične dni znašel na mizi. Otroke je videla le zjutraj in zvečer, čez dan so bili z drugimi otroki iz vasi. Tako sta se tudi nau-

čila jezika, kar je kasneje še posebej prav prišlo Eriku, ki je bil v takšni službi v Uniorju za področje Srbije. Oblačila, s katerimi sta otroka šla v izgnanstvo, so se trgala, za nova ni bilo denarja in tako je mama Alojzija iz odej sešila zimska plašča.

Ceglarjev ata (moj tast) se ni veliko pogovarjal, še najmanj o izgnanstvu. Ob nedeljah popoldne pa je le kaj spregovoril, včasih tudi o tem času. Na delo je hodil ob reko Donavo in večkrat je videl na obrežju zagozdena trupla, ki so razpadala. Z nogo ali kolom jih je sunil, da jih je tok reke odnesel naprej, in takrat je prekel vojno in Nemce.

Erik Ceglar, ki je bil v Uniorju zaposlen kot šef prodaje za Srbijo, je s svojim znanjem jezika in poznavanjem krajev ter njih navad spletel zelo čvrste poslovne in prijateljske vezi s srbskimi poslovneži. V času turbulentnih dogodkov v tovarni za nekaj časa zapustil Unior, a se je nato zelo hitro vrnil, saj bi se sicer že utečeno poslovno sodelovanje lahko končalo. Slovenska osamosvojitev je bila še ena preizkušnja, in ko se vse umirilo okoli nje, je Erik zopet šel v Srbijo, kjer je doživel veličasten sprejem, saj so cenili njegovo gesto obiska, in poslovne vezi so zopet stekle.«

Darinka Ribič, rojena Ceglar:

»Glede na to, da sem bila rojena leta 1948, to je v času, ko so se vojna in z njo povezani dogodki umikali vsakodnevnemu delu in skrbi za boljši jutri, se o izgnanstvu v družini nismo veliko pogovarjali. V otroških letih to seveda ni bila tema, ki bi nas otroke zanimala. Kasneje pa so tudi starši na te čase nekoliko pozabili, saj tudi takratna država ni našla ustrezne rešitve za izgnance. Oče je sicer o tem večkrat govoril, da so jih zavrnil, in tako je čas tekkel, a ostali so drobci spominov na te čase, ki so jih starši ob posebnih priložnostih tudi povedali.

Oče Ignac, ki je bil zaposlen v takratni Štajersko železoindustrijski družbi in priseljenc, je imel nekaj težav in zavedal se je, da če pride do vojne, se zanj ne bo dobro končalo. In res se ni. Bil je na seznamu za izgon in z njim vsa družina. Čeprav so jih hoteli ločiti, se mati ni dala prepričati. Družina se je tako nekaj

dni pred 20. 6. 1941 zbrala v meljski kasarni in tega dne so s transportom številka 5 bili odpeljani v Srbijo, v Arandelovca, kjer je bil zbirni center. Oče je pripovedoval, da so mu tam vojaki namignili, da če ga bodo vprašali, kam želi »odpotovati«, naj reče v Srbijo. Pot do Arandelovca je seveda bila dolga in mučna; bili so veseli, ker so jih na končni postaji pričakali domačini in ti so potem nekaj dni skrbeli zanje, a kasneje so se morali postaviti »na svoje noge«. Za našo družino je to pomenilo, da sta dobila viničarijo in tam so našli varno zavetje in osnovne pogoje za življenje izgnancev. Mati je hodila na delo v vinograde in si s tem zaslužila za preživetje; po končanem delu so ji gospodarji dali še kaj za domov. Delo seveda ni bilo lahko, še posebej ne za žensko. Nekaj malega pa so si tudi sami lahko pridelali in imeli so enega pujska. Ta je bil tako domač, da ga je sin Erik vodil na pašo, privezanega z vrstico. Starši so vedeli povedati tudi zgodbo, da so po nekem alarmu, in teh je bilo veliko, dolgo iskali Erika in ga končno s pujsom našli pod neko hruško.

Oče pa je hodil na delo v železarno Smederevo in večkrat je povedal, da so bili tam zelo dobri in prijazni ljudje. Polna štiri leta so naredila svoje, in ko je dobil odločbo za vrnitev, je celo razmišljal, da bi ostal. Povedal je tudi, da bi se to gotovo zgodilo, če ne bi imel tukaj v Zrečah že svoje hiše in nekaj zemlje.

V izgnanstvu je sin Erik tudi izgubil oko, to se je zgodilo ob neki otroški igri, ki se je žal končala tragično. Bil je sicer odpeljan v Beograd na operacijo, a očesa niso mogli rešiti, zato je dobil očesno protezo. V izgnanstvu je tudi obiskoval osnovno šolo in se tako naučil jezika.«

Končno doma

Pot domov je bila težka in mučna, a kljub temu so se vsi veselili, da pridejo domov. Doma jih je čakalo preseñenje, saj so medtem v hišo naselili stanovalce. Tako je družina nekaj časa bivala pri sorodnikih, nato pa se končno preselila na svoj dom. Oče je hodil v službo vse do leta 1964, ko je šel v pokoj. Hči Slava je končala osnovno šolo, nekaj mesecev je bila zaposlena v tovarni, današnjem Uniorju, nato pa je v Mariboru končala administrativno šolo in našla delo v Kopru, kjer je spoznala bodočega moža, s katerim sta leta 1967 odšla v Avstralijo. Umrla je leta 2018 v Sydneyju, kjer je pokopana ob svojem možu.

»O Eriku in njegovi življenjski poti je že povedal njegova žena Vilma. Kot najmlajša sem ostala doma, ob nji, in skupaj s svojo družino smo vse do leta 1986 bivali tukaj v Spodnjih Zrečah, nato smo se preselili v novo hišo na Dobravo. Ob smrti očeta Ignaca leta 1988 je mati Alojzija našla varno zavetje pri moji družini vse do svoje smrti leta 1993.«

(Darinka Ribič)

Fotografije so iz družinskega arhiva **Darinke Ribič**.

Po zapisih in pripovedovanju **Vilme Ceglar, Jožeta in Darinke Ribič** zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Skupinska fotografija upokojencev Uniorja: Ignac Ceglar z očali in belim ovratnikom stoji v zadnji vrsti ob oknu.

Družina Dušana Husa, obratovodje kovačije iz Zreč

Dušan Hus, rojen 15. 2. 1902 v Vipavi,
umrl 27. 6. 1941 v Beogradu, tam pokopan,
po vojni je dobil grob na celjskem pokopališču
Marija Hus, rojena **Vučak** 1905 v Vitanju,
umrla 1980, pokopana v Celju

Otroci

Dušan Hus, rojen 1929,
umrl 2017, dipl. inž. gozdarstva
Marija Hus, rojena 1931,
umrla 2006, farmacevtka
Branko Hus, rojen 1933, veterinar, živi v Šentjurju

Dušanovi starši

Marženka Hus, rojena Pospišil 1881,
umrla 1959, pokopana v Celju
Jurij Hus, rojen leta 1872

Opis družine Hus

Dušan Hus se je rodil očetu Juriju, lekarnarju iz Vipave, in materi Mariji. Oče Jurij je bil provizor v lekarni Konjice od 1. 2. 1899 do decembra leta 1901. Rojen je bil leta 1872 v Lovrenčanu na Hrvaškem. Diplomiral je v Zagrebu (1896). Jurij Hus se je poročil s hčerko lekarnarja v Konjicah, Marženko Pospišil, leta 1899. Dve leti po poroki je kupil lekarno H. Philippa v Vipavi in tam se mu je rodil sin Dušan. Osnovno šolo je Dušan obiskoval v domačem kraju, nato pa šolanje nadaljeval na srednji tehnični šoli v Ljubljani. Po končanem šolanju je kot praktikant delal v železničarski delavnici v Ljubljani. Tam je odigral 100 tekem za nogometni klub Ilirija. V Zreče je prišel 1. 4. 1925 in se zaposlil v Štajerski žele-

Družina Dušana Husa v aprilu 1941

znoindustrijski družbi kot tehnični asistent in nato kaj kmalu postal obratovodja kovačije. Da je prispel v Zreče, je gotovo pripomoglo njegovo poznanstvo s takratnim lastnikom Milkom Bremcem in da je njegov oče kot lekarnar deloval v bližnjih Konjicah.

Poročil se je leta 1920 z Marijo Vučak, ki je bila doma iz Vitanja in uradnica na pošti. V zakonu so se jima rodili trije otroci - Dušan, Marija in Branko. Stanovali so v Kračunovi hiši, ki je bila tik ob tovarni. Z njimi je bivala še babica Marženka, Dušanova mati. Znano je, da je bil Dušan Hus aktiven član Sokola, kar potrjujejo mnoge fotografije iz tistega časa.

V mesecu aprilu leta 1941 so ga aretirali in odpeljali

Dušan Hus z ženo Marijo na motorju v Vitanju, 1933

Dušan Hus (drugi z desne) v času aretacije

Kolektiv Štajerske železindustrijske družbe okoli leta 1925; prva vrsta: Dušan Hus je peti z leve v prvi vrsti, osmi je Robert Jedlovčnik.

v meljsko vojašnico. Tam je zaradi nemogočih razmer dobil vnetje srednjega ušesa in kljub pomoči zdravnikov Rudolfa in Silana ni mogel ozdraveti, saj mu nemški vojaki niso dovolili zdravniške oskrbe v bolnici.

S transportom dne 17. 6. 1941 je bil z družino odpeljan v Kruševac. Tam je bil takoj operiran, a bilo je prepozno, nato je bil odpeljan v beograjsko kliniko, kjer je umrl.

Zreški Sokoli pred Kračunovo hišo v decembru 1938, pred odhodom na Muto (ogled kovačije). V sredini z leve: Ana Kozjek, Alojzija Podvršnik, Marija Kozjek, Marija Hus, Alojzija Oplotnik, Vida Cotman. Moški v prvi vrsti z leve: Jože Košir, neznan, Rudi Oplotnik, Maks Višnar, Franc Brglez. V ozadju: Robert Jedlovčnik, Alojz Cotman, Anton Podvršnik, Franc Kozjek, neznan, neznan, Dušan Medved, neznan, Martin Kračun, neznan, Miha Jurak, Dušan Hus, Anton Podgrajšek, neznan. (Vir: Arhiv družine Podvršnik)

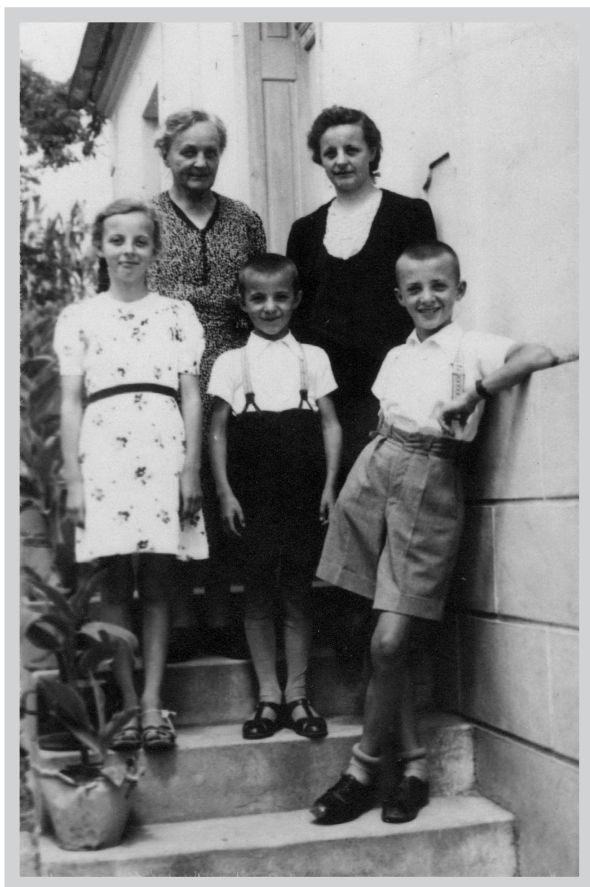
Tabakera s posvetilom za 100. tekmo v nogometnem klubu Ilirija

Nogometno moštvo Ilirija leta 1920

Družina po očetovi smrti v izgnanstvu

Po smrti očeta Dušana se je družina morala sama prebijati skozi težke dni v izgnanstvu. Sprejeli so jih dobri ljudje v vasi Jaseka blizu Kruševca. Stanovali so v cerkveni hiši. Mati Marija je dobila delo na pošti, saj je dobro obvladala nemški jezik. Otroci so hodili v srbske šole in se tako naučili še tega jezika.

Družina Dušana Husa v izgnanstvu po smrti očeta

Družina po vrnitvi – življenjske zgodbe otrok, žene, matere, babice

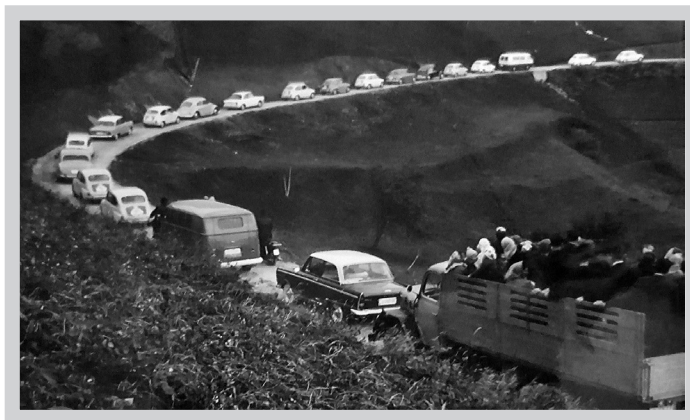
Po končani vojni se je družina vrnila v Celje, ker je mati Marija dobila službo na Pošti Celje in nato še stanovanje. Dobrodošla jim je bila pomoč babice, ki je gospodinjala, saj je Marija delala, otroci pa so se pridno učili in študirali.

Sin **Dušan** je postal diplomirani gozdarski inženir in je kasneje gradil ceste pri Gozdnem gospodarstvu Celje, tudi po pohorskih gozdovih.

Hči **Marija** je študirala farmacijo in je bila zaposlena v Plivi Zagreb.

Sin **Branko** je postal veterinar in je služboval v Šentjurju pri Celju. Vsi so si ustvarili družine in na Zreče imajo lepe, a tudi grenke spomine.

Po zapisih **Marte** in **Aleša Husa** zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Odprtje ceste na Resnik

Družina Ivana Kovača, mlinarja iz Radane vasi

Ivan Kovač, rojen, 29. 5. 1908,
umrl 16. 9. 1992

Dora Kovač, rojena **Petelinek** 6. 2. 1912, gospodinja,
umrla 9. 12. 1986

Otroci

Janko Kovač, rojen 18. 4. 1934, umrl 13. 12. 2006

Milica Kovač, rojena 13. 12. 1936, živi v Velenju

Franc Kovač, rojen 17. 2. 1940, živi v Šentjurju

Danica Trebušak, rejenka, rojena 3. 3. 1934,
umrla 6. 10. 1982

Zgodovina rodbine Kovač iz Borka

Po znanih podatkih sega zgodovina rodovine Kovač skoraj 200 let nazaj. Dom je stal in še stoji na Borku nad Zrečami, danes Dobrova 31.

Prva znana gospodarja sta bila Jurij Kovač in žena Mica, rojena Lipuš. Oba sta bila rojena pred letom 1837.

Druga znana gospodarja sta bila Franc Kovač (1856–1889) in žena Rozalija, rojena Matavž. V tem zakonu sta bila rojena 2 otroka: Jakec (1887) in Ivan (1885). Slednji (1885–1956) in žena Ivana, rojena Kovše (1886–1917), sta bila tretja gospodarja.

V tem zakonu je bilo rojenih 5 otrok, samih fantov. Najstarejši Ivan, rojen 29. 5. 1908, je nosilec pričujoče zgodbe. Zaradi smrti matere v letu 1917, oče je bil mobiliziran v vojsko, je bila v družini huda stiska – pet malih otrok, najstarejši je imel komaj 9 let. Po končani vojni se je oče vrnil in našel prazen dom, njegova velika skrb je bila, kako poskrbeti za otroke.

Domačija v Radani vasi do leta 1956

Strgavškova botra Julijana Petelinek in otroci, 1932

Najstarejši otrok – Anzek ali Ivan – je bil poslan v uk za mlinarja najprej na Pragersko. Obrtno šolo je obiskoval v Spodnji Polskavi, nato se je zaposlil kot mlinar v Ormožu na plavajočem mlinu na Dravi. Ta zaposlitev ni trajala dolgo. 24. junija 1926 je bil na javni dražbi manjši mlin v Radani vasi. S pomočjo očeta in župana občine Zreče Jurija Oroža, ki sta bila poroka za kredit, je prišel v last takrat še mladoletnemu mlinarju Ivanu. Težave so se vrstile še nekaj let, vmes je lastnik še moral odslužiti vojsko, nastopila je gospodarska kriza, vendar je vztrajal in uspel.

Rodbina Petelinek iz Gabrovelj

Drugi steber domačije v Radani vasi je bila žena Dora, rojena Petelinek.

Njena mladost je tekla na posestvu Petelinekovih, po domače pri Strgavškovih.

Bila je drugi otrok Blaža (1862–1921) in Frančiške (1875–1926) Petelinek.

Prvi otrok, Josip Petelinek (17. 3. 1905–1. 8. 1932), je po smrti očeta in matere prevzel posestvo. Zaradi prera-
ne smrti (star 27 let) je gospodarstvo prevzela njegova
žena Julijana (1901–1983)

Nastajanje nove družine

Skupno življenje in gospodarjenje v Radani vasi sta
Ivan Kovač in Dora Petelinek začela s sklenitvijo zakon-
ske zveze 26. 2. 1933. Gospodarska kriza se je umirjala,
gospodarstvo v mlinu in na žagi je napredovalo.

Mlada gospodinja je dala velik prispevek k napred-
ku in boljšemu življenju.

Družina se je številčno večala: Janko (1934), Milica
(1936), Franci (1940). Članica družine je bila od leta
1934 tudi rejenka Danica Trebušak.

Leta pred začetkom vojne

Gospodar **Ivan Kovač**, ata, se je pripravljaj na prenovu
mlina. Imel je že naročeno turbino, ki bi naj zamenjala
veliko mlinsko kolo, in drugi gradbeni material, potre-
ben za obnovo mlina in dograditev stanovanjskega dela
stavbe.

*»Čas pred okupacijo je bil zelo nemiren. Pogosto so
nas klicali na orožne vaje. Hitler je zmešal celi svet s svojo
politiko. Vojna nevarnost je rasla iz dneva v dan. V letu
1940/41 sem bil štirikrat poklican na orožne vaje. Nemira
ni bilo čutiti samo v gospodarstvu, vrelo je tudi med poli-
tiki in strankami. Vsa društva so bila razpuščena, premo-
ženje zaplenjeno. Tisti čas sem bil predsednik prosvetne-
ga društva v Zrečah. Kar iznenada pride k meni žandar
in prinese poziv, da se moram takoj, najpozneje do 11.
ure, javiti na glavarstvu. Tam je bilo že več zbranih ljudi,
sami domačini in člani bivše SLS stranke, predsedniki in
tajniki raznih društev, razen sokolskega. Ves dan, tja do
noči so nas držali v veliki sobi, zvečer so nas večinoma
vse izpustili, le nekatere so zadržali. Doma so medtem
napravili hišne preiskave. Pri meni niso našli nič sumlji-
vega. Naslednji dan sta prišla še en orožnik in financar.
Financar mi je nastavil pištolo na čelo in zahteval, da
povem, kaj smo delali in o čem smo razpravljali pri pro-
svetnem društvu. Seveda nisem imel kaj posebnega pove-
dati, končno sta le odšla brez večjih sitnosti.«*

Vojna in izseljenišтво

*»V času kapitulacije Jugoslavije sem bil v vojski
(orožne vaje). Vojaki smo bili ujeti, kolikor je kdo mogel,
smo se razbežali na vse strani. Iz Hrvaške sem se
prebil pri Podčetrtku, kjer so me zajeli Nemci. Nagnali
so nas v lesno skladišče v Podsredi. Stražar na vratih
ni bil preveč pazljiv, za njegovim hrbtom sem ušel iz
skladišča. Vendar ta pobeg mi ni veliko koristil. Nekako
sem se prebil do doma, a le za eno noč. Že naslednji dan
sta prišla dva Nemca in tisti nesrečni Drame, ki je bil
knjigovodja pri Gustavu Puklu (Grundnerju).*

*Odgнали so me v Zreče, v šolo. Tam je bilo že več
Zrečanov: župan Orož Juri, učitelj Mravljak, župnik
Bezjak, trgovec Mauhar, občinski odbornik Oprešnik
Ivan, predsednik delavskega sindikata Rabič Anton,
podpredsednik zadruga Mernik Anton in še nekateri, ki
se jih po imenu ne spomnim. V šoli so nas držali pod
močno stražo. Žene in otroci so nam nosili hrano.«*

*»Tega »zapora« v zreški šoli se tudi sama spominjam.
Takrat sem imela 4 leta in smo otroci (Janko in Danica
sta bila najstarejša) tekmovali, komu bo mama zaupala,
da bo nesel očetu hrano v šolo. Nemir in napetost sta
bila prisotna povsod. Posebno težko je bilo za mamo,
skrbela je za gospodarstvo (molin in žaga) pa seveda za
štiri otroke. Najmlajši, star komaj 1 leto, jo je najbolj
potreboval. Vem, da je mama iskala možnost, kako bi
vsaj en otrok ostal doma, ker je pričakovala, da bodo slej
ko prej izselili celo družino. Dogovorila se je s sosedovo
(Jeričevu) teto, da bo vzela enega otroka, in sicer Danico,
za svojega, ko bodo prišli po nas. Tako je Danica hodila
vsak večer spat k sosedovi teti, da ne bi bila doma, ko
nas bodo izselili. Žal pa je ravno tisto usodno noč ostala
doma in je bila skupaj z nami vsemi izseljena.*

*Oče je bil že prej odpeljan v zapor v Maribor, doma
nismo imeli nobenih sporočil, kaj se z njim dogaja.
Spominjam se, da je mama večkrat jokala, ko je pričako-
vala, da bo vsa družina odpeljana. Vojaki so prišli pono-
či in nam dali nekaj malega časa, da smo vzeli najnujnej-
še stvari. Za najmlajšega bratca smo lahko vzeli globok
črni voziček, ki pa je na tem transportu služil za glavno
shrambo za živila. Doma so se pripravljali na žetev, na
zalogi je bila peka kruha (morda 10 hlebov) pripravljena
za ta namen. Verjetno je bilo poleg kruha še kaj drugega.
S to zalogo smo preživeli meljsko kasarno, transport do
Slavonske Požege in še kakšen dan, preden so nas dode-
lili v Malo Vranovino.«*

Meljska kasarna, transport, Slavonska Požega

*»Deseti dan so nas naložili na tovornjak in zapelja-
li v meljsko kasarno v Mariboru. To je bilo menda 22.
aprila 1941. Tukaj v kasarni se je začelo nekakšno zasli-
ševanje. Če si rekel, da si Slovenec, je bilo zasliševanja
kar kmalu konec. Če je kdo zatrjeval, da je Štajerec, so
še bolj čudno gledali, nekatere celo izpustili domov. Imel
sem smolo ali morda preveč grehov (za nobenega nisem
izvedel), da so me določili za zapor na sodišču. Preživel
sem 42 dni v samici, nobeden me ni ničesar več vprašal.
V taki negotovosti so bili ti dnevi strašno dolgi.*

*V začetku julija so se spomnili na mene in me ponov-
no iz zapora odpeljali v meljsko kasarno. Tam ni bilo več
tistih ljudi, s katerimi sem bil prej skupaj. Srečal sem jih
le še nekaj. Najbolj mi je ostal v spominu starejši mož,
ki je bil župan v Ormožu. Čez par dni so mu pripeljali
ženo in s transportom odpeljali oba v Srbijo. Kaj mislijo z
menoj, ni bilo mogoče izvedeti. Dali so mi malo več pro-*

stosti, uspel sem zvedeti, kam so spravili ljudi, s katerimi smo bili skupaj. Večinoma so jih izselili v Srbijo, nekatere pa tudi v Nemčijo.

Ta negotovost je trajala približno deset dni. Dne 22. julija sem zvedel novico, da me zunaj čaka žena s štirimi otroki in s prtljago, kolikor so ji doma dovolili vzeti. Tri dni smo bili skupaj v meljski kasarni. Ležali smo na tleh, na tistem, kar je žena lahko vzela seboj. 25. ali 26. julija 1941 so nas naložili na tovornjake in zapeljali na mariborsko tovorno železniško postajo. Naložili so nas v tovorne vagone in odpeljali na Hrvaško v Slavonsko Požego. Nemški stražarji so nas tu zapustili in nas izročili hrvaškimi oblastem.«

»Meljska kasarna je v mojem spominu ogromna stavba z zelo velikim dvoriščem. Tudi soba, kjer smo bili nameščeni, je bila nekakšna dolga in široka dvorana. Nam otrokom je bilo všeč, ker smo si lahko izbirali ležišča. Ležišča družin, ki so bile že odpeljane v Srbijo ali v Nemčijo, so bila na razpolago za preskakovanje in druge otroške igre.

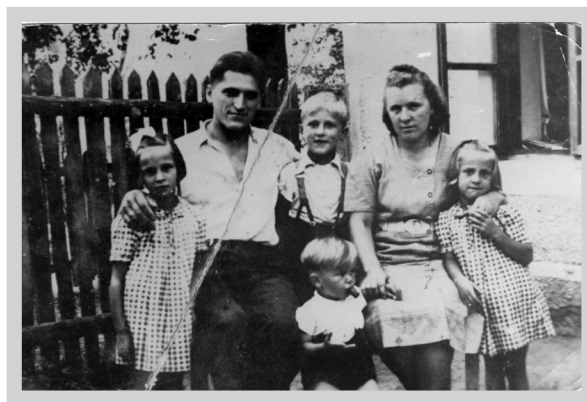
Zbirno mesto zapornikov je bilo na dvorišču. Tam so izbirali družine, ki so bile predvidene za transport. Poglavar družine, ki je bil poklican, je moral v kratkem času pripraviti vso svojo družino in prtljago na dvorišču, kjer so nas že čakali kamioni.

Prevoz s tovornim vlakom iz Maribora do Slavonske Požege sem najbrž prespala. V mojem spominu ni ostalo ničesar od vlaka in železniške postaje v Požegi. Spomin se mi prebuja v zbirnem taborišču: velik pokrit prostor, na tleh slama ali suha trava za ležišča. O hrani ali vodi ne duha ne sluha. Še dobro, da je v našem otroškem vozičku še kaj ostalo od domače peke. Uboga mama, ki je trepetala za življenje vsakega otroka, najbolj pa seveda najmlajšega, ki bi nujno potreboval mleko ali drugo tekočino. Pa ni bilo ničesar, le mamine solze.«

Mala Vranovina

»Bil sem dodeljen družini Miljevič v vasi Mala Vranovina. Dobil sem lepo sobo in mali štedilnik, da smo lahko tudi kaj skuhali. Pa kaj, ko nam je že vsega zmanjkalo. Imel sem še nekaj denarja, da smo lahko kupili, kar se je dobilo, v glavnem fižol in koruzno moko. Miljeviči so nam zastonj dajali mleko, kakšen sir in tudi približno 15 kg pšenice, da bi bilo za kakšno juho ali hlebec kruha.

Pšenico je bilo treba zmleti, mlina pa seveda ni bilo blizu. Po poizvedovanju sem zvedel za mlin v nekem grabnu. Tja sem se napotil, da bi zmlel tisto pšenico. Ko sem končno našel željeni mlin, mi je kar težko postalo. Tam so v vrsti čakale že štiri pravoslavke, da bi si tudi one zmlele žito. Niso imele veliko, vsaka blizu 10 kg. Mlin pa je mlel silno počasi, saj je bil zelo mali. Izgledalo je, da bom moral čakati čez noč, če si hočem zmleti. V razgovoru z ženami sem povedal, da me čaka žena s štirimi otroki, so se me usmiliti in mi odstopile svojo vrsto, da sem se proti noči vrnil k mojim z moko. Pšenica je bila zmleta skupaj z otrobi vred, a je bila vseeno dobra.

Družina v Mali Vranovini, 1941

Ko sem tako čakal celi dan in se pogovarjal z eno in drugo, se je tudi to že zvedelo v bližnji gozd. Okoli treh ure popoldan je prišel moški v vojaški obleki stare Jugoslavije. Imel je čin podporočnika. Z njim sem imel tudi daljšo debato. Na vsak način me je prepričeval, da naj bi takoj odšel z njim in se boril proti okupatorju, ki mi je napravil tako veliko krivico. Če ne bi imel žene in štirih otrok, bi me morda celo prepričal.«

»Bivanje v Mali Vranovini imam v lepem spominu. Prijazni gospodarji, ki so nas sprejeli na stanovanje, včasih nam tudi kaj ponudili, zlasti otroci smo bili deležni vsega, kar so sami imeli, čeprav je bilo tudi njihovo življenje težko in skromno. Živeli smo svobodno na deželi, na lepih travnikih, dvorišče pa je bilo prašno in ob najmanjšem dežju blatno. Sredi dvorišča je bil skrivnostni vodnjak, pokrit s pravilčno streho, vendar otrokom strogo prepovedan. Bila sem premajhna, da bi vide-la skrivnost, ki se je skrivala na dnu vodnjaka. Vem pa, da je mama bila v tej vasi zelo nesrečna, ker smo bili med samimi pravoslavci. Včasih je na glas razmišljala: »Saj nas bodo vse pobili.« Oče si je zelo prizadeval, da bi v bližnjem trgu Topusko pri oblasteh dosegel preselitev iz teh hribov. Tudi kakšno priložnostno zaposlitev je iskal, saj smo bili brez denarja in skoraj brez hrane. Kdor išče, ta najde! Tako je očetu uspelo najti delo, danes bi rekli javna dela, ki jih naroča in minimalno plača oblast. Trg Topusko z zdraviliščem je potreboval čiste ulice in takšno delo je naš oče takoj sprejel, da bi lahko preživel družino. O tem se ni rad pogovarjal, mu je pa pomagalo, da je pri oblasteh dobil dovoljenje, da preseli družino iz Male Vranovine v trg Topusko.

Dali so mu izpraznjeno hišo srbske družine, ki je v času vojne morala zapustiti ta kraj. Podobna usoda se je Srbom dogodila v času druge vojne (1992-1995).«

Topusko

»Tako se je začelo bolj umirjeno življenje v pregnanstvu – izseljeništvu. Hrane je bilo malo in zelo slaba. Franci, ki je bil star šele leto in pol, je težko zbolel, padal je že v nezavest. Odpravili smo ga v bolnico v Gline. Tam smo našli angela varuha – medicinsko sestro Slovenko,

ki je dala vse od sebe, da nam je pomagala. Ona ima zasluge za preživetje našega Francija.

Ko je bil za silo pozdravljen, je zbolel še Janko. Imel je težko bolezen – trebušni tifus. Seveda je tudi njega imela na skrbi naša usmiljenka, sestra Ligorija. Za ostale člane družine, ki so bili še doma, je imela prav tako veliko skrbi. Vsako sredo je bil dovoljen obisk v bolnici. Do takrat je vedno zbirala in pripravila kruh, da sem ga nosil domov.

Ko sta Janko in Franci za silo ozdravela, je težko zbolela še žena Dora. Tudi ona je bila skoraj dva meseca v bolnici in to v kritičnem stanju. V tem času sem prišel na vrsto tudi sam, da zbolim. Začele so mi otekati noge, napadel me je sklepní revmatizem. Vsi sklepi na nogah in rokah so mi zelo otekli in povzročali hude bolečine. Tako so tudi mene zapeljali v bolnico k sestri Ligoriji, ki si je nesebično prizadevala, da bi čim prej ozdravel.«

»To je bil čas jeseni in zime 1941/42. Danes vem, da je to bilo najtežje obdobje našega izseljeništvá. Otroci smo bili velikokrat lačni, kruha ni bilo. Pa tudi bolezní so se kar vrstile, kar je že opisano v prejšnjem odstavku. Glina, kjer je bila bolnica, je bila oddaljena približno 15 km, do bolnice se je lahko prišlo le peš. Na obiske je vsak teden hodil le oče. Otroci smo se veselili, ko je kdo zbolel, ker je oče vedno z obiska prinesel tudi kruh, včasih suhega, bolj poredko svežega. Ko smo bili brez kruha in drugih živil, je še vedno ostal fižol, ki smo ga otroci znali skuhati pa tudi pojedli.

V Topuskem so domovale častne sestre. Ne vem, ali je bil tudi samostan, vem le to, da smo otroci pri njih imeli kar precejšnjo zaščito. Ob nedeljah po maši so nas vedno povabile na vroče mleko in žemljico. Pravo bogá-

Hiša v Topuskem, v kateri so Kovačevi stanovali 1941–1943.

stvo za tisti čas, nepozabno! Ali bi danes še znali ceniti tako dobroto? V Topuskem je bil tudi slovenski duhovnik z imenom Matija (priimka se ne spomnim, podobno medvedu, morda Medvešek). Naš oče je za vsak praznik znal napisati pesem, voščilo. Tudi ta gospod Matija je bil ob svojem godu deležen naše pozornosti. Pesmice seveda ne znam več, le to vem, da bo sv. Matija razbil led v srcih mnogih ljudi, da bi nam bilo lepše in topleje.

V tem težkem času so starši iskali vse mogoče priložnosti, kako bi družina lažje preživela. Vedno sem bila poslušen otrok, tudi tokrat. Namenili so me »v služenje« pri družini Širanovič v Glini. Imeli so gostilno, moja naloga je bila, da sem za strankami počistila in pobrisala gostilniške mize in izpraznila pepelnike. Če naloga ni bila v redu opravljena, je sledila kazen. Saj je nad vrati bila spravljená šiba, ki mi jo je prinesel Miklavž, praktično darilo. Ne vem, koliko časa sem bila pri Širanovičevih, morda do takrat, ko je bolnico zapustil zadnji član družine in obiski niso bili več očetova tedenska naloga.

Še neljubi spomin na Topusko hranim v sebi. Miklavževanje. Pripravljeno je bilo v neki dvorani, na odru je bil »velik ogenj«, kjer so poplesavali parklji. Vsak otrok je prišel sam na oder po darilo, ogenj pa je bil pripravljen za tistega, ki ni znal nič moliti ali se pogovarjati. Strah in groza me spreleti še danes, če se spomnim tega dogodka. Ne vem, kakšno je bilo darilo, skromno za tisti čas, morda piškot ali kakšen bombonček.«

»Zdravje se nam je le počasi izboljševalo, tako da smo spomladi 1942 prekopalí že nekaj zemlje, nasadili krompir, fižol, paradižnik in podobne stvari. Tu in tam sem že kaj malega zaslužil. Delal sem v kopališču, čistil prostore in tudi ceste. Seveda nič stalnega in zelo slabo plačano, z družino smo živeli zelo slabo. Povsod in vedno sem iskal kakšno delo.«

»Topusko je tudi kraj prvih vojaških spopadov. Sicer ne vem, kdo je bil v vojni, vem le, da so krogle švigale okrog hiše. Po trebuhu smo se splazili iz gornje sobe v spodnjo. Tu je namreč bil zidan prostor, zgornji podstrešni del je bil lesen. Nad našim vodnjakom na dvorišču je stal vojak, ki je bil zadet. Skotalil se je po hribu navzdol, ata pa je med streljanjem želel zaščititi vodnjak, da ne bi mrlič padel vanj. Vsi smo ob steni trepetali, da ga ne bi zadela kakšna krogla.

V sosednji stavbi v naši bližini so bili nastanjeni vojaki. Mama je tu in tam kateremu kaj zašila, za plačilo smo se otroci pri delitvi hrane vsak s svojo posodo postavili v vrsto in tako bili preskrbljeni s priložnostnim obrokom hrane.

V ta čas sovpada tudi moje drugo »služenje« v Zagrebu pri družini Gabrič. Imeli so skromno pekarno in dva mala otroka, ki sta bila dodeljena meni v varstvo. Poleg otrok sem imela dolžnost še nabiranja deteljice in druge trave za njihove zajčke. Tako kot po mojstrovih vajencih je tudi po meni večkrat »kaj priletelo«. Bili so zelo bojovita družina. Kot vidite, sem tudi preživela.«

Donja Kupčina

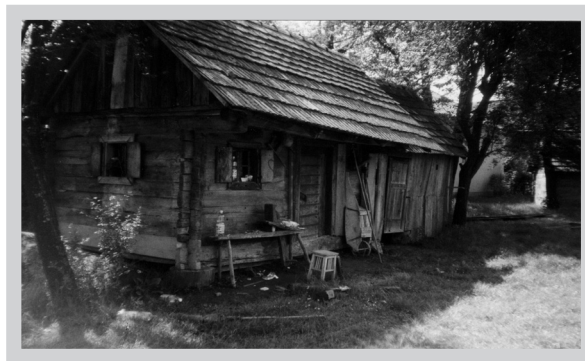
»Proti jeseni v letu 1942 sem našel v časopisu oglas, da iščejo mlinarja. Takoj sem iskal vezo in že čez par dni odšel na tisto mesto in začel delati. Zelo sem bil presenečen, ko sem na tej poti prvič srečal partizane. Moral sem jim razložiti, kdo sem, kam sem namenjen in vse okoliščine. Takoj sta mi bila tovariša, ko sta spoznala, da sem njihov simpatizer. Moral sem vse strogo molčati in se zelo paziti, ker je v vasi in kraju, kamor sem prišel, bila ustaška oblast. Tudi gospodar mlina in žage je bil zelo previden in je poskušal vedno najti nevtralnno stališče. To pa se mu ni vedno posrečilo.

V jeseni 1942 sem začel delati v Donji Kupčini. Moja začasna plača je bila 300 kun na mesec in 20 kg žita. To je držalo do spomladi 1943. Ker so partizani bili brez vsega, je gospodar moral nabrano merico oddati vse zanje. Plačano je dobil z ogljem, ki so ga partizani kurili v gozdovih. Pogon mlina in žage je bil na sesalni plin (Saugar). Mlin in midva z gospodarjem sva bila mobilizirana za vojsko. Seveda je bilo to še tajno, da nas niso ustaši pokončali. V sosednji vasi Šišljavac so še imeli svojega župana in tajnika, ki sta v večnem strahu tudi sedela na dveh stolčkih. Čez dan so bili gospodarji ustaši, ponoči partizani. Da je velikokrat prišlo do bežanja, se razume. Saj je že bilo zadosti, če si dal partizanu košček kruha, prav tako tudi ustašu. Ustaši niso bili toliko potrebni pomoči, ker so bili redna in še dobro vzdrževana vojska. Pobrali pa so vse, kar se je dalo, da ne bi dobili v roke partizani.

V začetku leta 1943 se je moj gospodar znašel v ustaškem zaporu v Karlovcu. Imel je zvezo z ustaškim oficirjem, ki ga je takoj rešil iz zapora. V času, ko je bil gospodar Janko Neral v zaporu, so partizani izvedli večjo akcijo, kakšnih 30 moških so odpeljali seboj v gozdove, 7 pa so jih ustrelili na pokopališču v Donji Kupčini. Med temi sedmimi so bili župnik, učitelj, štirje kmetje in ena kmetica.

Še dogodek iz leta 1944, ki ne sme biti pozabljen.

Bilo je v Donji Kupčini na Hrvaškem. S prvim junijem 1944, ko je Paveličeva oblast izdala odločbo, da se morajo vsi moški takoj prijaviti pri civilni oblasti, da dobijo potrdilo, da so državljani NDH. Tiste, ki se ne bodo pri-

Hiša je podobna tisti, v kateri je stanovala družina v Donji Kupčini 1943–1945.

javili, morajo vojne ali civilne oblasti poiskati in do končane preiskave pripreti, dokler se ne izkaže, kdo je kdo. Znano je bilo, da so tisti, ki so jih ustaši prijeli, le težko prišli ven. Mnogih ni bilo nikoli več nazaj.

Med temi, ki niso imeli dokumentov, sem seveda bil tudi jaz. Dne 7. junija 1944 je bil praznik presvetega rešnjega telesa. Odločil sem se, da grem k sv. maši, ki je bila v bližnji cerkvi okrog 10. ure dopoldan. Ravno med tem časom, ko sem bil v cerkvi, je šla skozi vas ustaška patrola. Pobrala je vse moške, ki niso imeli dokumentov. V cerkev niso pogledali. Imel sem res pravo srečo, hvala Bogu. Ko sem stopil iz cerkve, sem videl ustaše, ki so šli kakšnih 100 m naprej po cesti. Razločno sem videl na cesti nekaj vozov, na njih ustaše in moške v civilu. Za vozovi je šlo nekaj ustašev in moških, ki so bili privezani k vozovom. Kasneje se je zvedelo, da so vse te ljudi odpeljali v Jasenovac. Takrat še nisem vedel, kaj je Jasenovac. Znano je, da se je iz Jasenovca vrnilo zelo malo ljudi. Preživel sem dan strahote, ki sem se ga zavedal šele pozneje. Še danes, ko sem to zgodbo zapisal, se stresem. Hvala Bogu, po sreči je šlo mimo in Ivan je spet ostal živ, čeprav brez dokumentov.«

»Na tem mestu se zapiski našega očeta **Ivana Kovača** zaključijo. Zadnji dve leti (delno 1943, 1944 in 1945) bom opisala po spominu iz pripovedovanja očeta in mame.

Kljub atovi zaposlitvi pri gospodarju Janku Neralu

Neralovo gospodarstvo med vojno in ob drugem obisku Kovačevih, ko so vsi Neralovi že umrli.

v Donji Kupčini (imel je mlin in žago) je bilo težko preživeti družino s štirimi otroki. Starša sta vztrajno iskala priliko, kako bi katerega od otrok spravila nazaj v Slovenijo, v trdnem prepričanju, da bo vsaj ta otrok preživel, ker je le malo možnosti, da bi družina preživela vojno. Tako zvezo sta tudi našla preko Repičeve Malčke in še njenih zancev, ki so delali na vlaku, ki je vozil v Slovenijo.

Selitev družine iz Topuskega v Donjo Kupčino je bila prava kalvarija, zlasti za mamo. Bila je sama za organizacijo prevoza in to brez dokumentov in denarja. Kraja nista toliko oddaljena, da prevoz ne bi bil možen v enem dnevu. Zapletlo pa se je, ko smo prišli na ozemlje pod srbsko oblastjo. Prisiljeni smo bili na zelo velik ovinek do Siska in nazaj ob Kolpi (Kupi) do Donje Kupčine. Otroci pa smo se veselili, naloženi na vso mogočo kramo na vozu, morda tudi na drugem prevoznem sredstvu.

Ata Ivan je delal pri Neralovih v mlinu in žagi, Danica je večkrat vzela v varstvo njihovega sina Ivico, Janko je bil med vaškimi pastirji pa tudi med ministranti v župniji. Mamina prva in največja skrb je bil najmlajši, ki ga je imela vedno pri sebi, tudi takrat ko je šla na dnino k okoliškim kmetom.«

»Partizani so imeli postojanko na Petrovi gori, tudi nekakšno obrtno delavnico. Ker je bil gospodar Neral in njegov mlin tajno mobiliziran za partizane, je enako usodo delil tudi naš oče Ivan. Na Petrovi gori je preživel nekaj mesecev v teh partizanskih delavnicah, kasneje,

sicer ne vem, če na istem prostoru ali morda kje v bližini, so naredili partizansko bolnišnico.

Po vrnitvi v Zreče je oče ob prijavi na občini oddal tudi potrdilo o udeležbi pri partizanih, pa mu je uslužbenec to potrdilo vzel s pripombo, da ga več ne bo potreboval, saj je zdaj svoboda.

O življenju v Donji Kupčini vem bolj malo, ker sem kmalu po preselitvi družine namesto predvidene Danice bila določena, da se ob prvi možnosti preselim v Slovenijo. Zakaj in kako Danica ni hotela zapustiti mame in drugih članov družine ter iti s tujimi ljudmi na tihotapsko pot preko meje NDH za Slovenijo, ne vem. Vem le to, da sem se kar naenkrat znašla na vlaku pri neki teti, ki me je dala sprevodnici v uniformi (najbrž je to bila železničarska obleka), le-ta strojevodju, s katerim sem prečkala mejo ne na vlaku, pač pa na nekem travniku.

Še danes mi ni jasno, kako lahko 6-letni otrok popolnoma mirno in tiho gre s tujimi ljudmi, ki ga pustijo čakati na milost in nemilost usodi in kontroli na vlaku (bila sem brez dokumentov), na travniku, med premogom itd. Vse se je po sreči končalo. Ta Repičeva Malčka, morda tudi katera druga gospa, me je srečno pripeljala k moji »drugi mami«, Strgavškovi botri, kjer sem svoje ilegalno bivanje nadaljevala vse do vrnitve družine v Radano vas po koncu vojne v juniju 1945. Devetčlanski Petelinekovi družini sem se pridružila kot deseti in najmlajši član. Da bi ta moj ilegalni prihod

Petelinekova devetčlanska družina, 1943

čim bolj zakrili, so me kar hitro navadili botro klicati za »mamo«. Če so me tuji ljudje vprašali, čigava sem, je bil moj naučen odgovor naslednji: Teta Julčka je moja sestra, stric Nijek pa je moj brat. Kakšna otroška naivnost, ki pa mi je kar dobro služila.«

»Moj spomin na bivanje pri Petelinekovih je v glavnem zelo lep, zlasti na »mamo«, ki je sicer bila stroga, vendar dobra kot kruh. Pri velikem posestvu, številni družini in še v vojnem času ji tudi drugega ni preostalo, kot da je imela vse v svojih rokah. Tudi kaznovanje fantov, ki so meni večkrat ponagajali, jaz pa sem se zelo rada za vsako figo jokala. Občasno, ko je bilo tu v dolini preveč nevarno, so me »prebukirali« na Planino pod Roglo, k družini Flisovih, ki so bili »mamini« sorodniki. Tam sem prvič videla partizane, ki so v svinjskem kotlu kuhali vola (najbrž golaž ali kakšno juho). Vola so zaplenili pri »teti Flisovi«. Ubogljiv in poslušen otrok kar naenkrat dobi drugo mamo in še več tet.

S te domačije Flis izhajajo danes precej znani Fantje izpod Rogle, narodno-zabavni ansambel.

Moja draga »mama« je celo uspela z mojim vpisom v nemško osnovo šolo. Prvi razred osnovne šole s tablico in kamenčkom (brez zvezkov in svinčnikov) in malim nahrbtnikom sem obiskovala v Slovenskih Konjicah, v današnji šoli Pod goro. Spominjam se bombardiranja Slovenskih Konjic. Po tem dogodku so šolo zaprli, ker je bila precej poškodovana. Bombe so baje zgrešile cilj, padle so na Konjiško goro, nekje pod gradom. Spričevala za 1. razred nisem nikoli videla.

Moji starši so po pripovedovanju večkrat obžalovali ta svoj korak, da so mene poslali nazaj v Slovenijo. Po preselitvi družine v Donjo Kupčino in atovi zaposlitvi pri mlinarju Neralu so se pogoji preživetja le nekoliko izboljšali.«

1945, vračanje v normalno življenje

»Svobodo smo vsi težko pričakovali, tako mi v Gabrovljah kot tudi družina v Donji Kupčini. Zadnje dneve vojne, ko je bilo vse najbolj divje (izmenjavali so se Nemci, partizani, kozaki), smo se skrivali v bunkerjih, ki jih je naša skrbna Petelinekova mama dala izkopati v gozdu nad zajetjem vode. V teh bunkerjih je bila spravljena najnujnejša hrana za nekaj dni. Najbolj se spominjam slivove marmelade, kako smo čakali, kdaj jo bomo lahko pojedli.

Na hribu nad vinogradom smo pripravili velik kres, ki ga bomo prižgali takrat, ko se bo vrnil iz vojne stric Vinko. Pričakovanja in čakanja so se vlekla v nedogled, vse do danes. Stric se ni nikdar vrnil. Usoda kresa je verjetno bila, da smo ga zvezali v manjše snope in je zgorel v krušni peči kot hosta za peko kruha.

Ata je iskal možnosti, kako bi se čim prej vrnili iz Hrvaške. Bilo je proti koncu maja, ko se je sam vrnil »na ogled«, ali dom še stoji, če ne, kam bo preselil svojo družino. Slučaj je nanese tako, da sem se prva srečala z njim pri Tajharjevem križu, kjer sem na travniku pasla živino. Spominjam se, kako me je poklical po imenu in

Novi most čez Dravinjo, 1954

rekel: »Kaj me ne poznaš? Jaz sem, tvoj ata.« S strahom in obotavljanjem sem šla k njemu in baje rekla: »Bom mamo vprašala, kar idite dol, saj je doma.« Verjetno tudi njemu ni bilo lahko pri srcu, da ga njegov otrok ni spoznal.

Po vrnitvi družine junija, morda v začetku julija v Radano vas sem se jim po nekaj dneh pridružila tudi sama, čeprav baje ne preveč rada. Vsi otroci in predvsem naša mama smo radi prihajali k Strgavškovim, v to prijazno hišo, k dobri in prijazni botri, ki je za nas bila prava druga mama.

Mlin je bil popolnoma zapuščen, v njem so gospodarile podgane, za nas otroke neznansko velike, kot kakšne muce. O predvojno pripravljenem gradbenem materialu za obnovo mlina ni bilo niti sledu, vse je izgnilo. Ata se je lotil z vso vnemo in znanjem popravila mlinčka, da bi se le-ta čim prej zavrtil in zaropotal, saj bi se tako lahko začelo življenje na novo.

Velike težave so bile tudi s stanovanjem. Ob naši vrnitvi sta bili v hiši naseljeni dve družini, in sicer tričlanska družina Vedlin in stric Ciril z ženo in dvema otrokoma. Kako je oče uspel urediti in kdaj, ne vem, vsi pa smo bili pod streho. Vedlinovi so se odselili v Slovenske Konjice, stric pa je ostal, dokler si ni sezidal svojega doma.

Dobro vem za vznemirjenje vseh, zlasti otrok, ko je oče prvič spustil vodo na veliko mlinsko kolo, ki je vodo kar požiralo. Kako so bile prestrašene podgane, ki so bežale iz mlina kar po strehi, in seveda vesel atov obraz:

»Sedaj bo pa že šlo!« Začetne težave preživetja so pomagali reševati sorodniki, tako Rakovi kot Petelinekovi, z žitom, s prašičem, verjetno še s čim, kar v moji glavi ni zapisano.

Posebno vznemirljiv dogodek je bil korak v šolo. V Zrečah je šolsko poslopje bilo požgano tik pred koncem vojne. Razredi so bili razmetani po celih Zgornjih Zrečah (pri Vinterju, pri Unferdorbnju ...). Danica bi naj šla v tretji, morda četrti razred, jaz pa v drugi. Janko je šel v Slov. Konjice v nižjo gimnazijo. Seveda kot običajno, Danica ni hotela sama v razred brez mene. Očitno sem bila bolj korajžna kot ona. Obe sva naredili izpit za tretji razred (nekaj je bilo potrebno prebrati). Po četrtem razredu sem tudi jaz postala gimnazijka v Slov. Konjicah. Danica je po petem razredu šla v gostinsko šolo, ki pa jo je predčasno zapustila, šolanja ni zaključila.«

Šolanje otrok

»Po zreški osnovni šoli je postal gimnazijec najprej Janko, dve leti kasneje tudi jaz. Oba sva nadaljevala šolanje v Celju na srednji ekonomski šoli. Janko je zaključil šolanje leta 1952, jaz 1954. Za oba velja, da sva stanovala v Celju, Janko vsa štiri leta v zasebnih študentskih sobah. Pri meni je bila situacija drugačna. Prvo leto sem stanovala pri družini Amon na začetku Mariborske ceste, prehrano sem imela v dijaški kuhinji II. gimnazije. Žalosten je ta spomin na prvo leto v Celju. Amonovi so imeli dva mala otroka in zelo skromno malo stanovanje, kuhinjo in spalnico. Spala sem v kuhinji na prekratku divanu, učila pa sem se lahko v spalnici, ki ni imela kurjave. Na velikem hodniku je imelo več strank skupno stranišče in vodovodno pipo.

Naslednje šolsko leto sem bila dnevni vozač z avtobusom. Takrat so bili slabi avtobusi, da sem skoraj vedno zamujala v šolo, čeprav bi po voznem redu morala priti pravočasno. Razrednik in drugi profesorji s takim vsakodnevnim zamujanjem niso bili zadovoljni. Sledila je moja selitev v dijaški dom. Razumljivo, da sem s tem bila zelo zadovoljna, vendar le do časa, ko so bivanje v dijaškem domu podražili na tak znesek, da ga oče ni več zmogel. Štipendij otroci obrtnikov nismo imeli. Meni je do konca šolanja pomagal Atletski klub Kladivar Celje, pri katerem sem bila v tem času aktivna in uspešna atletinja.

Naslednji šolar je bil Franci, ki je nižjo gimnazijo obiskoval v Vojniku in nato višje razrede v Celju. Do velike mature na celjski gimnaziji je bil dnevni vozač, nato pa je nadaljeval študij v Ljubljani na veterini.

Najmlajša sestra Anka, ki je bila rojena po vojni (1946), je obiskovala nižjo gimnazijo v Slovenskih Konjicah, nadaljevala pa je šolanje v Mariboru na srednji medicinski šoli. Ona edina je imela kadrovske štipendije pri Bolnici Golnik. Tu se je takoj po končani srednji šoli tudi zaposlila.

Izobrazbo nad srednjo šolo smo vsi dosegli s študijem ob delu, in sicer:

- Janko: VI. stopnja na Pravni fakulteti v Mariboru, poklic pravnik
- Milica: VI. stopnja na Ekonomski fakulteti v Mariboru, poklic ekonomistka
- Anka: VI. stopnja na Fakulteti za zdravstvo v Ljubljani, višja medicinska sestra
- Franci: VIII. stopnja, poklic magister, doktor veterinarske medicine

Danica Trebušak po izključitvi iz gostinske šole šolanja ni nadaljevala, čeprav je bila član družine do leta 1954. Zaradi nesoglasij z mamo je bila krajši čas pri Petelinekovih v Gabrovljah, nato pa je začela iskati svojo pravo mamo (Drago Burja) v okolici Kamnika. Čez par let, ko je imela že svojo družino v Radovljici, je ponovno našla stik z našo družino, ki je zdržal vse do danes.«

Obnova mlina

»Že pred začetkom vojne je imel ata namen obnoviti mlin in povečati hišo za stanovanjski del ter mlinsko kolo zamenjati s turbino. Vodni pogon bi ostal tudi po obnovi. Vojna je vse to preprečila, pripravljen gradbeni material je v času vojne izginil neznano kam. Potrebno je bilo začeti znova.

Prvi uspeh je ata dosegel že v letu 1946. Sredi leta se je družina povečala za enega člana, dobili smo malo sestrico Anko. Turbina, ki je bila naročena in delno plačana pred vojno, je čakala pri proizvajalcu v Hočah pri Mariboru. Veliko mlinsko kolo se je moralo posloviti, zamenjala ga je turbina, odprte žlebe za dotok vode preko dvorišča je bilo potrebno vkopati in skriti pod zemljo. Velika nevarnost, da bi kdo od otrok padel v vodo in zašel pod mlinsko kolo, je s tem odpadla.

To je bil prvi poseg v obnovo, za vsa nadaljnja dela je bilo potrebno počakati skoraj deset let. Vsemogoče mamine bolezni so bile naš stalni spremljevalec in atova velika skrb. Zato tudi obnova mlina in hiše zamuja za celo desetletje.

V letih 1956 in 1957 se je ata lotil rekonstrukcije mlina in na novo uredil stanovanjski del. V mojem spominu je bil mlinostavski mojster Konrad Repa iz Velike Nedelje, ki je celotno delo organiziral in vodil. Zidarska in krovna dela je vodil ata sam. S krovci je k hiši pri-

Obnovljena hiša, 1957

šlo tudi malo dekletce, šestletna Gelca, ki je od tega časa postala član naše družine za skoraj celih 18 let.

Moje sodelovanje pri obnovi hiše je bila zidarska strežba (mešanje betona na roke, z lopatami), v aluminijastih vedrih nošenje betona po improviziranih stopnicah z dvorišča do zidarjev. Kje so bili takrat škripci? Pri tem zidarskem delu jih zagotovi ni bilo. Tako malto kot opeko je bilo potrebno znositi »na pod« do zidarjev, ki so le ukazovali in čakali na material. Zelo težko je bilo tudi čiščenje za zidarji, ki so delali omete v celotnem stanovanjskem delu, in čiščenje za pleskarji. Pravih sredstev za čiščenje ni bilo, tudi delovnih rokavic takrat še nismo poznali.

Veselili smo se večje in svetle kuhinje, ki je v bodoče postala glavni dnevni prostor. Ata je bil vesel in ponosen na svoj novi mlin, ki mu je v marsičem olajšal delo. Žal pa je bilo v mlinu mnogo več stopnic kot v starem mlinu. Žito, pa tudi moka, se je prevažalo iz pritličja v zgornje prostore z dvigali (na »gurtne« nameščene posodice), le mlinar je moral hoditi sam po teh številnih stopnicah.«

»V letu 1965 so nas obiskali Neralovi iz Donje Kupčine. To je družina, pri kateri je bil naš oče zaposlen več kot dve leti, Danica je imela varstvo za njihovega sina Ivico. Obiskala sta nas gospodar Janko Neral in sin Ivica. Z očetom sta si imela veliko povedati, čas je hitro minil. Pokazali smo jim tudi mali delček Slovenije.«

»Težko delo v mlinu, stalna skrb za večkrat hudo bolno ženo Doro, pa tudi skrbi, kako se bodo znašli v življenju otroci, vse to je zahtevalo svoj davek na atovem zdravju.«

Obisk Neralovih, 1965

Otroci s svojimi družinami

»Otroci smo drug za drugim odhajali na svoje in se občasno tudi vračali.

Janko je v letu 1960 stopil v zakon s Kristino Klinc, naslednje leto je dobil hčerko Metko, vendar sta se z ženo razšla. Metka je že pred razvezo dobila dom v Radani vasi in tam ostala vse do konca šolanja na Pedagoški akademiji v Mariboru. Tam se je tudi zaposlila in si ustvarila družino. Janko je v letu 1967 ponovno stopil v zakon, tokrat s Silvo Govek. Imel je dva sinova, Janija in Matijo. Zgradil si je stanovanjsko hišo v Slovenskih Konjicah, zaposlitve je imel v KONUS-u, na LIPU, v zdravstvenem domu, na občini.

Družina ob 50-letnici poroke staršev Ivana in Dore, 1983

Sin Jani je bil zdravnik, specialist nefrolog v Kliničnem centru v Ljubljani, družino je imel v Škofji Loki, žal pa sta mu bolezen in smrt v 45. letu starosti pretrgala življenjsko nit. Imel je dva sinova, Jureta in Vida.

Sin Matija je končal študij mednarodnih odnosov. Trenutno je zaposlen pri Združenih narodih, živi v Keniji (Nairobi) z družino, ženo Suigi in hčerkico Miro.

Milica, zaposlena sem bila najprej v Zrečah (Unior), nato 14 let v Konusu. Leta 1965 sem se preselila v kupljeno stanovanje na Škalski cesti, leto kasneje sem dobila hčerko Katjo. Naslednja zaposlitev je bila v Šoštanju, stanovanje v Velenju. Tu sem uspela zgraditi lastno hišo, kjer živim še danes. Pod isto streho živi tudi Katja z možem Igorjem. Katja je študirala na Glasbeni akademiji v Ljubljani, je zaposlena kot glasbena pedagoginja in uspešna zborovodja.

Franci je uspešno zaključil študij veterine. Po vojaščini in tisti zaporniški avanturi je sprejel zaposlitev v Šentjurju. V letu 1971 se je poročil z Drago Škoberne (takrat še študentka medicine), si zgradil lastno hišo. Ima Gregorja in Evo, ni pa nikoli zapustil svoje prve hčerke Urške, ki je tudi zaključila študij veterine. Gregor je zaključil študij prava, zaposlen kot notar v Celju, živi v lastni hiši v Šentjurju z otrokoma Janikom in Piko. Eva je zaposlena pri bratu Gregorju, umetnica, pesnica, pisateljica in še kaj, ima hčerko Galijo, živi tudi v Šentjurju. Hčerka Urška je danes lastnica naše domače hiše v Radani vasi, tam živi, zaposlena je v Ljubljani kot veterinarica.

Anka je končala šolanje v Mariboru in se takoj 1. 8. 1965 zaposlila na Golniku. S krajšo prekinitvijo v Kliničnem centru v Ljubljani je na Golniku dosegla upokojitev. Ustvarila si je družino, živi v Kranju, v lastni hiši. Z možem Rokom imata tri otroke: Boštjan je študiral mednarodne odnose, zaposlen je v Bruslju, ima dva sinova, Andreja in Petra, in ženo Katarino. Polonca je končala pedagoško akademijo, je učiteljica, živi v Kranju s prijateljem Darkom. Najmlajša Zala je zaključila študij upravnih služb, zaposlena je na Ministrstvu za promet, trenutno še pri starših.«

Kovačevi vnuki

Zadnje dejanje

»Radana vas se je vedno bolj praznila, končno sta ostala ata in mama sama. Mamino zdravje je bilo vse skozi bolj trhlo, tudi atu so moči popuščale. Svoje tegobe sta polagala v božje roke. Moč in uteho sta iskala v veri, neomajno zaupala v božjo previdnost in pomoč, velikokrat sta bila tudi uslišana.

V letu 1983 (nekaj mesecev po 50-letnici poroke) se je mamino zdravje hitro slabšalo vse do 9. decembra 1986, ko je umrla v bolnici v Celju po hudih travmah (nemir, strah, prošnje za pomoč) zaradi odpovedi ledvic.

Naslednja leta je ata preživel večinoma v Velenju, poletne mesece v svoji Radani vasi, nekajkrat je bil gost pri Anki v bolnici na Golniku, tudi v Šentjurju in par dni v Slovenskih Konjicah. S tako selitvijo ni bil zadovoljen. To je bil le enkratni poskus, ki smo ga takoj opustili. Žaloval je za Radano, žaloval je za mamo, ki je bila »dobra in lepa«. Ni nam odpustil, da smo mamo na njeno željo upepelili (ata je imel izraz »skurili«).

Proti koncu leta 1991 so se pri atu začele pojavljati težave s srcem (nezavesti za krajši čas), poleg standardnih tegob, ki jih je že sprejel za svoje (težko dihanje, noge, krči, zaprtje, prebavne motnje, izguba apetit, slabšanje vida, sluha ...). Kar nekaj takih nezavesti (ustavitiv srca) je preživel, tista zadnja ga je pripeljala v bolnico Topolšica, od koder se ni več vrnil.«

Milica in Ivan Kovač na klopi pred hišo

»Očetovo življenje je ugasnilo za vedno 16. 9. 1992.

Vendar skupaj z atom Radana vas ni umrla. Vnukinja Urška postopno obnavlja stanovanjski del hiše, tam tudi stalno živi, čeprav se dnevno vozi na delo v Ljubljano.

V Radano vas smo se vedno vsi radi vračali in upam, da bo tako tudi v bodoče. Starši in brat Janko so pokopani v Slovenskih Konjicah. Ob grobu se srečamo nekajkrat v letu.«

Zapiske⁴ je pripravila **Milica Kovač** (Velenje, 2018).

4 Ležeče izpisani odstavki so zapiski očeta Ivana Kovača, vse ostalo so zapisani spomini Milice Kovač.

Družina Franca Kozjeka, postajenačelnika iz Zreč

Franc Kozjek, rojen 22. 9. 1892 v Besnici pri Kranju, umrl 18. 10. 1980 v Čačku

Ana Kozjek, rojena **Zemljak** 13. 7. 1903 v Ormožu, umrla 29. 3. 1983 v Čačku

Otrok

Marija Kozjek, rojena v Ormožu 24. 8. 1922, umrla 6. 2. 1998 v Čačku

Opis družine Kozjek

Franc Kozjek je prišel v Zreče najverjetneje leta 1930 ali 1931 na delovno mesto postajenačelnika zreške železniške postaje, ki je bila zadnja na progi Poljčane-Slovenske Konjice-Zreče. Z njim sta prišli tudi njegova žena Ana, s katero se je poročil 22. 10. 1921, in hči Marija, stara 8 let. Družina je živela v prostorih železniške postaje, kakor je to bilo omogočeno in zahtevano za vse takšne postaje. Družina se je zelo hitro vklopila v gospodarsko, družbeno in kulturno življenje kraja. Franc Kozjek je namreč v Zreče prinesel svež veter, kar se tiče gledališča, saj je okoli sebe zbral veliko število mladih fantov in deklet in vsako leto so na oder postavili najmanj eno dramsko delo. Z ženo sta režirala in igrala v mnogih igrah, ki so jih pripravljali Sokoli vse do začetka druge svetovne vojne. V 10 letih bivanja v Zrečah in Ormožu je režiral 30 dramskih del. Bil je tudi dober opazovalec življenja v kraju in zapisovalec zgodovine kraja, saj je leta 1972 v Novem tedniku objavil serijo člankov Zreče nekoč in danes, o svojem življenju med vojno pa je zapisal kar 25 tipkanih strani.

Aretacija in izgon družine

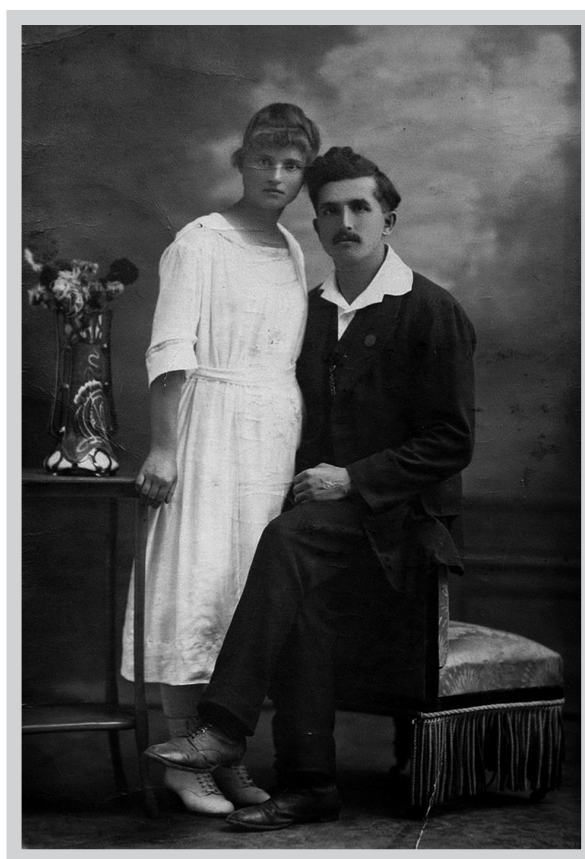
Ko so Nemci 6. 4. 1941 napadli in potem zelo hitro zasedli Jugoslavijo, so sredi aprila že bili v Zrečah in izpostavili svojo oblast. Ukinili so vsa društva, zasedli šolo in župnišče ter začeli uresničevati svoj načrt izгона zavednih Slovencev. Med njimi je bila tudi družina zreškega postajenačelnika, kulturnika in aktivnega člana Sokola Franca Kozjeka.

»Prišla je 1. svetovna vojna in avstro-ogrška monarhija je razpadla. Za Slovence pa ta delitev ni bila dobra in pravilno rešena, izgubili smo Koroško in Primorsko.

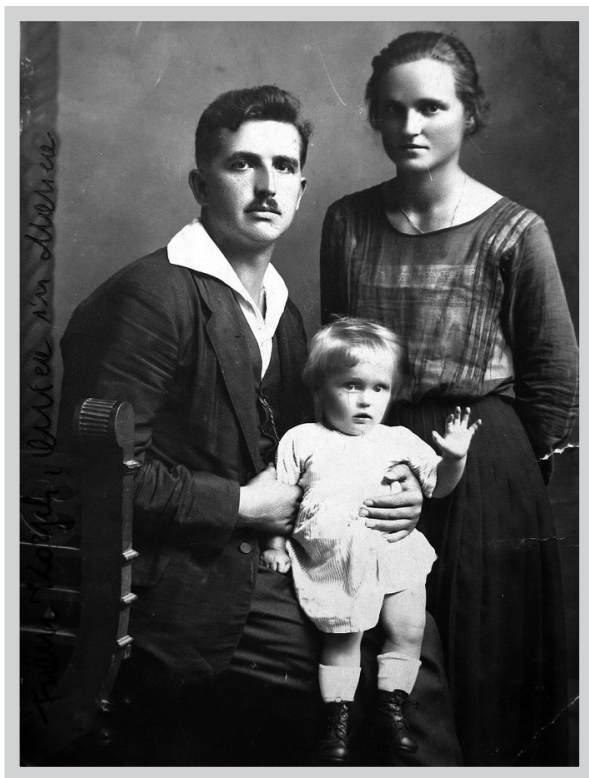
S prihodom Hitlerja na oblast v Nemčiji in po njegovem planu Nove Evrope smo Slovenci bili zapisani smrti. Vsi drugi večji narodi (Poljaki, Čehi, Hrvati in Srbi) so bili predvideni v njegovem planu v raznih protektoratih, samo Slovenci ne; nam se je planiralo uničenje. To žalostno dobo Hitlerjeve vlade v letih 1941-1945 vam hočem popisati, kakor sem jo jaz doživljal. Moji

Franc Kozjek v času 1. svetovne vojne

Zakonca Kozjek ob poroki

Družina Franca Kozjeka; žena Ana in hči Marija okoli leta 1924

spomini so v glavnem vezani na Zreče v Dravinjski dolini pod Pohorjem. Zato naj vam opišem to vas in tamkajšnje razmere tik pred drugo svetovno vojno, da boste lažje razumeli nekatere dogodke.

Ime Zreče je vsekakor slovenskega izvora. To se vidi iz sorodnosti imen vasi Žiče, Zeče, Zreče. Gotovo vam je kaj znano o srednjeveškem žičkem samostanu. Zanimivo je tudi to, da imajo Srbi 4 km od Kraljeva svoj stari samostan Žiča. Poljsko ime Žiče pomeni življenje. Mogoče je ime nastalo od tega, da so se v skritih dolinicah okoli Zreč skrivali poganski duhovniki, imenovani žreci. V bivši državi Avstro-ogrski so bila vsa imena ponemčena. Vsi napisi po železniških postajah po Koroškem in Štajerskem so bili samo nemški, na Krajskem pa dvojezični, seveda na prvem mestu nemški. Takrat so imenovali Zreče Retschach. Ko so Nemci prišli v Zreče, so prvo leto kraj še vedno imenovali Retschach, nato Freudenberg in nato preimenovali v Hollenstein po gradu, ki bi naj stal pred Pavlakovo jamo.

Razmere v Zrečah tik pred drugo svetovno vojno so bile sledeče. Po dolini Dravinje, od spodnjega konca Zreč do njenega izvira, je bilo osem gostiln. Ti gostilničarji so bili istočasno tudi trgovci in imeli so tudi svoje žage in njihova glavna dejavnost je bila trgovina s lesom.

Po prvi svetovni vojni je Milko Bremec skupaj z Walterjem Machom od Martina Kračuna kupil mlin in ustanovil Štajersko železoindustrijsko družbo, ki je v času pred drugo svetovno vojno zaposlovala 250 delavcev. Lastniki so privabili kovače iz celotne Slovenije. Nekaj jih je prišlo iz Ruš, nekaj iz Trbovelj, pet kovačev je prišlo iz raznih krajev Krajske, največ pa z Mute. Vsi Zrečani razen številne Grundnerjeve družine,

Birma v Zrečah leta 1935. Na fotografiji so od leve Franc Kozjek (boter), Milko Bremec (boter), Hana Bremec (botra), Ana Kozjek (botra), Walter Mach (boter) in Robert Jedlovčnik. Birmanci so od leve: Olga Detiček, prva v prvi vrsti, Stanko in Milan Kejžar, fanta v enakih oblekah v prvi vrsti, Roza Kristina Rabič, četrta v prvi vrsti, in Ana Koprivnik kot predzadnja v prvi vrsti.

ne, enega kovača, enega ključavničarskega mojstra in inženirja Macha so bili Slovenci. Ta peščina ljudi pa je s pomočjo nemškega kapitala in hitlerjanske propagande organizirala številno peto kolono, ki je pokazala svojo moč s prihodom Hitlerja v naše kraje. Tako so nekateri večletni člani Sokola takoj prve dni po prihodu Nemcev nosili na rokavih rdeče trakove s kljukastim križem. Sploh pa so nemški propagandi nasedli mnogi pohorski kmetje in tudi nekaj delavcev v tovarni.

Od železniške direkcije smo železničarji dobili nalogo, da ostanemo na svojih delovnih mestih in počakamo na nadaljnja navodila. Bil sem v dvomu, ali naj grem v svojo rojstno vas Besnica ali naj ostanem v Zrečah. Vendar moji odnosi z Grundnerjem niso bili najboljši.

Na veliki četrtek so v Zreče prišli nemški vojniki, katere so zreški petokolonaši slovesno sprejeli. Zreški Nemci so se nekaj dni prej poskrili pri prijateljih na Padeškem Vrhu, saj so ljudje govorili, da so videli Borisa Vinterja z nekaj četniki z avtomobilom pred Grundnerjevo hišo.

Nemci so pripeljali v Zreče s seboj celoten upravni aparat; župana, nekaj občinskih uslužbencev in precej številno žandarmerijo. Župan je bil zelo mlad, kakšnih 25 let je imel in ni znal nič slovensko, medtem ko je poveljnik žandarjev znal slovensko. Njegov priimek je bil Čavner in je bil rojen v Slovenskih Konjicah, kjer je bil njegov oče uslužbenec v času Avstro-ogrske in je zelo dobro poznal krajevne razmere.

Po nalogu železniške direkcije sem sedel vsak dan v svoji pisarni in čakal, kaj se bo zgodilo. Dne 16. aprila pride na postajo nemška patrola, s katero sta bila dva domačina z rdečim trakom in kljukastim križem na njem. Najbolj me je presenetilo, da je bil med njimi član Sokola, ki je igral pri igrah na sokolskem odru. Tega si ne bi niti v sanjah predstavljal. Postavili so me tako, da sem bil obrnjen k zidu postajnega poslopja, kjer me je eden vojak stražil, medtem ko so drugi šli po župana Jurija Oroža in kmeta Ivana Oprešnika. Pred graščino

Gledališka igra Guzaj, 1934; zakonca Kozjek označena s puščico

sta prav tako stala kovača Anton Rabič in Alojz Burja. Vse skupaj so nas odvedli v šolo, kjer se nas je nagnetlo kar 25 uglednih Zrečanov. Med njimi so tako bili župan Jurij Orož, obratovodja tovarne Dušan Hus, trgovec Ludvik Vidmar, visokošolec Milan Mravljak, mlinar Ivan Kovač, kunigundski župnik Ferdinand Žgank, zreški župnik Josip Bezjak, krojač Pintar, posestnik Ivan Lamut, delavec Joža Gorenjak in drugi. Spali smo kar na golih tleh, hrano so nam od doma nosile žene.

V šoli smo bili tako zaprti 10 dni in med tem časom smo imeli tudi kakšno predavanje o novem redu, ki ga pa žal mnogi niti niso razumeli, saj niso znali nemško. Na ta deseti dan je prišel nemški vojak in povedal župniku Žganku in kmetu Rezarju, da bosta drugi dan odšla. Župnik Žgank, misleč, da ju peljejo na streljanje, je celo noč glasno molil in snemal križ s stene, toda zgodilo se je prav nasprotno, da sta lahko odšla domov. Zreški župnik ni imel te sreče in je moral skupaj z nami v izgnanstvo. Enaka usoda bi doletela tudi kaplana Radanoviča, a je ta pravočasno še odšel v Ljubljano, a je tukaj pustil bogato založeno trgovino, ki so jo potem Nemci zaplenili.

Enajsti dan našega zopora, to je 26. aprila 1941, so

Gledališka igra Matajev Matija, 1934; zadnja vrsta: Franc Kozjek (drugi z leve), druga vrsta: Anica Kozjek (šesta z leve)

nas zgodaj zjutraj v dveh odprtih avtomobilih odpeljali v Slovenske Konjice. Cel dan smo bili tukaj, ko so pripeljali še jetnike iz Vitanja, Loč, Stranic in Slovenskih Konjic. Proti večeru so nas naložili v zaprte avtomobile in nas odpeljali.

Dolgo časa nismo vedeli, kam nas peljejo. Dušan Hus je skozi malo odprtino ugotovil, da se peljemo proti Mariboru. Ker je bil most čez Dravo porušen, so nas po pontonskem mostu pri Melju pripeljali v to vojašnico. Tukaj so nas nagnetli v veliko sobo in v njej nas je bilo kar 50 Zrečanov in Konjičanov. Na drugi strani so ležali mariborski profesorji in učitelji.

Ves čas pripora so nas samo enkrat zaslišali in se zanimali za stranko ali društvo, v katerem sem bil. V pogovoru so posamezniki ugotavljali, zakaj so zaprti, in nekateri so rekli, da so samo zato zaprti, ker so bili člani Sokola, drugi zopet Orla. Tovarniški delavec Jožef Gorenjak je vedel povedati, da je zaprt zaradi šale, ki je krožila po Zrečah, ko se Hitler pogovarja z odstavljenim cesarjem Viljemom, ko mu ta reče, naj bo pameten, da ne bo tudi on drv žagal kakor on. To naj bi povedali Grundnerju in so ga zato zaprli. Skratka, vsak je imel svojo zgodbo, zakaj je tukaj.

V ljetni vojašnici nas je takrat bilo zbranih okoli 1200 internirancev. Hrano so nam kuhali v bližnji pivovarni in jo v kotlu pripeljali na dvorišče. Tukaj smo bili kakšne tri tedne, ko so nas nekega dne začeli klicati po imenu in da naj pridemo s svojimi stvarmi na dvorišče. Ko se je to zgodilo, so nas odpeljali v okrajni zapor v Sodni ulici. Tu so nas strpali v sobo 3 x 3 m in v njej nas je bilo kar 18, večinoma smo bili Zrečani in nekaj Vitanjčanov. Tukaj smo bili kar pet tednov in jedli smo večinoma fižolovo juho in malo kruha.

V začetku meseca junija se je po zaporu začelo šušljati, da nas bodo izselili. Ko smo se tako v naši sobi pogovarjali, je Ivan Lamut, po domače Muc, rekel: »Ja, vas Krajnce bodo mogoče res selili, nas Štajerce pa ne bodo.« Seveda se je potem izteklo tako, da so tudi njega in vse druge Štajerce prav tako izselili.

Sredi meseca junija 1941 so začeli s selitvami. Jaz

Gledališka igra Trije vaški svetniki, 1936; zadnja vrsta: Franc Kozjek (tretji z leve), druga vrsta: Anica Kozjek (peta z leve)

Prvi dnevi okupacije; Franc Kozjek (peti z leve) in osebje železniške postaje ob »obisku« nemških vojakov in domačinov v civilu

Izgnanci (verjetno v meljski kasarni); Franc Kozjek je na desni strani v železničarski uniformi.

sem bil v petem transportu, in kako je to izgledalo, vam bom na kratko opisal. V Zreče so prišli ob 6. uri s kamionom. Naložili so družinske člane zreških internirancev, ki so bili v Mariboru. Žena mi je povedala, da so po moji aretaciji in zaporu v Mariboru na občini delili denarno podporo družinam, katerih očetje so bili v Mariboru, samo ona ni nič dobila. Končno je prišel dan, ko so nas naložili na vagono in odpeljali smo se proti Celju. Drugi dan smo bili že v Slavonskem Brodu, kjer so nas z ladjo prepeljali na drugo stran, saj je bil most porušen. Nato so nas v Bosanskem Brodu naložili na ozkotirne vagono, v katerih je bila velika gneča. Ko smo se ustavili v Sarajevu, so nas tam živeči Slovenci in domačini pogostili s čajem, kruhom in klobasami, in še liter vina smo lahko vzeli s seboj. Med potjo smo zvedeli, da je Hitler napadel Rusijo, in tega smo bili vsi veseli, saj smo vedeli, da je to tudi njegov konec. Končno smo prispeli do naše končne postaje Džunis, ki leži 20 km južno od Stalača in ravno toliko je oddaljena od Aleksinca. Na postaji so nas že čakali kmetje z vozovi. Kmetje so imeli nalogo, da za tri dni dajo hrano družinam, potem si vsaka družina mora sama preskrbeti prehrano. Srbi so nas zelo prijazno sprejeli in tisti premožnejši so vsa ta leta podpirali ali vzdrževali nas, Slovence. Kovači iz Zreč so večinoma šli v železarno Smederevo, nekateri obrtniki pa v Kraljevo. Vsak je pač moral poprijeti za svoje delo, in ker sem v izgnanstvo prišel v železničarski uniformi, me je postajenačelnik zaposlil na železniški postaji. Dobil sem samo eno sobo in nekaj časa smo si kuhali kar zunaj, kasneje mi je eden od kovačev naredil primitiven štedilnik za sobo.

Kmalu po prihodu v Srbijo me je Marija Hus obvestila iz Kruševca, da je moj prijatelj Dušan Hus umrl v Beogradu v bolnici. Že v Mariboru v meljski vojašnici se je močno prehladil in dobil vnetje srednjega ušesa, in ker ni imel pravočasne zdravniške oskrbe, je vsled tega potem tudi umrl. Dne 26. julija sem šel v Beograd na njegov pogreb. Prijatelj Hus je zapustil svojo mater, ženo in tri otroke.

Vedno, kadar sem prišel v Kruševac, sem izvedel kaj novega iz naših krajev, kako tukaj poteka vojna. Tako sem zvedel o požigu železniške postaje, tovarne in malo pred vrnitvijo tudi o obešanju 100 talcev na Stranicah.

Tisti Slovenci, ki so v Srbiji simpatizirali s partizani, so lahko računali, da jih ali zaprejo, ali pa jih preselejo kam drugam, ali pa da jih izročijo Nemcem.«

Vrnitev domov: najprej v Zreče, potem ...

»In končno smo le dočakali konec vojne in vrnitev domov. Jaz sem se z ženo vrnil v Zreče, hči Marica pa je ostala v Srbiji, ker se je tam poročila. V Zrečah so v tem času nastale velike spremembe, kar 35 hiš je v Zrečah in okolici bilo požganih, uničena je bila železniška postaja, tovarna, šola občinska zgradba. Toda ljudje so stopili skupaj in začela se je obnova porušenih hiš. Apno se je dobilo na Stranicah, zidna opeka v Ločah, samo strešno opeko smo težko dobili.«

Maribor, Beograd in Čačak

Naslednje delovno mesto Franca Kozjeka je bilo v Mariboru. Leta 1947 je odšel na Glavno direkcijo Jugoslovanskih železnic v Beograd in tam 1953. dočakal upokojitev. Mislil se je vrniti domov, a je njegova hčerka med tem časom postala vdova, zato je ostal v Srbiji. Vse do svoje smrti je živel v Čačku, kjer je imel veliko prijateljev, ki so cenili njegovo delo.

Franc Kozjek je bil v času svojega službovanja v Zrečah, to je med letoma 1930 in 1941, zavzet gledališčnik, predan ideji Sokola, in zapisovalec zreške zgodovine.

Zreče je imel zelo rad in tukaj prvič objavljamo njegovo pesem o naših krajih, povzeto po rokopisu iz njegove zapuščine (faksimile rokopisa pesmi Franca Kozjeka – glej stran 120).

Spomini na Zreče

*Na stare dni me želja vleče,
tja pod Pohorje v Zreče,
kjer Dravinja bistra teče,
doživljal tam sem dosti sreče.*

*Prehodil tam sem vse stezice
in večkrat šel skozi gorice,
do vrha gore Brinjeve.
Ko šel sem večkrat do Martina,
popil sem včasih čašo vina,
v gostilni tam na vrh Gračiča.*

*Res lepi bili so sprehodi,
ko človek tam po vrhu hodi,
spozna, da v tem prelepem kraju,
prijetno res je kakor v rajju.*

*Vrtovi, travniki in njive,
ležijo tamkaj med gozdovi
in vidijo se tam robovi,
zasajeni, kjer so vinogradi,
kamor odšli smo vedno radi,
posebno pa jesenski čas,
ko sliši se klopotca glas.*

*Ko človek gleda v dolino,
reko vidi tam Dravinjo,
katera skozi Zreče teče,
po polju do Konjic se vleče.*

*Tovarna tu leži pred nami,
v dolini lepi pod gorami,
do vrha pa ropot se čuje,
kadar kovač železo kuje,
kladiva dela in motike,
seveda muke so velike,
da orodje to gotovo je,
da lahko na trg postavi se.*

*V Dravinji ribe sem lovil,
včasih v Hudinjo sem zavil.
Lepa res je ta dolina,
v njej vedno vlada mir, tišina,
kdor živce ohladiti si želi,
v dolino to naj pohiti.*

*Veseli včasih smo bili,
nabirat gobe, ko smo šli.
Prijetna res je to zabava,
če polna gob je vsa dobrava.
Gobar in lovec podobna sta si,
ker oba imata enake strasti.*

*Če pred lovцем zajec leti,
od razburjenja on se razveseli,
gobar ima isti občutek,
kadar nastopi srečen trenutek,
da pred njim lepa goba stoji.
Razlika med njima pa je ta,
da goba vsaka v košaro zleti,
medtem ko zajec večkrat zbeži.*

*Večkrat imel sem veliko veselje,
ko steza na Goleka vrh me pripelje.
Tam lepo vidim koroške gore,
na drugi strani pa Ptujsko polje.
Na zahodu v daljavi Peca stoji,
pod njo pa z vojsko kralj Matjaž spi.
Na meji vzhodnega tamkaj obzorja,
gore hrvatskega vidim Zagorja.
Ivanščica zadnja med njimi stoji,
znam pa, da Varaždin tamkaj leži.
Prostrane Pohorja tam gledam gozdove,
Paškega Kozjaka in Konjiške gore bregove.*

*Pravljica stara nam govori,
v Konjiški gori zmaj, da spi.
Čeprav sem sam, pa ni me strah,
mirno se usedem na mah,
ker pravljica iz mladih dni,
sedaj me nič več ne plaši.*

*Ko nagledal sem se lepote gozdov,
zadovoljen sem vedno se vračal domov,
gledal po poti na zreško sem vas,
tako da prehitro minil mi je čas.*

*Večkrat skozi škalske gorice,
vodila me pot je v sosednje Konjice.
Včasih odšel sem tudi v Stranice,
kamor me vodijo lepe stezice.*

*Lepi res tu so sprehodi,
za vsakega, kdor v naravi rad hodi.
Ko gozdna drevesa nad nami šumijo
in bistri studenci tam žuborijo,
dušo nam našo razveselijo.*

*Vsem pa nasvet jaz taki bi dal,
če hočeš na svetu res dolgo živeti,
podajte v naravo se spet in spet.
Lepi res bili so časi,
ko hodil sem po zreški vasi.*

*Zvečer, ko zabave druge ni bilo,
se nam v gostilno je mudilo.
Redkokdaj je dan minil,
da v gostilni sam bi bil.
Kračunov Tine in prijatelji,
skupaj smo sedeli
in pogovore imeli,
o vprašanih aktualnih,
na tujih in domačih tleh.
Vsak je trdil, da ima on prav,
zato je prišlo do ostrih razprav.
Ko politike siti smo bili,
kakšno pesem domačo zapeli smo vsi.
Včasih v družbo prišle so žene,
včasih tudi bilo ni nobene.*

*Lepo življenje takrat je bilo,
le škoda, da vse je prehitro minilo.
Kot jastreb med ptice se Hitler pognal
in našo je družbo po svetu razgnal.*

*Sledila na to so leta trpljenja
in naša bila so vsa hrepenjenja,
da kmalu vse skupaj bi hitro minilo,
da staro življenje bi se kmalu vrnilo.*

*Oh, to se zgodilo nikoli več ni,
nikdar več nismo skupaj prišli.
Dušan Hus in Mravljak Milan
nista se nazaj vrnila,
na tujem oba sta grob dobila.*

*Odkar pa sem odšel iz Zreč,
se tako življenje vrnilo ni več.
Na svetu pač vse hitro mine,
le to, da imamo lepe spomine,
pričara nam staro življenje nazaj.*

Železničarji in z njimi Franc Kozjek (prvi z leve) na železniški postaji Priluzje

Franc Kozjek, 1966

Vse fotografije so iz družinskega arhiva **Franca Kozjeka**.

Fotografije in njegov zapis o izgnanstvu je posredovala **Marija Šolar**, njegova sorodnica, ki je pomagala pri pridobivanju podatkov in redakciji končnega besedila.

Železniška postaja Džunis, kjer je služboval Franc Kozjek.

Družina Ivana Lamuta, kmeta iz Loške Gore pri Zrečah, po domače pri Srednjem Maucu

Ivan Lamut, rojen 10. 4. 1893 v Zečah,
po domače pri Arnečakih,
umrl 5. 12. 1967

Marija Lamut, rojena **Kovše**, po domače pri
Srednjih Maucih, 14. 8. 1892 v Konjicah,
umrla 31. 7. 1945

Otrok

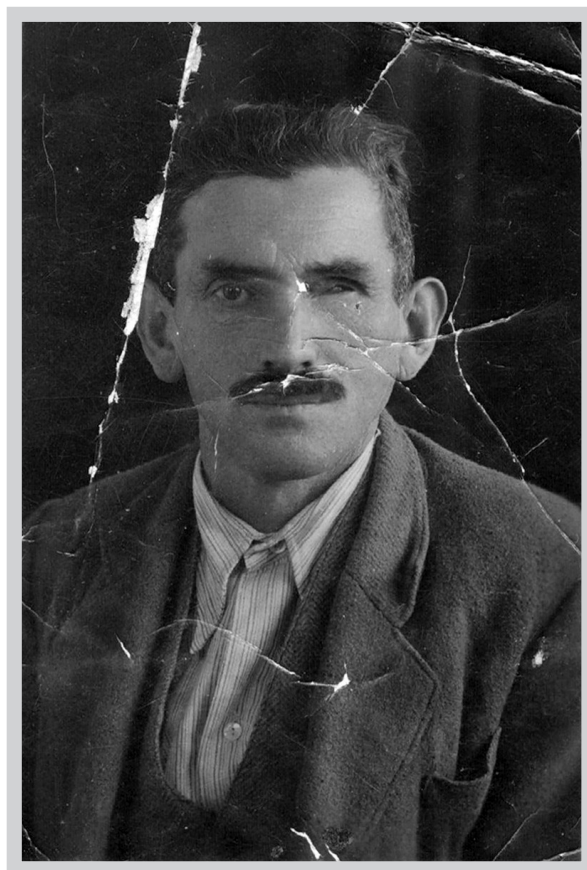
Angela Lamut-Šaloven, rejenka, rojena 13. 5. 1920
blizu Šoštanja, umrla 20. 9. 2006

Opis družine Lamut pred izgnanstvom

Ivan Lamut je bil rojen v številni podeželski družini, po domače se je reklo pri Arnečakih v Zečah pri Slovenskih Konjicah. Družina ni imela zadosti zemlje, da bi preživela toliko otrok, zato so se izurili v tesarstvu. To je bil čas, ko so se vsa ostrejša tesala na roko; delo je bilo težko in redki so ga obvladali. Skupina tesarjev, v kateri je delal, je našla delo tudi v tujini, in sicer v Avstriji v kraju St. Veit, kjer si je Ivan poškodoval nogo, saj ga je stisnil hloed, ki so ga spustili po drči, zato se je vrnil domov. Tik pred 1. svetovno vojno se je poročil z Marijo Kovše, po domače se je pri njih reklo pri Srednjem Maucu. Ker nista imela še nič svojega, sta najprej živela pri njegovih starših v Zečah, a tam je bilo preveč ljudi, zato sta se preselila na Skomarje v Zbičajnikovo kočo in nato v Vitanje. Toda Marijin brat Karel je zapadel v dolgove in naredil samomor. Tako sta zakonca prišla na Maučevo posestvo. Potrebno je bilo poplačati dolgove, a s tesarstvom, delom na kmetiji in v gozdu se je nekaj zaslužilo in tako je posestvo raslo in imeli so dekle, hlapce in dninarje, da so pomagali obdelovati posestvo. Žal pa par ni imel otrok in vzel v rejništvo deklico Angelo, ki je bila rojena nekje blizu Šoštanja. Oče Ivan je bil tudi društveno aktiven, saj je bil podpornik Sokola. Ti so nekoč, še pred letom 1940, odkrito nasprotovali nemškemu vplivu Grundnerjevih. V tej akciji Ivan ni bil udeležen, je pa to bil verjetno razlog, da se je znašel na spisku za izgnanstvo.

Izgnanstvo in življenje v izgnanstvu

Ko se Nemci prišli v Zreče in ko so začeli z načrtom izseljevanja, je med prvimi bil tudi Ivan Lamut. Aretirali so ga sredi dela in odpeljali v Zreče, kjer je bil skupaj z drugimi nekaj dni v osnovni šoli in nato odpeljan v kasarno v Melju. Ko so sestavljali transport, so k njemu pripeljali še ženo Marijo in posvojenko Angelo in skupaj so bili izgnani v Srbijo. Oče Ivan je večkrat povedal, da ga je gotove smrti v Nemčiji rešil visoki

Ivan Lamut, fotografija iz osebnega dokumenta

nemški oficir, ki mu je svetoval, naj se odloči za Srbijo, saj je znal nemški jezik. Pot je bila težka, brez hrane, vode in osnovnih sanitarij. Dolgo so potovali in končno prispeli v Beograd. Od tam so jih poslali v Arandelovac oziroma v neko vas v njegovi bližini; imena se žal ne spomnijo. V tej vasici, ležeči pod planino, je družina dobila manjšo kočico in si tam pripravila skromno bivališče. Tam sploh niso občutili vojne oziroma videli nemških vojakov. Proti koncu vojne so se partizani večkrat spopadli s četniki in takrat ni bilo dobro biti blizu. Oče Ivan je opravljal svoj poklic tesarja, vendar je bil tukaj bolj drvar, saj je v planini našel dovolj lesa, da ga je na konju pripeljal v dolino in tako zaslužil za hrano. Ob praznikih so domačini na pokopališču pustili veliko hrane, ki je bila dobrodošla za izgnance, ki niso razumeli teh navad, a so se jih hitro navadili, saj hrana je bila dobra, samo na pokopališču si moral iti ...

Vrnitev domov in življenje po vojni

Družina se je vrnila domov v času žetve, verjetno v sredini julija ali še kasneje. Med potjo je železniška kompozicija iztirila. Mati Marija ni bila pripravljena na trk, zato je padla po vagonu in se udarila. Zunanjih ran sicer ni imela, a očitno so bile notranje krvavitve tako močne, da je po prihodu domov umrla. Domačija je bila popolnoma opustela, še žlic ni bilo. Vsa živina, orodje in drugo je izginilo, saj so načrtovalci predvidevali, da jih ne bo več nazaj.

Na začetku je bilo hudo, še posebej, ker je žena tako hitro umrla. Oče Ivan se je ponovno poročil leta 1948 z Marijo Kremar, s katero sta imela štiri otroke: Ivanko, Jožeta, Ano in Toneta. Otroci, ki so odraščali, so bili v veliko pomoč staršem in v skromnem življenju se je kmetija postopoma vračala v nekdanje stanje. Čeprav so se časi popolnoma spremenili, so vojne rane ostale. Oče Ivan je umrl leta 1967, mati Marija pa leta 1978.

Doma na kmetiji je ostal sin Tone. A tudi tokrat se je ponovila družinska tragedija, saj je skoraj na istem mestu kot nekdanji gospodar naredil samomor. Kmetijo je nato prevzela hči Ana. Sin Jože, ki je bil v službi v Cometu, si je blizu doma zgradil svojo hišo in danes pomaga nečaku pri delu na kmetiji.

Dodatek o rejenki Angeli Lamut, rojeni Šaloven

Pri Lamutovih je živela rejenka Angela, rojena 13. 5. 1930 s priimkom Šaloven. Kot majhno dete so jo Lamutovi iz Loške Gore vzeli v rejništvo, a zaradi takratnih predpisov je niso mogli posvojiti. V izgnanstvo je bila poslana skupaj z zakoncema Lamut, in sicer v mesto blizu Arandelovca, kjer so prebili leta vojne. Ko so prispeli, so jih najprej namestili v velik prostor, kjer so spali kar na tleh, v slami, in spomni se, da so jih steno prav pošteno popikale. Potem so ponje prišli kme-

tje in na eni tamkajšnjih kmetij je bila za pastirico. Tam je obiskovala osnovno šolo. Med predmeti je bila tudi ruščina in znala je recitirati veliko ruskih pesmi. Učitelj je prav zanjo spesnil pesem, katere kitica se je glasila:

*SLOVENIJA MOJA DIČNA MATI,
PUNA RADOST I MILINA,
ZA TOBOM MI DUŠA PATI,
BOG ČE DAJ, ME DOMU VRATIT.*

Ko se je družina po štirih letih izgnanstva vračala domov, je vlak nekje blizu Zagreba iztiril in njena rejniška mati se je tako poškodovala, da je domov prišla samo še umret. Komaj 15-letna Angela je morala prevzeti vsa gospodinjska dela, dokler se njen oči ni v drugo poročil. Angela se je pri sedemindvajsetih poročila z Ludvikom Samecem in se odselila od doma ter bila mati štirim otrokom. Umrla je 20. 9. 2006 in je pokopana na zreškem pokopališču.

Po zapisu in informacijah sina **Jožeta Lamuta** in **Verice Samec** zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Angela Samec z možem Ludvikom

Družina Bernarda Lamuta, kovača iz Zgornjih Zreč

Bernard Lamut, rojen 10. 5. 1902 v Slovenskih Konjicah, umrl 7. 12. 1969

Rozalija Lamut, rojena Brdnik 18. 8. 1895 v Zrečah, umrla 28. 12. 1969

Otroci

Alojz Lamut, rojen 29. 4. 1926, umrl 14. 3. 1974

Vladimir Lamut, rojen 23. 12. 1927, umrl 20. 9. 2015

Jože Lamut, rojen 17. 3. 1930, umrl 18. 1. 1989

Egidij Lamut, rojen 1. 4. 1932, umrl 28. 7. 1979

Ludvik Lamut, rojen 23. 1. 1936, umrl 1999

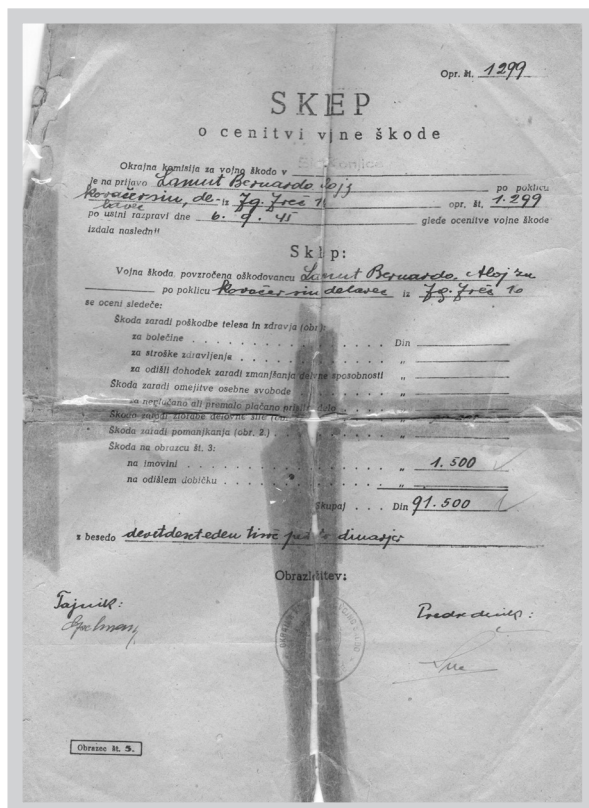
Kratek opis družine pred izgnanstvom

Bernard Lamut in Rozalija Brdnik sta se poročila leta 1925 in svojo skupno pot začela v Zgornjih Zrečah št. 16, v viničarji nad Zrečami. Bernard je bil kot kovač zaposlen v Štajerski železindustrijski družbi, mati Rozalija pa je doma gospodinjala in hodila na delo h

kmetom, kadar so potrebovali več pridnih rok. Ob že tako skromnem življenju sta zakonca uspela nekaj privarčevati in ta denar sta zaupala hranilnici, ki je delovala v Zrečah. V zakonu se jima je rodilo pet sinov in tako številčna družina je dočakala začetek druge svetovne vojne. Bernard, ki je v tovarni in kraju čutil to napetost, je večkrat na glas razmišljal: »Mi, Slovenci, se ne damo.« In verjetno je bil prav zaradi teh besed na seznamu izgnancev.

Izgnanstvo

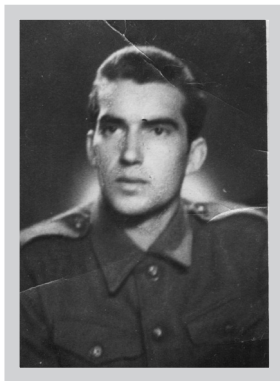
Najprej je bil zaprt v zreški osnovni šoli, nato v Mariboru, na koncu pa je bila vsa družina izgnana v Srbijo. Po pripovedovanju tašče Rozalije so prišli vojaiki in jim povedali, da imajo samo uro časa, da se pripravijo in gredo z njimi. Otroci so se oklenili mame in prosili, naj jih pustijo, a to seveda ni pomagalo. Na mari-borski železniški postaji so videli očeta na transportu za Nemčijo, a nekako mu je uspelo priti iz tega vagona in se jim pridružiti v transportu za Srbijo. Brez vode in

Dokument o oceni vojne škode

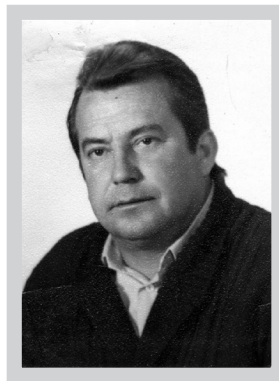
Spričevalo ob obisku osnovne šole

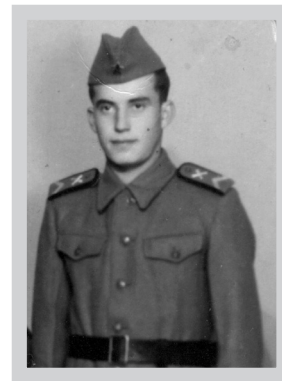
Sin Vladimir Lamut

Mati Rozalija Lamut

Sin Egidij Lamut

Sin Ludvik Lamut

hrane so pripotovali v Beograd, od tam v Milanovac in od tam v Gornji Branetič. Najprej so bili v opuščeni šoli, spali so kar na tleh, na slami. Tisto noč so v strahu, kaj bo naslednji dan, prespali v razredu in zjutraj so, misleč, da so zunaj vojaki, čakali, kaj se bo zgodilo. Bili so presrečni, saj so jih zunaj čakali domačini, ki so jim prinesli vodo in hrano. Družini so dodelili stanovanje. Oče je dobil delo pri vaškem kovaču, mati je skrbela za gospodinjstvo in pazila na otroke. Sin Vladimir je v vaški gostilni opravljal pomožna dela, sin Alojz je delal pri kmetu, sin Egidij pa pri gospe Borki predel volno in pletel nogavice, saj je bil bolj krhkega zdravja. Družina je tako bolj ali manj mirno preživela vojna leta v tej srbski vasi. Po njihovem pripovedovanju tam niso toliko čutili vojne in tudi bojov niso ne videli ne doživeli.

Vrnitev domov

Družina se je vrnila domov nekje v juliju, ko so se z vlakom pripeljali na našo železniško postajo in tam izvedeli, da je njihova hiša zasedena. Tako so še enkrat postali izgnanci in so morali na pot. Usmilil se jih je

sorodnik žene, kmet, ki je sam imel številčno družino. Stanovali so na domu žene Rozalije, pri Brdnikih oz. po domače Reberjakih v Loški Gori. Oče Bernard se je ponovno zaposlil v Tovarni kovanega orodja Zreče kot kovač. Večkrat je povedal, da je zaprosil za kredit in dobil je 260.000 dinarjev. S sinovi je zgradil hišo na Novi Dobravi, kjer so živeli bolj mirno življenje. Kljub temu so se počutili zapostavljene in razočarane, saj tega, da so bili izgnani, ni nihče rad slišal pa tudi odškodnina ni bila nikoli izplačana.

Življenjske zgodbe tistih, ki so se vrnil domov

Sin Egidij Lamut se je poročil z Avguštino Kralj iz Slovenskih Konjic in prevzela sta vso skrb za starše in brata Alojza in Jožeta, ki je bil gluhonem. V zakonu sta se jima rodil sin Rafko in hči Tatjana.

Vladimir se je poročil z Marijo Kralj iz Slovenskih Konjic in imela sta hčerko Ksenijo.

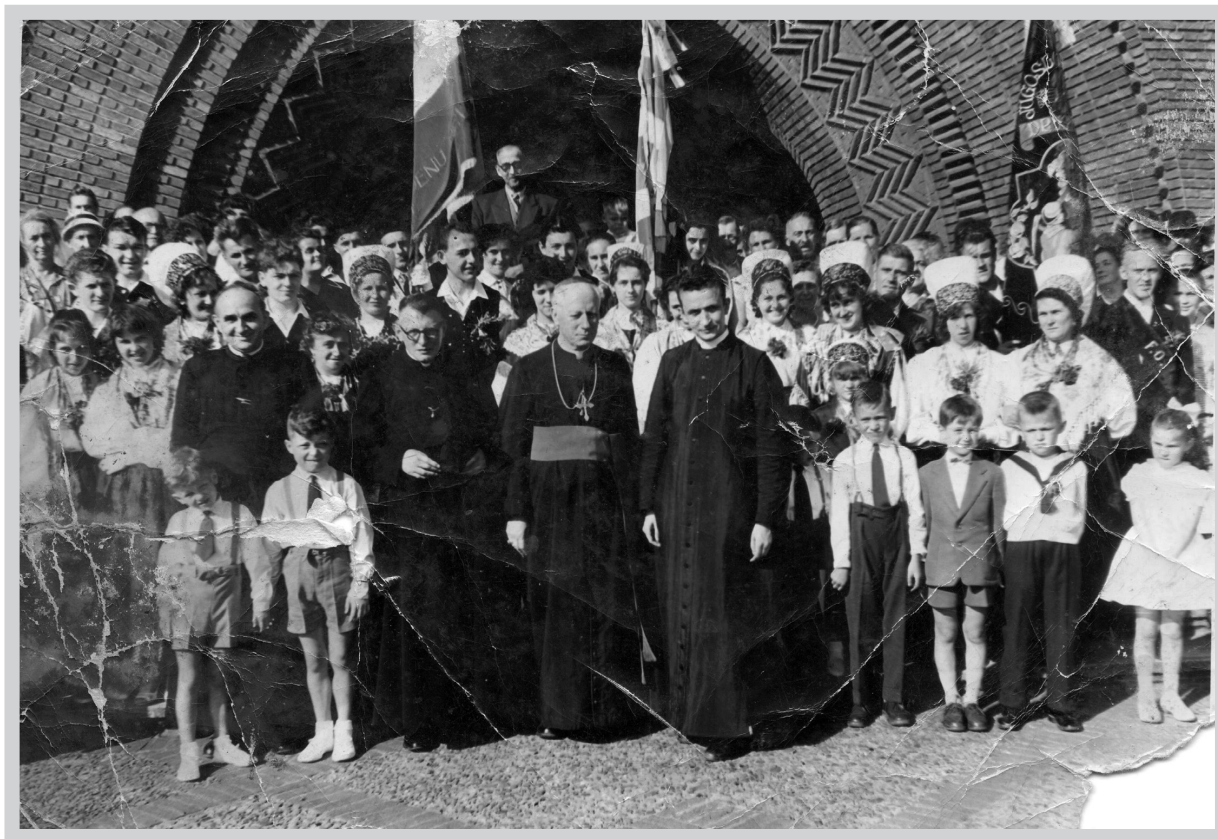
Ludvik se je poročil in je imel hčerko Mojco in sina Iztoka.

Oče Bernard Lamut

Sinova Alojz in Jože Lamut

Avgušтина Lamut v času, ko je bila v Belgiji; birmovalec je bil škof dr. Gregorij Rožman. V sredini fotografije nekoliko višje stoji Ivan Gorinšek, pod njim Marija Gorinšek in Avgušтина Lamut. Birma je bila leta 1956 ali 1957.

Po zapisu **Avgušține Lamut**
priredil **Martin Mrzdovnik**.

Egidij na obisku v Srbiji, 1967

Na obisku pri prijateljih Žizoviču in Veskoviču v Srbiji

Družina Ferdinanda Mauharja, po domače Nandeki iz Spodnjih Zreč

Ferdinand Mauhar, rojen 4. 4. 1887 v Zrečah,
umrl 11. 4. 1966, pokopan v Zrečah

Ema Mauhar, rojena Čelesnik 30. 6. 1899
v Črnomlju,
umrla leta 1948, pokopana v Zrečah

Otroci

Viljem Mauhar, rojen 10. 2. 1923 v Zrečah,
umrl leta 1987, pokopan v Zrečah

Fric Mauhar, rojen 9. 6. 1924 v Zrečah,
umrl 4. 12. 1982, pokopan v Zrečah

Emica Mauhar, rojena 26. 2. 1920, umrla 4. 4. 1990,
pokopana v Črnomlju, ni bila izgnana

Adolf Mauhar, rojen 16. 11. 1925,
umrl 3. 3. 1930 v Črnomlju

Opis družine pred izgnanstvom

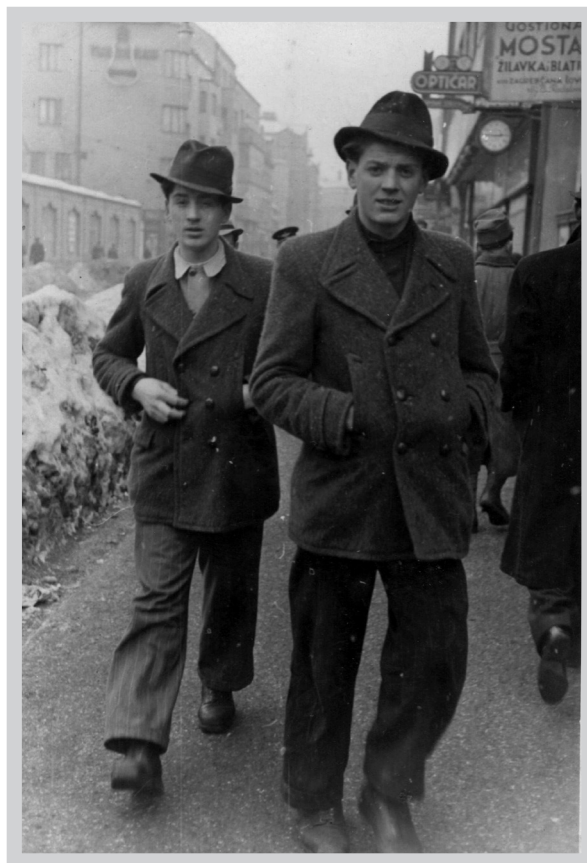
Ferdinand Mauhar, kmečki sin, rojen v Osredku (p. d. pri Korošču), je imel trgovsko žilico in ni naključje, da si je za ženo dobil trgovko, ki je sem prišla iz Črnomlja in se zaposlila pri trgovcu in veleposestniku Grundnerju. Tukaj sta se spoznala, se leta 1920 poročila ter začela skupno družinsko in poslovno pot. Stanovala sta v eni izmed hiš ob današnjem Uniorju, tj. pri Unverdorberju. Leta 1930 sta vzela v najem trgovino in gostilno Borlak v Boharini in dobila »koncesijo« za gostinske storitve v romarski uti na Brinjevi gori, v kateri sta ob romarskih praznikih oskrbovala romarje z jedačo in pijačo. Imela sta ves potrebni kuhinjski in gostinski pribor in osebje, ki je priskočilo na pomoč pri strežbi in v kuhinji. Ta gostinski del je vodila odločna in sposobna žena Ema, ki je bila dobra kuharica in zelo pedantna in skrbna gostilničarka. Znana pa je bila tudi

Družina Ferdinanda Mauharja v času, ko so bili pri Unverdorberju.

Mauharjevi tik pred 2. svetovno vojno

Vili in Fric Mauhar v Sarajevu v času izgnanstva

po ročnih spretnostih. Oče Ferdinand je bil lesni trgovec, ki je les tukajšnjih kmetov po železnici transportiral v Zagreb in druga večja mesta. Z delom sta si prihranila precej denarja, zato sta imela v načrtu večjo zgradbo z gostilno in sobami za goste. Imela sta štiri otroke: Emico, Viljema, Frica in Adolfa. Družino je prizadela smrt sina Adolfa, starega le štiri leta, ki je bil pri stari mami v Črnomlju in je nanj padel sveženj lesa.

Izgnanstvo in življenje v izgnanstvu

Družina se je znašla na seznamu za izgnanstvo zato, ker Ema ni bila domačinka, vsaj tako je oče Ferdinand kasneje večkrat povedal. Tudi oni so se najprej znašli v Mariboru, nato v Slavonski Požegi in nazadnje v Sarajevu. Kasneje so se preselili na ozemlje NDH, v zagrebško naselje Sestvete. Vida, žena Vilija Mauharja, rojena Konec, in Vlasta Špile, hči Frica Mauharja, vesta povedati marsikateri dogodek, kot je ta, da so Viliju, ki je imel s seboj harmoniko in v njej skrit denar, družine le-to hotele vzeti in je v tem prerivanju dobil kar nekaj udarcev, a harmoniko je obdržal in s tem tudi denar, ki so ga potrebovali za preživetje. Ta harmonika mu je prišla prav, ko je bil v eni izmed vojaških enot v NDH. Kako je družina živela v izgnanstvu, se ne ve točno, vsekakor pa so gotovo delili usodo vseh ostalih izgnancev iz Slovenije. V splošnem pomanjkanju, vedo domači povedati, je družina nabirala gobe in druge gozdne

Mauharjevi in drugi pred gostilno Borlak v Boharini

Poroka Feliksa in Alojzije Gorenjak, trenutki, ki združijo sorodstvo

Vili Mauhar v vojaški formaciji s harmoniko

sadeže, da je preživela. S svojo starostjo sta jih gotovo reševala sinova, ki sta se spretno prilagodila razmeram – Viljem je bil v neki vojaški enoti, kjer se je naučil voziti težka vojaška vozila. Znano je, da so vojaški organi takšne fante takoj opazili in jih prisilno uvrstili v svoje enote. Ob koncu vojne se domov ni vrnil, saj je bil voznik oficirjev in je ostal v tej službi. Domov se je vrnil leta 1948.

Vili in Fric z enim izmed prijateljev

Družina Ferdinanda Mauharja v izgnanstvu – Sesveti pri Zagrebu

Kolektiv Uniorja, v katerem sta nekaj časa bila zaposlena Vili in Fric Mauhar.

Vrnitev domov

Družina se je vrnila domov, a njihova hiša je že bila naseljena. V njej je bivala družina, katere imena se ne spomnijo, tako da so zasilno streho našli pri Tičekih, kjer je bil poročen očetov brat. Vse imetje, ki so ga imeli, je izginilo in zopet so bili na začetku. Trgovine in gostilne ni bilo več mogoče vzpostaviti, saj nova oblast ni bila naklonjena podjetništvu, zato so preko zreške zadruga začeli z izdelavo glinastih zidakov blizu domačije. To je trajalo le nekaj časa, dokler ni umrla mati Ema in se sinova nista zaposlila v Tovarni kovanega orodja v Zrečah ter si ustvarila družini.

Življenjske zgodbe teh, ki so se vrnil

Mati Ema je v izgnanstvu zbolela in že leta 1948 umrla. Oče Ferdinand je v starosti rad posedal pod hruško ob hiši. Umrl je leta 1966.

Po vrnitvi se je sin Viljem leta 1950 poročil z Vido Konec iz Preloga pri Slovenskih Konjicah. Dolga leta je bil legendarni šofer v Uniorju. V zakonu se jima je rodila hči Vida, ki je poročena z Mihaelom Mernikom, s katerim imata hči Natalijo.

Sin Fric se je poročil leta 1951 s Hildo Groznik iz Šmartna pri Litiji in imela sta sina Mirana in hčer Vlasto, poročeno Špile.

Fotografije so iz družinskega arhiva **Vide Mauhar**.

Po pripovedovanju **Vide Mauhar** in ob pomoči njene vnukinje **Natalije** in **Vlaste Špile** zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Ferdinand Mauhar pred svojo hišo po drugi svetovni vojni

Zakonca Mauhar z romarji na Brinjevi gori

Družina nadučitelja Karla Mravljaka iz Zreč

Karel Mravljak, rojen 4. 11. 1884 v Vuzenici, umrl 6. 10. 1963 v Ljubljani, ni bil izgnan

Amalija Mravljak, rojena **Tribnik** 12. 5. 1882 v Zrečah, umrla 10. 7. 1968 v Ljubljani

Otroci

Milan Mravljak, rojen 15. 2. 1914 v Zrečah, umrl 5. 3. 1944 v Ljubljani

Dragica Mravljak, rojena 15. 2. 1916 v Zrečah, umrla 13. 4. 1969 v Ljubljani

Ljuban Mravljak, rojen 12. 10. 1921 v Zrečah, umrl 10. 7. 1930 v Zrečah

Družina pred izgonom

Karel Mravljak je bil ob izbruhu druge svetovne vojne nadučitelj v Zrečah. Njegova žena Amalija, učiteljica, je bila hči prvega zreškega nadučitelja Ludovika Tribnika. Družina je živela v hiši ob Dravinji, ob mostu v bližini Osnovne šole Zreče.

Margareta Tribnik s hčerko Amalijo in vnukoma Milanom in Dragico

Družina Ludvika Tribnika: oče Ludvik, mati Margareta, sin Karel in hči Amalija v letu 1896

V času začetka vojne sta bila njuna odrasla otroka doma. Ko se je pripravljala izgon zavednih Zrečanov, je bila na spisku tudi družina Mravljak. Po nekajdnevnem zasliševanju vseh s spiska so družino skupaj z ostalimi odpeljali v meljsko kasarno, ki je postala zapor. 17. 6. 1941 so jih z vlakom odpeljali v Arandelovac. Številka transporta: 4.

Očeta Karla v tem času ni bilo doma, ker se je zdravil v celjski bolnici, zato ni bil deportiran.

O družini Mravljak

Karel Mravljak je končal ljudsko šolo v rojstnem kraju, Vuzenici. Odločil se je za poklic učitelja. Šolanje na učiteljskišči v Kopru je končal leta 1906 in se še istega leta zaposlil v Čadramu. Strokovni izpit je naredil leta

1909 in bil nato premeščen na ljudsko šolo v Zrečah. Po odhodu takratnega nadučitelja Schella je postal nadučitelj. Leta 1912 se je poročil z učiteljico Amalijo Tribnik in leta 1913 sta se vselila v nov dom ob Dravinji. V zakonu so se jima rodili sinova Milan in Ljuban ter hči Dragica.

Učiteljski par je bil poleg službovanja zelo aktiven. Njun dom je postal središče družbenega dogajanja zavodnih Slovencev, združenja Sokol, katerega člana sta bila. Karel Mravljak je poleg organiziranja šole in poučevanja vodil še tamburaški orkester in šolski pevski zbor, nastopil pa je tudi v kakšni igri. Poleg vsega je bil še odličen čebelar in sadjar, predvsem pa priljubljen in dober učitelj.

Sin Milan je obiskoval ljudsko šolo v Zrečah in nato nadaljeval šolanje v Mariboru na realni gimnaziji, ki jo je končal z odliko. Študij je nadaljeval na Pravni fakulteti Ljubljani, kjer je diplomiral leta 1932. Po končani praksi na sodišču je še eno leto opravljal službo neplačanega sodnega pripravnika. Zaradi svojega političnega prepričanja ni bil sprejet v državno službo. Odšel je za pripravnika k odvetniku Lovrenčiču na Vrhniko, kjer je ostal dva meseca – do izbruha druge svetovne vojne.

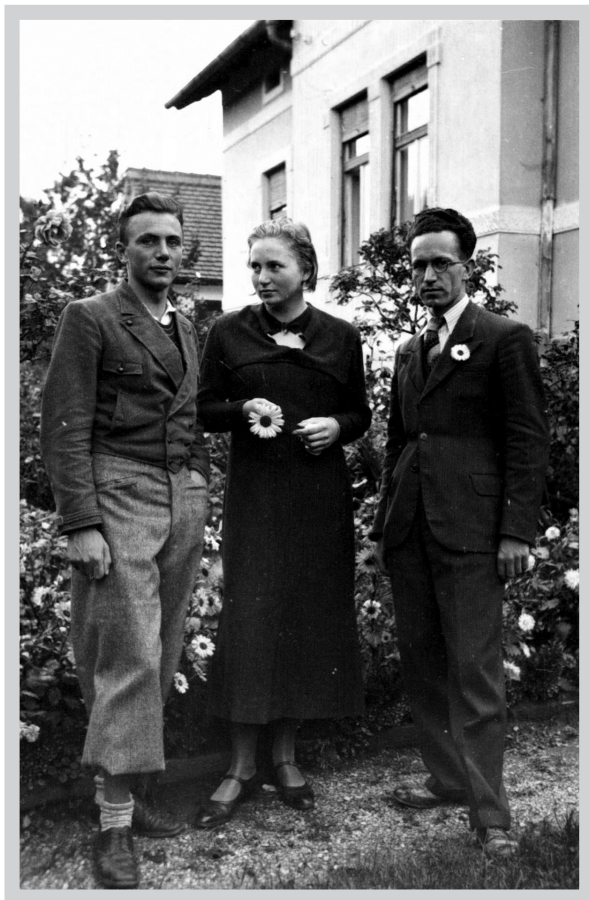
Dne 16. aprila 1941, ko so v Zrečah potekale prve aretacije, je bil doma ter z materjo in sestro odpeljan v zapor v Maribor ter nato izgnan v Srbijo. Že po štirih mesecih bivanja v izgnanstvu je njegova zaročenka Marica Selan iz Ljubljane uspela izposlovati, da se je vrnil v Ljubljano. V cerkvi sv. Egidija v Zrečah sta civilno poroko zapečatila še s cerkveno (31. 12. 1941). Leta 1943 je odšel k partizanom. Zaradi hude bolezni se je

Karel Mravljak in Amalija Tribnik, poročna slika, 1912

Družina Karla Mravljaka; žena Amalija, hči Dragica, sinova Milan in Ljuban (v očetovem naročju), 1926

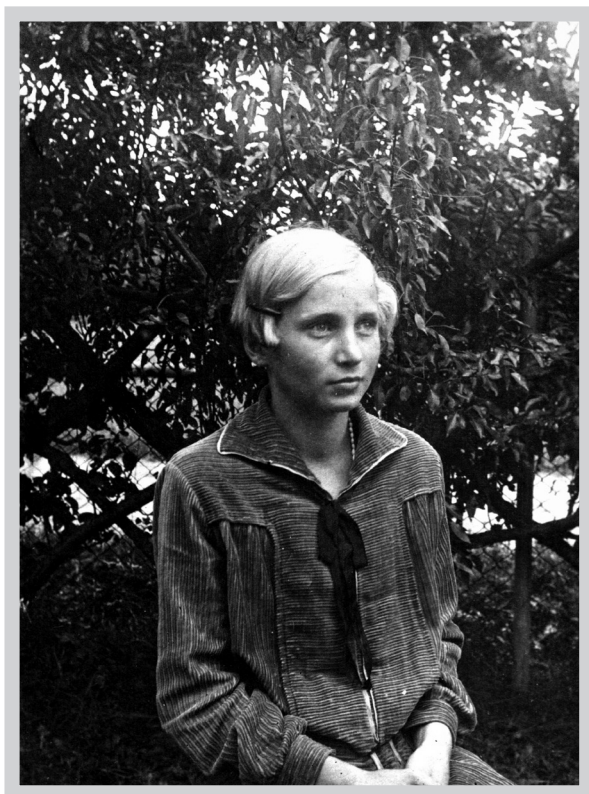
Milan in Dragica Mravljak z neznanim

moral vrniti v Ljubljano, kjer je 5. 3. 1944 umrl. Ljuban Mravljak je končal osnovno šolo v Zrečah in šolanje zaključil v Ljubljani. Poročil se je z Marjano Jevšenak iz Slovenskih Konjic. V zakonu se jima je rodil sin Jernej.

Dragica Mravljak je prav tako obiskovala ljudsko osnovno šolo v Zrečah, nato nadaljevala šolanje na učiteljskišči v Mariboru ter tako nadaljevala družinsko tradicijo. V kasnejših letih je končala še študij defektologije v Zagrebu.

Druga svetovna vojna je prekrizala vse načrte družine Mravljak, ker so bili izgnani v Srbijo. Po prihodu v Arandelovac, kjer so prišleke razselili po raznih krajih dežele, so pristali v Zemunu. Dragica je našla službo na letališču. Njen videz, obnašanje, splošna razgledanost in znanje jezika so ji omogočili delo v pisarni. Kmalu je vzljubila letala in neustrašno spremljala pilote na testnih in vadbenih poletih. Na nebu se je počutila odlično, saj je v višini pozabila na zemeljsko realnost.

Takoj se je pridružila odporiškem gibanju proti okupatorju. Kmalu je bila izdana. Skupina SS je nekega dne prihrumela v pisarno, odkorakala naravnost proti njeni pisalni mizi in zmetala vse stvari po tleh. Našli so kupe letakov in drugega materiala. Odpeljali so jo na zaslišanje po njihovih metodah, nato v zapor v Arandelovac in jo tam obsodili na smrt z obešanjem. Na dan eksekucije jo je vodja zapora še enkrat poklical na zaslišanje, da bi pod pritiskom bližnje smrti priznala sodelovanje s partizani in kakšnega somišljenika izdala. Dragica je z dvignjeno glavo in upornim pogledom vztrajala, da zaseženi material ne pripada njej in da je

Dragica Mravljak, 1928

Dragica Lange

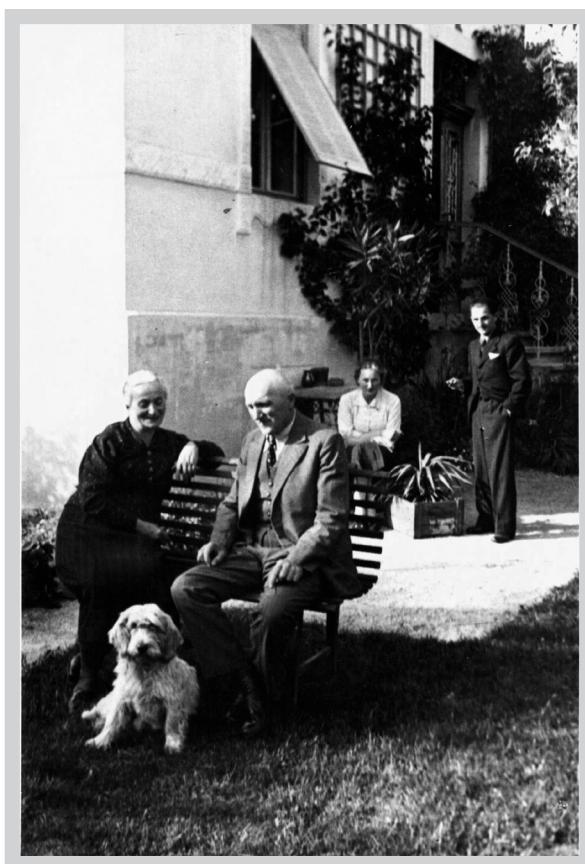
Milan in Marica v Zrečah tik pred vojno

Milan in Marica, rojena Selan, na poročni dan, 7. 9. 1941

Milan, Dragica in Nestor Gabrovšek

Zakonca Mravljak v Ljubljani

Dragica in Boris Lange ob poroki v Zagrebu, 1943

nedolžna. V izpraševalcu je vzbudila spoštovanje in dvom. Po kratkem premisleku je na vprašanje, kam bi odšla, če bi jo pomilostil, brez pomisleka izstrelila, da nazaj tja, od koder so jo odpeljali. Z nejevernim nasmehom je sogovornik poklical njenega šefa na letališče. Gospod je prihajal z Dunaja, in ker tudi on ni bil naklonjen početju nacistov, jo je z veseljem sprejel nazaj v službo. To je bila huda preizkušnja, ki je nikoli ni pozabila.

Na letališču je spoznala svojega bodočega moža Borisa. Boris Lange je v okviru diplomske naloge na ETH v Zürichu izdelal načrt za konstrukcijo lahkega dvomotornega letala. Z nalogo je sodeloval na razpisu nemškega podjetja Dornier, ki so ga izvedli na podlagi zahteve nemškega letalskega prevoznika Lufthansa za manjše, okretno komercialno dvomotorno letalo za prevoz pošte in manjšega števila potnikov.

Aeroplanska radionica Vazduhoplovnog tehničnog zavoda Kraljevine Jugoslavije se je odločila za nakup licence za izdelavo letal tipa DO17K⁵, ki naj bi jih izdelovali v Državni fabriki aviona v Kraljevu, kjer so že od leta 1927 sestavljali letala tipa BREGE (425 primer-

kov). Po bombardiranju letališča v Beogradu in predaji Kraljevine Jugoslavije so Nemci letališče obnovili in nadaljevali z gradnjo letal vse do leta 1944 (36 primerkov), ko so zavezniki bombardirali Beograd in poškodovali letališče. Preden so se Nemci umaknili, so letališče razstrelili.

Podjetje Dornier je zaradi strokovnega znanja in prilaganja proizvodnje na osnovi rezultatov preizkušnih letov ter znanja jezika poslalo Borisa na novo delovno mesto v Srbijo.

Dragica in Boris sta se leta 1943 v Zagrebu poročila. Ko je bil naslednje leto Boris prestavljen na delovno mesto v Bregenz, je Dragica odšla z njim. Zaposlila se je v slaščičarni. Občasno je odhajala k svojim v okupirano domovino, da jim je nesla kakšen priboljšek ali zdravila, in tako zapuščala moža v strahu, da se nikoli več ne bo živa vrnila.

Družina po vrnitvi iz izgnanstva

Oče Karel je velik del vojne preživel v Vuzenici, a ko je bilo mogoče, se je vrnil v razdejan zreški dom, kjer so imeli Nemci svojo postojanko. Ker je zavrnil ponudbo, da bi na »svoji« šoli poučeval v nemškem jeziku, je moral na delo v tovarno.

Kdaj se je iz izgnanstva vrnila njegova žena Amalija, ni točnih podatkov; verjetno po koncu vojne z enim od vlakovnih transportov skupaj z drugimi izseljenci.

Državno odlikovanje Amaliji Mravljak za njeno delo

⁵ Letalo DO17K je doživelo več izvedb kot bombnik in kot letalo za razpoznavanje. Ohranjeno letalo DO17Ka-3 je poletelo leta 1937, vendar se ni dolgo obdržalo v uporabi. Tik pred vojno so Nemci na züriškem aeronavtičnem sejmu predstavili izvedbo bombnika DO17Kb, ki je požel velik uspeh.

Po nekajmesečnem delu v tovarni se je Karel Mravljak 28. 2. 1946 upokojil. Zaslužen je za ohranitev šolske kronike, ki si jo je pravočasno izposodil od nemškega učitelja, preden je le-ta moral zapustiti Zreče. Partizani so namreč maja zažgali šolo in v požaru bi zgorela tudi kronika, kakor je zgorel ves takratni šolski arhiv.

Zakonca Mravljak sta se po osvoboditvi vključila v obnovo kraja, najprej šole, in sodelovala pri raznih izobraževanjih za kmečke fante in dekleta. Amalija se je angažirala pri humanitarnem delu, pri razdeljevanju pomoči, ki je prihajala iz tujine, ter pomagala v župniji. Vodila je organizacijo AFŽ v Zrečah.

Leta 1959 sta Karel in Amalija odšla iz Zreč in se preselila v nov dom v Ljubljani, kjer sta bivala s hčerko Dragico in vnukinjo Milanko. Karel je zaslužen, da je ulica v naselju za Bežigradom dobila ime po Pohorskem bataljonu: Ulica Pohorskega bataljona.

Karel je umrl 6. 10. 1963 in je pokopan ob sinu Milanu na ljubljanskih Žalah. Njegova žena Amalija se jima je pridružila 10. 7. 1968, hči Dragica pa 13. 4. 1969.

Ob koncu vojne je bila Dragica, visoko noseča, ob možu v Bregenzu. Na vsak način je želela roditi v domači hiši v Zrečah. Tako je v zbirnem centru za izseljenke iz Nemčije in Avstrije čakala na skupinski transport. Ko se jih je nabralo dovolj, so jih natlačili v vagone za prevoz živine. To je bilo popotovanje v temi, brez zraka, vode, hrane, stranišča ...

Na Jesenicah, prvi postaji v Jugoslaviji, je mrgolelo vojakov. Pazili naj bi, da nihče ne bi zapustil konvoja.

Dragica, ki zaradi svojih izkušenj med vojno ni nikomur zaupala, se je nekako izmuznila nadzoru in se v lastni organizaciji odpravila v Zreče, kjer je 16. 9. 1945 rodila hčerko Milanko - Julijano Lange. Boris, ki je prišel za njo, se je zaposlil v TAM-u. Družina Lange se je ustalila v Mariboru.

Milanka je velik del otroštva preživel pri starih starših v Zrečah in Zrečani so jo poznali kot Mravljakovo Baco. Po osnovni šoli v Zrečah (2 razreda) in Mariboru (2 razreda), nižji klasični gimnaziji v Mariboru, končani gimnaziji v Ljubljani se je vpisala na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je diplomirala iz francoskega in nemškega jezika s književnostjo.

Zrečani smo jo ponovno srečali leta 1997, ko je s častno gostjo gospo Štefko Kučan predstavila svojo knjigo *Morje in ljubezen* o življenjskih in pomorskih izkušnjah s francoskim kapitanom Rogerjem de La Grandiereom. Čeprav je razpeta med Ljubljano in Francijo, ostaja povezana z Zrečami. Ob 200-letnici šolstva na Zreškem je pomagala odgrniti tančico o prvem zreškem nadučitelju Ludoviku Tribniku in Mravljakovi družini.

Fotografije so iz arhiva **Milanke Lange Lipovec**.

Po zapisih **Milanke Lange Lipovec** priredil **Martin Mrzdovnik**.

Priznanja, ki jih je prejela Amalija Mravljak za svoje delo v Zrečah.

Družina Ivana Oprešnika, kmeta z Dobrave

Ivan Oprešnik, rojen 10. 8. 1902,
umrl 25. 8. 1951, pokopan v Zrečah

Justina Oprešnik, rojena **Lipuš**,
po domače Udomi, 27. 1. 1910,
umrla, 11. 2. 1988, pokopana v Zrečah

Otroci

Anton Oprešnik, rojen 22. 10. 1932,
umrl leta 2015

Marija Oprešnik, rojena 10. 11. 1934, živi v Zrečah

Štefka Oprešnik, rojena 3. 12. 1936, živi v Ljubljani

Ivan Oprešnik, rojen 4. 12. 1939,
umrl 11. 6. 2020

Milica Oprešnik, rojena 15. 9. 1943 v Semizovcu,
živi v Zrečah

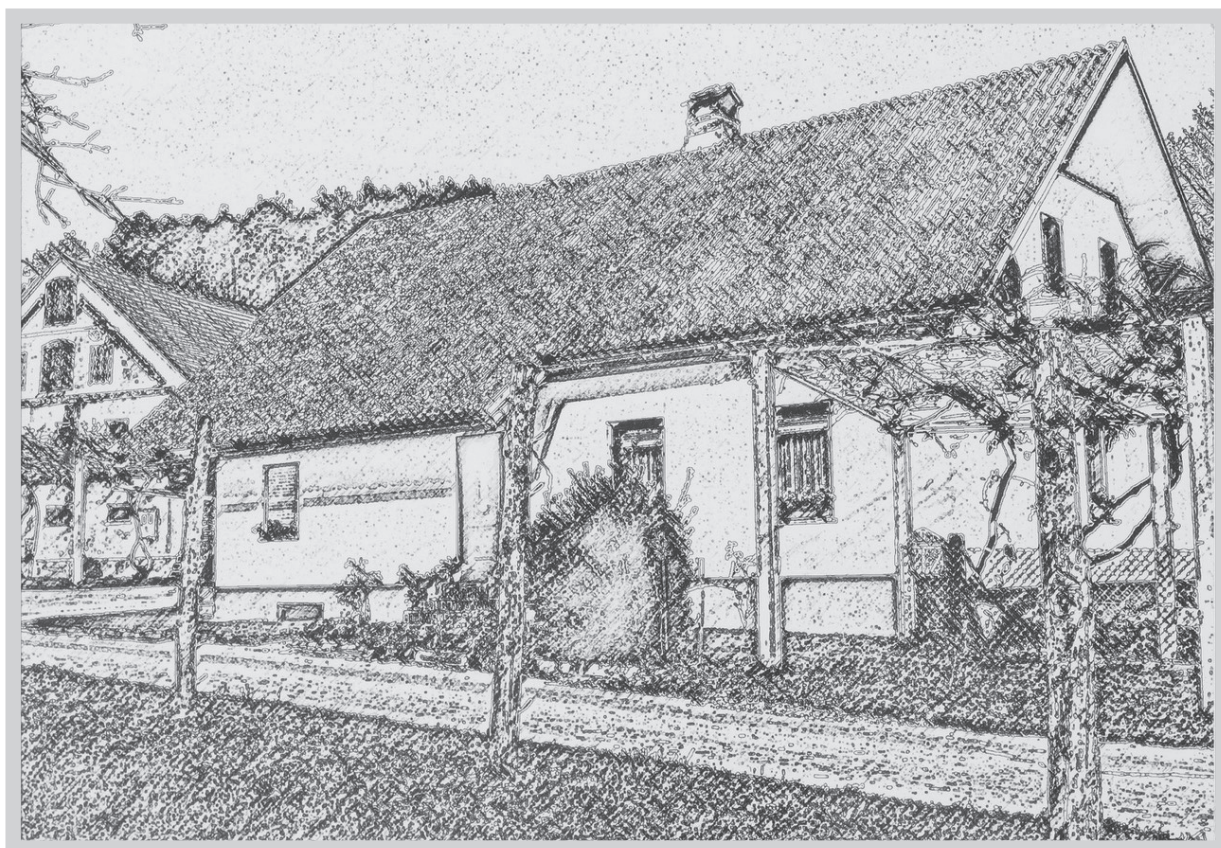
Alojzija - Slavica Oprešnik, rojena 27. 4. 1946,
umrla 2. 5. 1950

Kratek opis Oprešnikove družine

Starša sta se poročila, kakor je takrat bila navada, v zimskem času, in sicer 8. 2. 1932 v čadramski cerkvi. Oče je bil zaposlen zreški tovarni kovanega orodja kot brusilec. Takrat so temu rekli v »žlajfu«. Razmere na tem delovnem mestu so bile težke, saj so brusili na naravnih brusih, ki so povzročali silikozo, in delavci so hitro umirali. Domačija je premogla okoli 14 hektarjev zemlje, od tega večino gozda, in v hlevu so imeli nekaj krav, svinj, kokoši in ovac. Mati, ki je prišla iz precej premožne družine, je gospodinjala, morala pa je tudi trdo delati na njivi, travnikih in v kuhinji, saj je bilo pri hiši veliko ljudi.

Izgnanstvo

Ko so Nemci v začetku aprila 1941 prišli v Zreče, so že prve dni aretirali in izgnali precej krajanov. Ker je bil oče Ivan zaveden Slovenec in je odklonil sodelovanje

Risba Kropcejeve hiše pred vojno

Brata Alojz in Pepček Oprešnik

v kulturbundu, so ga že odpeljali v zasedeno osnovno šolo in od tam v meljsko kasarno. Tam so jih zadrževali približno tri mesece. Teden dni pred odhodom vlakovnega transporta za Bosno so prišli še po otroke in mamu. Oblast je takrat predlagala mami, naj se loči, saj ji potem ne bi bilo treba v izgnanstvo. Tega mama ni želela, ker je hotela, da je družina skupaj. V izgnanstvo je bila tako odpeljana vsa družina. Poleg očeta in matere so bili odpeljani 4 otroci, stari 2–9 let, in sicer sinova Anton in Ivan ter hčeri Marija in Štefka.

Vlakovni transport iz Maribora z mnogimi izgnanci se je ustavil v Ilidži in tam so jih prepustili revnim kmetom, da so jih preživljali in jim pomagali pri delu. A to so bili siromašni kmetje, ki niso imeli veliko zemlje in niso bili pripravljeni prevzeti toliko ljudi. Zato so se preseli v Alipašin Most in podobna zgodba je bila tudi tam. Naslednja postaja: Raljevac.

Zadnji kraj – sedma vas po prihodu v Bosno – je bil Semizovac pri Sarajevu, kjer se je septembra 1943 rodila Milica. V tej vasi je bilo nekaj katolikov, med njimi tudi redovnice in slovenski župnik Jurij Nikolič, ki je Milico krstil. To je bila vas, kjer so živeli Srbi.

Oče Ivan je bil zaposlen na železnici in otroci so se velikokrat igrali ob njej. Mama je doma gospodinjala in v zameno za hrano in stanovanje pomagala na njivah tamkajšnjih kmetov. Tudi dekleti Minka in Štefka sta pomagali pri delu, Ivan in Tone pa sta pasla krave in ovce pri okoliških kmetih.

Ivan ve povedati, kako so se kot otroci kopali v Bosni. V njej so se kopali tudi nemški vojaki in njihovi ranjenci. Vojaki so imeli eksploziv, ki so ga metali v vodo; tako so lovili ribe. Ribe so potem metali iz vode in tudi on je dobil tako veliko ribo, da so jo imeli dovolj za kosilo. Vso pot proti domu se je drl: »Evo, majko, donosim ti veliko ribu.« Bilo je veliko pomanjkanje hrane, mnogokrat je iskal po smeteh, če bi bilo še kaj uporabnega. V pepelu je našel kurje glave in kremplje, ki jih je mama oprala in iz njih skuhala juho.

Življenje je bilo res trdo. Na poti so srečali nekaj dobrih ljudi, s katerimi so bili in ostali povezani. Po koncu vojne sta mati Justina in hči Milica obiskali župnika Nikoliča, ki je služboval v Lučah. Takrat jima je daroval 500 dinarjev, kar je bila za tiste čase in revščino, v kateri se je znašla družina, velika vsota.

Z bratovo družino sta bila izgnana tudi Alojz in Pepček Oprešnik, ki sta leta 1941 živela na domačiji. Njuna sestra Marija Oprešnik - Mehelakova Minka je vložila prošnjo v Zrečah in je leta 1942 dobila dovoljenje, da se vrneta domov.

Jože - Pepček Oprešnik, roj. 1915, je bil pregnan z našo družino v Bosno. Tam so njega in njegovega brata Alojza odtrgali od naše družine. Pepček se je po dovoljenju, ki ga je izprosila sestra Minka, vrnil in je stanoval pri njej v Črešnovi. Delat je šel nazaj v zreško tovarno. Čez nekaj mesecev bi moral v nemško vojsko pa se je odločil in šel k partizanom. Tam je bil kurir v Šlandrovi brigadi.

Po končani vojni je moral takoj v vojsko. Bilo mu je zelo težko, ker so se vsi vrnili na svoje domove – je dezertiral. Dobili so ga in zaprli v kočevske gozdove. Brat Ivan in Pepčkovo dekle Štefka Brglez (Mažulova) sta ga šla iskat. Ker ni bilo prevoza, sta peš hodila tri dni. Njuna pot ni bila zaman, saj sta ga dobila ven.

Leta 1946 sta se Štefka in Pepček poročila in se preselila na Brdo pri Slovenskih Konjicah. Umrl je leta 2003.

Ivo Oprešnik v Bosni

Alojz Oprešnik, roj. 1920, je nekaj časa delal v eni izmed tovarn v Sarajevu. V Zreče se ni želel vrniti in je raje ostal v Bosni. Pa to ni bila preveč dobra odločitev. Nemci so njega in še nekaj drugih zajeli in jih nameravali odpeljati v taborišče Dachau. Tu se spominja nečak Ivan, da so se tudi tistega dne zadrževali blizu železnice, da je z vlaka klical stric Alojz, da naj pove očetu, da so ga ujeli Nemci. Med potjo v Dachau so vlak napadli partizani in tako se je stric rešil z vlaka; skočil je z njega in se nekaj dni skrival ob Bosni. Z drgnjenjem zvezanih rok ob kamenje se mu je uspelo rešiti. Nato je našel vozo s tamkajšnjimi partizani in bil pri njih do konca vojne.

Po vojni je nekaj časa delal na Teznem, kjer je spoznal ženo Albino. Dom sta si zgradila v Zrečah. Imela sta dva sinova: Jureta in Andreja (tragično preminil na Rogli, ko je reševal goreč planinski dom).

Vrnitev domov in življenje v novi Jugoslaviji

Družina se je domov vrnila septembra leta 1945. Oče je bil že resno bolan, s sabo so imeli dveletno Milico, Justina pa se je vrnila noseča. Spominjajo se prihoda v Brežice in sprejema dobrih ljudi, ki so jim prinesli hrano in pijačo. Vlak jih je nato odpeljal do Poljčan, kjer so se srečali z Marijo Burja in njenim sinom Slavkom, ki sta jim povedala, kako je v Zrečah, in nato do Zreč. Ko je vlak prihajal v Zreče, so jih na postaji videli

Kropejeva mama Justika

Koprivnikovi, ki so stanovali blizu postaje, ob »zreškem gradu«, in prvo noč so prespali kar pri njih.

Naslednjega dne so se napatili domov, in ker so že prej izvedeli, kako je na domačiji, niso bili presenečeni, da je tam stanovala družina zreškega čevljarja Matavža z 12 otroki. Nekaj časa so skupaj živeli pod eno streho, dokler se Matavževi niso preselili.

Poroka Pepčka Oprešnika in Štefke Brglez (Kropejev Pepček in Mažulova Štefka), 1947

Leta 1946 se je rodila **Slavica**, ki je bila zelo radoživ otrok. Po spletu nesrečnih okoliščin je leta 1950, zaradi opeklin, umrla.

Oče Ivan je že v Bosni zbolel in ni bil deležen zdravljenja, po vrnitvi v Slovenijo pa se je vse še poslabšalo. Zbolel je za jetiko, bil prepeljan v bolnišnico in 1951. umrl. Pokopan je na starem zreškem pokopališču.

Mati Justina je imela po vrnitvi zelo težko življenje. Prišli so v izropan in prazen dom, izginila je živina, ki so jo po vojni iskali po okoliških kmetijah. Vse delo je bilo zaradi očetove bolezni večinoma na njenih ramednih. Odpornost ji je tako padla, da je imela sedem zaporednih pljučnic. Ko sta umrla hči Slavica in mož Ivan, je bila tako izčrpana, da je tehtala komaj 45 kilogramov. Zdravnik ji je svetoval, naj gre malo med ljudi, sicer bodo otroci ostali brez mame. Hči Milica se spominja, da sta potem eno leto hodili v kino v Zreče. Marsikdo ji je predlagal, naj se spet poroči, da ji bo lažje, vendar je želela, da se kmetija ohrani za Oprešnikov rod, in ostala vdova do svoje smrti leta 1988.

Nikoli se ni rada pogovarjala o Bosni, ker je rekla, da je bilo preveč težko življenje tam doli.

Sin Anton je bil po poklicu kovač. Nekaj let je delal v zreški tovarni, dokler ni leta 1957 odšel za boljšim kosom kruha; zapustil je Jugoslavijo in odšel v Leverkusen, kjer je našel delo. Poročen je bil z Dolenjko.

V Nemčiji sta si ustvarila dom, rodili so se jima trije otroci: Anita, Monika in Mihael. V Nemčiji je leta 2015 umrl, tam je tudi pokopan.

Hči Marija je po vrnitvi domov obiskovala šolo v Zrečah, nato nižjo gimnazijo v Slovenskih Konjicah.

Poročila se je 27. 11. 1955 z Jožetom Napretom iz Govc pri Rimskih Toplicah. V zakonu sta se jima rodila sin Jože in hči Manica. Na Novi Dobravi, čisto blizu Oprešnikove domačije, si je družina zgradila hišo. Danes v njej domuje Marija s sinom Jožetom in njegovo družino.

Tudi hči Štefka je po vrnitvi iz izgnanstva šla v šolo. Takrat so v razredu bili učenci zelo različnih starosti, poučevale pa so večinoma učiteljice.

V Ljubljano je odšla leta 1954 in se zaposlila v Dekorativni, kjer je delala do upokojitve. Poročena je bila z Antonom Šajnom in imela sta sina Igorja. Danes živi v Ljubljani.

Ob vrnitvi domov je bila Milica stara dve leti. Očetova prva pot je bila na urad v Zrečah, da je hčerki Milici vpisal slovensko državljanstvo.

Leta 1950 je šla v prvi razred osnovne šole. Šolanje je želela nadaljevati na ljubljanski zdravstveni šoli, vendar je bil to prevelik finančni zalogaj za mamo Justino, ki je kot vdova s pomočjo otrok gospodarila na kmetiji.

Mimika in Ivan Oprešnik

Brata Ivan in Anton Oprešnik

Poročila se je 1962. z Romanom Vezenškom iz Frankolovega. V zakonu so se jima rodili Marjan, Bojan in Marta. Leta 1974 sta blizu domačije Kropjevih postavila hišo. Vdova je od leta 2009.

Leta 2011 je obiskala svoj rojstni kraj Semizovac. Žal pa je zaradi vojnega uničenja v 90. videla le malo krajev in stavb iz obdobja, ko so bili izgnani.

Po vrnitvi iz Bosne je Ivo najprej odšel k Mehelakovi teti, očetovi sestri, da bi se naučil slovensko. Po mesecu dni mu je že dobro šlo. Tudi on je pričel obiskovati zreško osnovno šolo. Po končani šoli se je zaposlil v Tovarni kovanega orodja Zreče, odslužil vojaški rok in zopet nadaljeval z delom v tovarni, kjer je dočakal upokojitev.

Leta 1963 se je poročil z Anico Napret, prevzela sta kmetijo, jo vseskozi urejala in obnavljala. Anica je doma gospodinjala in skrbela za mamo Justino in otroke. Rodili so se jima trije otroci: Janko, Polona in Milena.

Fotografije so iz arhiva družine **Oprešnik**.

Zapisa **Zalika Napret** po pripovedovanju svoje tašče **Marije Napret**, **Milice Vezenšek** in **Ivana Oprešnika**.

Kropjeva domačija, 2014

Družina Jurija Oroža, kmeta in župana iz Zreč, po domače Mihelaki

Jurij Orož, rojen 30. 3. 1886 v Zrečah,
umrl 17. 2. 1946

Emma Orož, rojena **Golčer** 25. 6. 1894,
umrla 18. 8. 1966

Kratek opis družine

Jurij Orož je bil napreden kmet in v času aretacije župan Zreč. Že njegov oče Janez (1846–1924), ki se je poročil z Barbaro Mauhar (1842–1928), je dobro gospodaril na posestvu. Mihelakovi so precej zemlje kupili od posestnikov Vukoška in Rušnika. Po zapisu Franca Kozjeka v Zreče nekoč in danes je del tega posestva, ki se je nahajalo na zahodni strani Dravinje, kupil prav Jurij Orož, zadnji gospodar na Mihelakovi domačiji. Ostalo sta pokupila Ivan Verčnik in Jožef Ravnjak.

V družini je bilo 8 otrok: Ivana, Janez, Antonija,

Franca, Anica, Marija, Tončka in Jurij. Znan je bil po svoji delavnosti in iskanju rešitev za skupno dobro, še posebej v času županovanja. Ker so bili njegovo posestvo, stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje blizu reke Dravinje, je imel ob njej večji mlin, ki je mlel za mnoge kmete tega območja. Kot župan pa je Ivanu Kovaču, mlinarju iz Radane vasi, pomagal pri nakupu mlina. V kroniki župnije sv. Egidij Zreče najdemo zapis, da je bil podpornik župnijske in romarske cerkve Matere Božje na Brinjevi gori.

Poročil se je z Emico Golčer. V zakonu nista imela otrok.

Nekaj več o rodbini Mihelakovih

Janez Orož, rojen 6. 11. 1846,
umrl 31. 8. 1924

Ob novih zvonovih, 1926. Jurij in Emma Orož sedita desno v prvi vrsti, ob župniku Matiji Karba sedita Matija in Josip Vidmar s soprogama.

Poročna fotografija zakoncev Jurija in Eme Orož

Barbara Orož, rojena **Mauhar** v Loški Gori
1. 12. 1842, umrla 26. 10 1929

Otroci

Ivana Orož, rojena 22. 4. 1874,

poročena h Klančnikom na Stranice

Marija Orož, rojena 4. 6. 1876,

poročena k Požjakom v Radano vas

Janez Orož, rojen 13. 4 1878, poročen s Frančiško Marinšek, s katero sta imela 3 otroke; sin Janez ostal na domačiji (z ženo Ano Videčnik imel 10 otrok, kasneje se

je še enkrat poročil, tokrat z Jožefo Leskovar)

Antonija Orož, rojena 26. 12. 1879, umrla 16. 8. 1909 pri porodu. Imela je dve nezakonski hčerki Anico in Kristino. Od Mihelakov je dobila za doto poslopje (štant) v Radani vasi, ki ga je vrnila oziroma prodala Janezu Orožu - Šimunu in odšla v Ruše. Pisala se je Kovše, njen mož je bil nekaj časa lastnik radanskega mlina, ki ga je kupil Ivan Kovač, zadnji mlinar tega mlina.

Franc Orož se je rodil 19. 10 1881. Poročil se je h Kardonom, z Ano Marinšek. Imela sta tri otroke. Njegov sin Franc je bil znan prevoznik lesa s konji in dober gospodar.

Ana Orož, rojena 29. 7. 1883, poročena v Radano vas k Anžetom

Jurij Orož, rojen 30. 3. 1886, ostal na domačiji, z ženo Emo izgnan v Srbijo

Alojzij Orož, rojen 11. 6 1889, poročen k Rezarjem

Izgnanstvo in življenje v izgnanstvu

Kot župan je bil Jurij Orož prva tarča okupatorja, zato je bil aretiran v prvem paketu in zaprt v razredu zreške šole, nato pa odpeljan v Maribor, od tam z ženo Emo izgnan v Srbijo, v Arandelovac. Žal o tem obdobju ni bilo mogoče dobiti podatkov.

Vrnitev domov in življenje družine

Vrnitev domov je bila zelo tragična, saj je doma, nekoč sodobno in urejeno kmetijo, le-to našel prazno

Mihelakova hiša pred obnovo

Pogreb Eme Orož

in izropano. Spremenjene družbene in politične razmere so mu vzele vso voljo in zapadel je v depresijo in poskušal storiti samomor. Zdravniki so ga rešili, vseeno pa ga hospitalizirali na oddelek za bolnike z depresijo. Elica Črnc, sorodnica, se še spomni dogodka, ko so ga obiskali v bolnici: on ni več prepoznal svoje žene, prepoznal pa je svojo sestro in ji rekel, naj pazi na svoje otroke.

Žena Emica je nato nekaj časa s pomočjo sorodnikov kmetovala in posestvo skušala rešiti pred propadom. Za kratek čas je k njej prišel tudi Jože Orož, njen nečak, a razlika v pogledu na kmetijo je bila prevelika, zato se ni odločil, da bi tam ostal. Vdova Ema se je leta 1948 poročila z Alojzijem Orožem, p. d. Rezarjem, Jurijevim bratom, in sicer kot njegova tretja žena. Kljub poroki sta še naprej živela vsak na svojem domu.

Ema Orož je kmetijo leta 1963 prodala Milanu Padežniku, enemu prvih avtoprevoznikov v teh krajih.

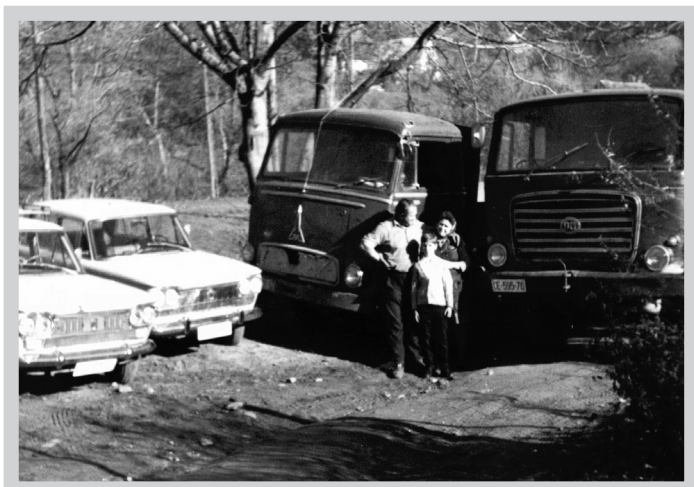
Umrla je 18. 8. 1966 in je pokopana na starem pokopališču.

Fotografije so iz družinskega arhiva **Jožeta Padežnika**.

Po dostopnih podatkih in pripovedovanju **Elice Črnc, Jožeta Padežnika, Marte Brglez** in drugih zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Lastnik Mihelakovega, Milan Padežnik, ob birmi

Družina Padežnik ob svojem voznem parku

Družina Antona Podvršnika, zreškega učitelja

Anton Podvršnik, rojen 22. 5. 1897 v Šmartnem na Pohorju, umrl 29. 1. 1981

Alojzija Podvršnik, rojena **Britovšek**, rojena 20. 5. 1908 v Sv. Vidu nad Valdekom, umrla 20. 8. 1991

Otroka

Slavica Podvršnik, rojena 12. 5. 1926 v Šentvidu nad Valdekom, umrla 5. 3. 2013

Boris Podvršnik, rojen 25. 1. 1932 v Šmartnem na Pohorju, umrl 8. 8. 2019

Podatki o starših zakoncev Podvršnik

Florjan Podvršnik, rojen 25. 5. 1860, Bojtina 16, po poklicu krojač (oče: Matjaž Podvršnik, roj. 13. 2. 1826, Bojtina 18, čevljar, mati: Agnes Korošec, roj. 14. 12. 1824, Frajhajm 49)

Apolonija Podvršnik, rojena Krajnc, 9. 8. 1873, Vrhole, šivilja (oče: Martin Krajnc, p. d. Grablec, roj. 31. 10. 1831, Vrhole 30, mati: Marija Krajnc, roj. Kač)

Anton Podvršnik kot narednik na soški fronti, 1917

Anton Podvršnik pred letom 1914

Kratek opis družine pred izgnanstvom

Anton Podvršnik se je rodil 22. 5. 1897 v Šmartnem na Pohorju staršem, ki so bili mali obrtniki. Komaj mu je bilo 5 let, je mati umrla. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, učiteljsiše v Mariboru. Leta 1915 je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko. Po enoletnem šolanju v rezervni oficirski šoli v Wildonu je bil leta 1916 poslan na soško fronto. Leta 1917 je bil v 10. ofenzivi kot pehotni narednik 47. (mariborskega) pešpolka (III/23 marschbaon) pri Kostanjevici na Krasu težko ranjen in nato 10. 5. 1918 odpuščen iz vojske. Nadaljeval je s študijem na mariborskem učiteljsišču in ga julija 1920 tudi zaključil.

Njegovo prvo učiteljsko mesto je bilo pri Svetem Vidu nad Valdekom pri Mislinji (1. 11. 1920–30. 6. 1927), kjer je spoznal svojo bodočo ženo Alojzijo Britovšek,

kmečko dekle z velike kmetije. Poročila sta se leta 1925. Sodeloval je v kulturno-prosvetnem društvu in vodil pevski zbor. Leta 1929 je na Vinogradniško-sadjarski šoli v Mariboru opravil metodični tečaj za kmetško nadaljevalne šole. Nato se je družina preselila v Šmartno na Pohorju, kjer je bil ravnatelj šole in načelnik gasilcev, vodil pa je tudi sokolsko četo (1. 7. 1927–28. 2. 1936). 1. 3. 1936 je bil premeščen za učitelja in upravitelja na Skomarje, kamor se je preselil skupaj z družino. Od 1. 8. 1938 je služboval kot učitelj v Zrečah, kamor se je preselila vsa družina, in sicer v stanovanje, ki mu Zrečani še danes rečejo »stara pošta«, saj je takratni ravnatelj Karel Mravljak potreboval učitelja. Bil je precej družbeno aktiven; pred vojno je bil tajnik sadjarskega društva, gospodar sokolskega društva in mlečni kontrolor živinorejsko-seleksijskega društva.

1. 4. 1941 je bil vpoklican v jugoslovansko vojsko, a je ta zelo hitro razpadla in Nemci so ga kot rezervnega podporočnika 10. 4. 1941 ujeli v Celju in odpeljali v ujetništvo v Oflag VI-B v Dösslu. Izpuščen je bil decembra istega leta. Po vrnitvi domov se je 1. 1. 1942 zaposlil kot skladiščnik surovega materiala v Štajerski železindustrijski družbi, kjer ga je sprejel Walter Mach, eden od solastnikov družbe. Rad je pripovedoval, kako ga je po napadu Nemcev na Rusijo Mach poklical in mu inkognito dejal, da bo sedaj Hitler izgubil vojno. Novembra 1944 so ga Nemci odvedli na 3-mesečno prisilno delo – kopanje strelskih jarkov – v Sevnico.

V času prihoda nemške vojske in oblasti v Zreče je družina tako bila brez očeta in vse breme je padlo na mlado ženo in mater dveh otrok.

Anton Podvršnik kot rezervni podporočnik na vojaških vajah v času SHS (sedi prvi z leve)

Poročna fotografija Antona in Alojzije Podvršnik, 1925

Zakonca Podvršnik z malo Slavico pri mamini družini Britovšek (p. d. Rotovnik) leta 1927. Spredaj od leve: Slava Podvršnik, Tone s hčerko Slavico, pod njim Slavina sestra Malika in bratec Pepi, mama Marija, oče Florjan, brat Ludvik. Zadaaj od leve brat Valentin, sestri Pepca in Micka, teta Angela.

Družina Podvršnik julija leta 1935

Podvršnikovi, hči Slavica pri birmi, 1938

Otroci 2. razreda Osnovne šole Zreče leta 1940 s kaplanom Jožetom Gjuranom ter učiteljem Karlom Mravljakom. Na fotografiji so – od leve proti desni – zadnja vrsta: Karel Mravljak – upravitelj, Jože Hren, Ivan Krančan, Mirko Lamut, Franc Lamut, Franc Kovše, Ivan Hren, Martin Klinčar, Martin Kropelj, Podgrajšek, Mihael Vuherer, Franc Podgrajšek, neznan. Druga vrsta – dekleta stojijo: Jožica Hren, Jožica Kovač, Ravnjak, Anica Kolar, Matilda Višič. Tretja vrsta – sedijo od leve proti desni: Kamenik, Fančika Korošec, Majda Volčič, Veber, Anica Orož, Ivanka Orož, Klinčar, Jože Gjuran – kaplan, Erna Koprivnik, Anica Kumer, Kropelj, ostale neznane. Spredaj sedijo: Franc Hrovat, Boris Podvršnik st. s tablico v rokah in Slavko Burja (Vir: Zasebni arhiv družine Podvršnik)

Ravnatelj Karel Mravljak, kaplan Jože Gjuran in učitelj Anton Podvršnik s svojimi učenci leta 1940

Učitelja Anton Podvršnik z ženo Alojzijo in hčerko Slavico in Ivan Krajcar z ženo

Družina Podvršnik pred čebelnjakom; sin Boris, hči Slavica, oče Anton in mati Alojzija

Izgnanstvo

Dogodka, ki se je po vsej verjetnosti zgodil junija, se sin Boris Podvršnik, takrat star 9 let, spominja tako: »Nekega junijskega dne, ko smo tudi otroci že vedeli, da se nekaj dogaja, saj smo to najprej okusili v šoli in še kje, da smo morali govoriti nemški jezik, se je pred našo hišo ustavila konjska vprega z vozom in v hišo sta vstopila

dva uniformirana moška. Oba sem poznal, vendar sem si starejšega, ki je bil brez ene roke, zapomnil in vedel sem, da je to človek, ki je zaposlen kot lesni skladiščnik pri Grundnerju in naj bi se pisal Drame. Mlajši je očitno bil ta, ki je vodil konja in ni nič govoril. Morda niti ni znal nemško, saj so materi povedali, da so prišli po slovenske knjige, ki jih je oče kot učitelj imel veliko. Vse te so znosili na voz, in ker je očetova knjižnica premogla

Anton Podvršnik v vlogi mentorja čebelarjem

tudi veliko strokovne literature v nemščini, je mati tudi te hotela dati na voz, a je ta človek to ostro zavrnil, da te pa že ne sodijo na ta voz in da morajo ostati na svojem mestu. Vendar to še ni bilo najhujše! Materi so rekli, da ima samo dan časa, da izginejo iz Zreč, drugače pridejo po njih in jih odpeljejo, kot so že nekaj dni prej precej Zrečanov, v Srbijo ali Nemčijo. Mati je vedela, da je ta grožnja bila resno izrečena, in ni hotela tvegati tega, da jih res izženejo, kdo ve kam, kakor so storili mnogim družinam v Zrečah, ki so jih že v mesecu aprilu odpeljali in se ne ve, kje so. Še tisto noč so vzeli najnujnejše in prespali pri dobrih ljudeh, pri Bajsmanih s priimkom Konec. Tako, bolj na skrivaj, nas je mati odpeljala na svoj dom v Šentvid nad Valdekom in tam smo se vklopili v družino in pomagali na kmetiji. Tukaj smo bili vse do vrnitve očeta iz ujetništva. Ko smo se vrnili, so v naši nekdanji hiši stanovali učitelji, ki so prišli iz Avstrije. Oče je takrat našel stanovanje pri Kavčičih v Spodnjih Zrečah.«

Življenjske zgodbe družinskih članov po koncu II. svetovne vojne

Oče Anton Podvršnik

Po osvoboditvi je Anton Podvršnik nastopil službo začasnega upravitelja na osnovni šoli pri Sveti Kunigundi in poslopje, ki so ga med vojno požgali partizani, začel obnavljati in postopoma urejati učilnice in organizirati pouk. V začetku meseca januarja, tj. 16. 1. 1946, je bil imenovan za ravnatelja Osnovne šole v Zrečah. To delo

je opravljal do leta 1959, ko se je upokojil. Bil pa je to čas pomanjkanja učiteljev in strokovnega kadra, zato je bil skesan predavatelj na mnogih tečajih in usposabljanjih. Ves čas je čebelaril in dolga leta vodil čebelarski krožek in Čebelarsko društvo Zreče. Po upokojitvi (do sredine 70. let) je požrtvovalno vodil počitniško šolsko kolonijo Občine Slovenske Konjice v Rovinju. Bil je tudi član Moškega pevskega zbora DPD Svoboda Zreče.

Mati Alojzija Podvršnik

Mati Alojzija ali Slava, kakor so jo klicali, je bila kmečko dekle, zato je bila veščica dela tako v hiši kakor tudi na vrtu. Ni hodila v službo, saj tega tudi ni mogla, ker je bil njen mož skoraj ves čas od doma. Bila je skrbna žena, dobra mati in dobra gostiteljica, saj so v njuno hišo zahajali mnogi Zrečani. Umrla je v letu slovenske osamosvojitve.

Hči Slava Podvršnik

Slavica je bila prvorojenka zakoncev Podvršnik in tako je tudi ona delila usodo takratnih učiteljev, ki so jih večkrat premeščali. Osnovno šolo je obiskovala v Šmartnem na Pohorju, na Skomarju in v Zrečah, nato pa se je izšolala za računovodkinjo.

Slavica je odšla v partizane julija 1944 in septembra so jo Nemci nekje pri Polskavi ujeli, jo odpeljali v mariborske zapore in nato v taborišče Ravensbrück, od koder se je k sreči vrnila julija 1945.

Poročila se je z Dragom Mehom in živela najprej v Topolšici, kjer sta delala; ona v računovodstvu, on kot upravitelj tamkajšnje bolnišnice. Imela sta hčer Božo, ki je upokojena sodnica. Hči Boža živi z Ninom Apatom in imata tri sinove: Marka, Roka in Jana.

Mpz DPD Svoboda: od leve Anton in Boris Podvršnik, Ivan Bornšek, Tone Podgrajšek, Štefan Leva, Alojz Oprešnik, Ljuban Leskovar in Valter Podgrajšek; čepijo Tone Kejžar, Milan Jevšenak, Matija Gorenak, Avgust Ravnjak, Karel Korošec in v ospredju Vladko Mohorič.

Sin Boris Podvršnik

25. 1. 1932 se je očetu Antonu in mami Slavi kot drugi otrok rodil sin Boris.

V Zrečah je leta 1938 začel osnovno šolo, ki jo je obiskoval vse do okupacije 1941. Ker je bil oče Anton ujet in v vojnem ujetništvu do leta 1942, je Boris šolo takrat obiskoval v Šentvidu nad Valdekom, kjer je bila doma mama Slava. Po vrnitvi očeta je začel hoditi v 4-letno meščansko šolo v Konjice, ki jo je zaključil 1947. z malo maturo. Nato je šolanje nadaljeval na kmetijskem tehnikumu v Mariboru, ki ga je zaključil v šolskem letu 1950/51.

Od 22. 9. 1952 do 10. 9. 1953 je služil vojaški rok kot gojenec pehotne rezervne oficirske šole in nato v konjenici v Vršču. Kmalu po vrnitvi domov, še v letu 1953, se je pridružil Moškemu zboru DPD Svoboda Zreče (Mohoričev zbor), kjer je prepeval tudi oče Anton. Zborovsko petje je bilo njegova velika ljubezen, saj je bil po naravi veseljak in je imel rad ljudi in prešerno vzdušje. Nastopal je s humorističnimi vložki in družbo rad zabaval s številnimi šalami. Ko se je formiral Mešani pevski zbor Jurij Vodovnik, je zbor zapustil. Bil je eden izmed iniciatorjev ustanovitve MPZ PGD Zreče, kjer je prepeval od ustanovitve 1988 do leta 2020. Po vojaščini se je za kratek čas zaposlil na kmetijskem posestvu Metlika, nato pa pri Kmetijski zadrugi Zreče, kjer je delal od jeseni 1953 do 31. 12. 1955. 1. 1. 1956 se je zaposlil na novoustanovljeni občini Slovenske Konjice, kjer je bil zadolžen za kmetijstvo. Z izvoljenko Majdo Volčič se je poročil 30. 9. 1961 in 7. 2. 1963 se jima je rodil sin Borči, kot sta ga rada klicala.

Podvršnikovi; Boris Podvršnik st. z ženo Majdo, sin Boris s partnerko Bernardo in hčerkama Tanjo ter Mašo, 2004

Fotografije so iz družinskega arhiva
Borisa Podvršnika ml.

Po pripovedovanju **Borisa Podvršnika st.**
in zapisih **Borisa Podvršnika ml.** zapisal
Martin Mrzdovnik.

Zbor DPD Svoboda v svojih najboljših letih, pred letom 1965. Z leve v prvi vrsti: Henrik Orož, Boris Podvršnik, Tone Kejžar, Slavko Kejžar, Matija Gorenak, Milan Jevšenak ..., druga vrsta: Ivan Brglez, Matavž Franci, Anton Podvršnik, Maks Borlak, Tone Podgrajšek, Tone Kotnik, Ljuban Leskovar, Avgust Ravnjak, Ivan Vidmar, Feliks Gorenak, zadnja vrsta od leve: Franc Jevšenak, Ivan Bornšek, Pepi Preložnik, Ivan Radajc, Štefan Levca, Slavko Burja, Slavko Tajhar, Karel Korošec ...

Družina Slavka Pintarja, krojača iz Zreč

Slavko Pintar, rojen 17. 6. 1908 v Zrečah,
umrl 1. 1. 1972

Marija Pintar, rojena **Tibet** 13. 11. 1906 v Zrečah,
umrla 20. 6. 1985

Otroci

Slavko Pintar, rojen 13. 4. 1932 v Zrečah,
umrl 26. 12. 1997, pokopan v Zrečah

Anica Pintar, rojena 1. 6. 1943 v izgnanstvu,
poročena Vengust, živi v Slovenskih Konjicah

Jože Pintar, rojen 25. 8. 1949 v Zrečah,
umrl 11. 7. 2007, pokopan v Zrečah

Slavko v svoji krojaški delavnici; v naročju ima sina Slavka.

Mati Marija s Slavkom v naročju

Opis družine pred izgnanstvom

Družino so sestavljali oče Slavko, mati Marija in sin Slavko. Oče je bil krojač, mati pa gospodinja. Družina je živela v najemniškem stanovanju Avgusta Potnika, lastnika manjše krojaške delavnice. Slavko je bil član Lovske družine Zreče in v zborniku društva, izdanem leta 1996, najdemo naslednji zapis o njem:

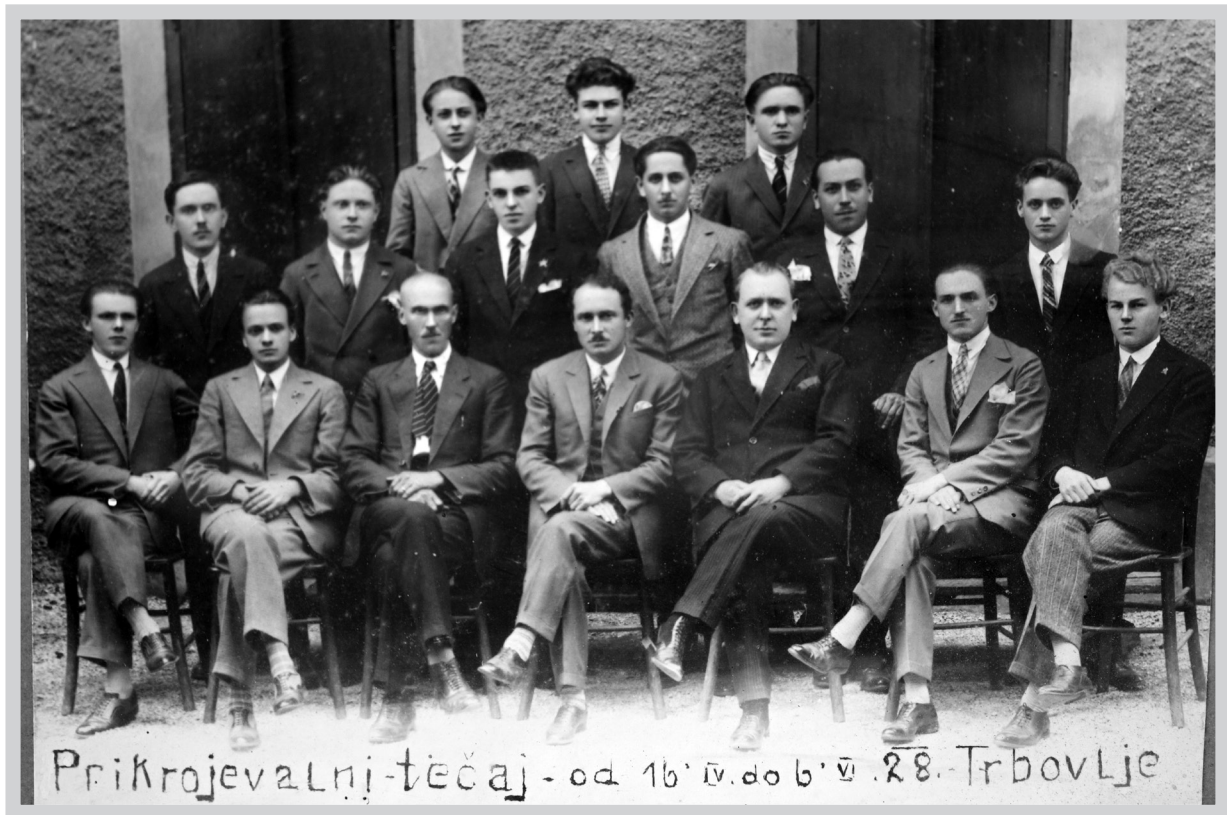
»Rodil se je 17. 6. 1908 v Zrečah. Član Slovenskega lovskega društva je postal leta 1932 in odtlej je vse do svoje prerane smrti opravljal vodilne funkcije v lovski organizaciji.

Po ustanovitvi zreškega Lovskega kluba SRAKA 1935. leta je postal njegov član in lovski čuvaj. Med drugo svetovno vojno so njega in njegovo družino zaradi odkrite domoljubne zavesti izselili v Srbijo. Tam je novembra 1944 stopil v partizane v Gornjem Milanovcu.

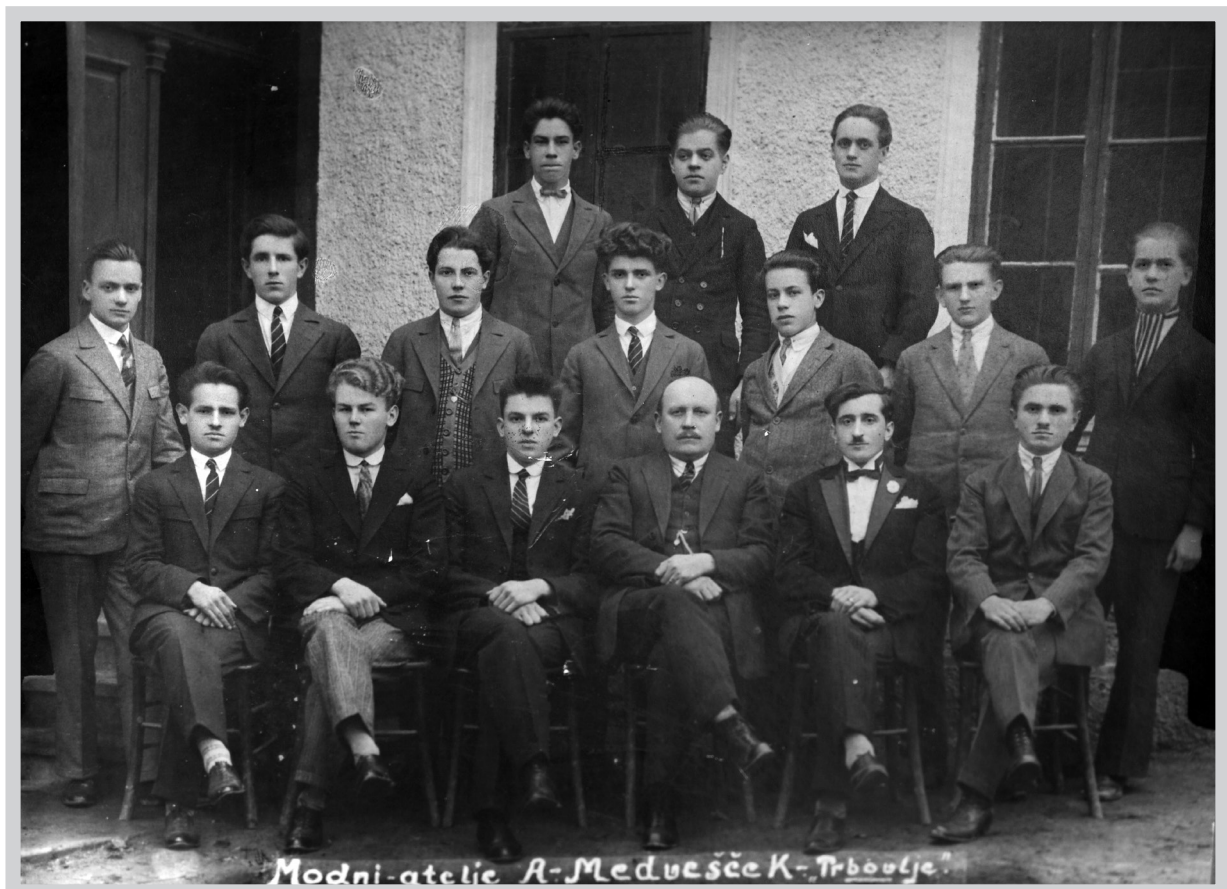
Po vrnitvi v Zreče je bil leta 1946 poleg Mravljaka pobudnik obnovitve Lovske družine Zreče. Do leta 1955 je opravljal (menjaje) posle gospodarja in tajnika. Starešinstvo mu je bilo zaupano leta 1955 predvsem zaradi strokovne avtoritete, ki so mu jo priznavali lovci takratne družine. Mnogo lovskih anekdot in dogodkov je povezanih z njim.

Veliko lovcev je napravilo svoje prve lovske korake pod njegovim vodenjem. Svoje bogato znanje in lovske izkušnje je prenašal s sebi lastno strogostjo na mlajše in iz njih vzgojil poštene lovce.

Funkcijo starešine je opravljal vse do svoje prerane smrti na novega leta dan 1972.«

Prikrojevalni tečaj, 1928; Slavko Pintar st. v zadnji vrsti, skrajno desno

Modni atelje Medvešček; prva vrsta: Slavko Pintar st. (skrajno desno)

Mati Marija s hčerko Anico. V ozadju je skladišče železnice.

Slavko in Anica Pintar

V zborniku Lovske družine Zreče iz leta 2016 je o njem zapisano:

Slavko Pintar st. (17. 6. 1908–1. 1. 1972) je postal član SLD – Slovenskega lovskega društva – leta 1932. Do leta 1941 je bil tudi član zreške lovske združbe Sraka in zaprisežen lovski čuvaj pri podnajemniku lovišč Rudolfu Winterju – za južno stran Pohorja. Po osvoboditvi je bil izvoljen za odbornika Okrajne lovske zveze Slovenske Konjice in pozneje Poljčane (do razpusta okraja). Zadnje leto je bil referent za kinologijo. V LD Zreče je po ustanovitvi leta 1946 opravljal različne funkcije (od gospodarja do starešine). Po vojni je bil tudi član kluba brakov v Ljubljani. Med okupacijo je bil izseljen v Srbijo in tam mobiliziran v NOV od 27. 11. 1944 do 9. 5. 1945 (pri komandi mesta Gornji Milanovac). Po vrnitvi iz Srbije je vršil funkcijo sekretarja Osvobodilne fronte in je tudi odlikovan (republiški odbor). Bil član ZK od leta 1948. Štiri leta je bil sekretar OO ZK terena Zreče. Bil je tudi porotnik na sodišču in član Zveze borcev NOV. op. ur.«

Ko se je začela druga svetovna vojna, je bil na spisku za izgon. Tudi on je bil najprej zaprt v osnovni šoli in kasneje premeščen v Maribor, v zbirni center za izgnance. Družina je bila s transportom številka 7 (13. 4. 1941) izgnana v Srbijo, v Gornji Milanovac. Leta 1943 je se tam rodila hči Anica. V izgnanstvu je bila z družino tudi Elizabeta Tibet, mati Marije Pintar.

Jože Pintar (desno)

Družina Pintar v krogu krojaških vajencev, na levi je vajenec Ivan Merčnik iz Koroške vasi.

Slavko Pintar. Fotografija je iz časa, ko so ukinili železniško progo.

Izgnanstvo in življenje v izgnanstvu

V izgnanstvu je družina živela v Gornjem Milanovcu. Oče je delal v vojaški šivalnici, žena pa kot gospodinja in perica pri neki lekarnarki. Kaj več domači niso vedeli, saj se o tem doma niso veliko pogovarjali. Vsekakor pa je družina imela lepe spomine na prijazne ljudi, ki so jih sprejeli kot prave begunce. Oče Slavko se je tam konec leta 1944 pridružil tamkajšnjim partizanom.

Vrnitev domov in življenje družine

Družina se je po koncu vojne vrnila v Zreče, v najemniško stanovanje. Leta 1949 se je rodil sin Jože. Začetki ob vrnitvi v Zreče so bili težki, a vendar je oče skupaj z ostalimi, predvsem sinom Slavkom, zgradil družinsko hišo, kamor so se preselili okoli leta 1950. V njej je imel krojaško delavnico, v katero so zahajali mnogi Zrečani. Še posebej so njegovo delavnico občudovali otroci, saj je imel v njej nagačene divje živali, ki

Kolektiv Tovarne umetnih brusov Comet v letu 1963. Slavko Pintar sedi tretji v prvi vrsti z desne.

Lovske trofeje Slavka Pintarja st.

so prestrašile marsikaterega, na steni pa lovsko puško. Za otroke je bila zanimiva tudi njegova pipa, ki jo je imel vedno v ustih ali na mizi. To je bil tudi čas, ko so otroci za prvo obhajilo in za birmo dobili nove obleke in takrat je imel veliko dela, zato sta mu pomagala oba sinova, občasno tudi vajenci.

Kratke življenjske zgodbe vseh, ki so vrnili domov

Oče Slavko je vseskozi delal kot krojač. Mati je bila gospodinja in je skrbela za družino, hišo, vrt in njivo. Očeta so Zrečani poznali kot lovca in aktivnega člana Lovske družine Zreče.

Sin Slavko se je po končanem šolanju zaposlil v zreškem Cometu. Poročil se je leta 1974 z Ivanko Erdani iz Slovenskih Konjic. V zakonu sta se jima rodila hči Lara in sin Dejan. Družina je imela svoje domovanje v gornjem nadstropju Pintarjeve družinske hiše. Bil je lovec in član Lovskega društva Zreče (1971-1977 starešina društva).

Hči Anica je zaključila konjiško osnovno šolo, srednjo pa v Ljubljani, kjer se je šolala za zobno asistentko. Leta 1967 se je poročila z Rudijem Vengustom in se preselila v Celje. Kasneje si je družina zgradila dom v Slovenskih Konjicah, kjer živi še danes. Zakonca sta imela hčer Simono in sina Roka.

Sin Jože se je po končanem šolanju zaposlil v tovarni LIP v Slovenskih Konjicah kot brusilec. Tam je delal vse do upokojitve. Stanoval je v spodnjem delu domače hiše. Ni bil poročen.

Fotografije so iz družinskega arhiva družine **Pintar**.

Po informacijah **Anice Vengust** in **Ivanke Pintar** zapisal **Martin Mrzdovnik**.

V lovski družbi ...

Družina kovaškega mojstra Antona Rabiča iz Zreč

Anton Rabič, rojen 16. 1. 1900 v St. Veitu,
umrl 23. 6. 1960 v Zrečah

Kristina Rabič, rojena **Maček** 21. 9. 1902 v Bistrici,
umrla 22. 11. 1990 v Zrečah

Otroci

Justina - Rozalija Rabič, rojena 12. 1. 1924
v Zrečah, umrla 21. 6. 1999

Anton - Zvonko Rabič, rojen 30. 1. 1926 v Zrečah,
umrl 3. 8. 1982

Bruno Rabič, rojen 13. 10. 1927 v Zrečah,
umrl 21. 12. 1996

Družina Antona Rabiča pred izgnanstvom

Anton Rabič je bil rojen v delavski družini v St. Veitu. Izučil se je za kovača in v Zreče prišel iz Ruš. Poleg njega pa še Magerl in Drozg. Anton Rabič je z ženo Justino prišel v Zreče po letu 1920 in najprej je družina stanovala v »zreškem gradu«. Leta 1924 se je zakonskemu paru rodila hči Rozalija - Justina in do konca leta 1927 še sinova

Anton - Zvonko in Bruno. Iz zapisov tega časa je znano, da je bil Anton Rabič sindikalni zaupnik, kar kaže na njegov ugled med delavci, ki so bili v večini nekvalificirani in mnogi slabo pisarni. Večina jih ni bila pravih tovarniških delavcev, saj so izhajali iz kmečkih družin in so doma imeli velike kmetije ali pa vsaj nekaj zemlje, zato se niso toliko zanimali za delavske pravice. V tem času v Zrečah ni prišlo do stavke, kakor v drugi Bremčevi kovačnici na Muti, zato lahko sklepamo, da je bil Anton Rabič dober pogajalec in da so delavci bili zadovoljni s plačo. Družina se je preživljala z očetovo plačo in koščkom zemlje, ki so ga stanovanjci dobili v uporabo.

Izgnanstvo

Družina Rabič je se pred transportom znašla v meljski vojašnici in bila 1. 7. 1941 s transportom številka 8 odpeljana v izgnanstvo. Domači vedo povedati, da je družina bila izgnana v Smederevo, kjer je bil oče zaposlen v tovarni. Žena Justina je opravljala hišna in druga dela pri eni tamkajšnjih premožnejših družin, prav tako hči Rozika. Sorodniki vedo povedati, da je Rozika več-

Anton Rabič (skrajno levo) je leta 1956 dobil državno priznanje za svoje delo v Tovarni kovanega orodja Zreče.

Bruno Rabič s svojo družino pred družinsko hišo

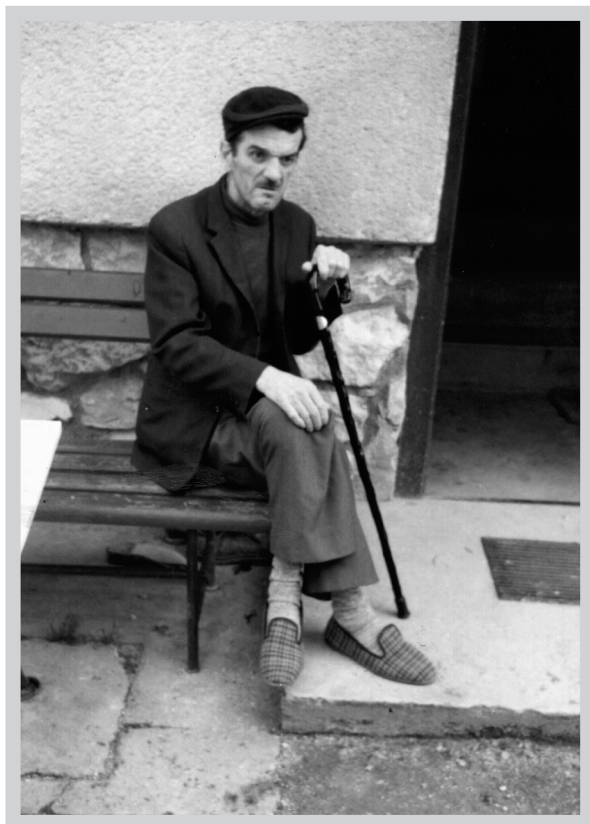

Anton Rabič je bil predsednik prvega delavskega sveta (na tej fotografiji ga ni). (Vir: Arhiv Uniorja)

Bruno Rabič v sredini, desno Justina

krat pripovedovala, da se je pri tej družini marsičesa koristnega naučila, kar ji je prišlo prav, ko si je sama ustvarila družino. V Srbiji se je sin Anton - Zvonko, ki je z očetom delal v tovarni, vključil v enote partizanov, delujoče na tem območju. Prijaznosti domačinov Rabičevi niso nikoli pozabili. Pred mnogimi leti jih je družina, pri kateri so stanovali, obiskala. Po spominu Jožeta Koširja bi se lahko pisali Ignjatovič.

Anton - Zvonko Rabič

Zvonko, Bruno, Rozika z možem, Justina Rabič

Vrnitev domov

Domov v Zreče so se vrnili vsi člani družine in tukaj so jih čakale nove preizkušnje zaradi vsesplošnega pomanjkanja. Vrnili so se v svoje prejšnje stanovanje. Anton Rabič je umrl mlad, star komaj 60 let. Žena Justina je našla varstvo in oskrbo pri svoji hčeri Roziki.

Sinova Anton in Bruno

Oba sta se zaposlila v tovarni, se poročila in si postavila svoji hiši. Bruno Rabič je imel sina Branka z ženo Ano Marijo, rojeno Kumar. V času, ko zreški tovarni ni šlo najbolje, je z družino odšel v Nemčijo. Anton - Zvonko Rabič je ostal doma in se poročil z Marijo Švab. Otrok nista imela, zato sta posvojila dobro leto staro dekle Slavico. Zvonko je delal v kovačiji kot kovač.

Hči Rozika se je poročila z Jožetom Koširjem, izmenovodjo kovačije. Na Novi Dobravi sta si postavila hišo in imela tri otroke: Jožeta, Magdo in Darka. Rozika je nekaj časa bila zaposlena v takratni tovarni, kasneje je ostala doma z otroki.

Očeta Antona Rabiča smo domačini poznali kot ljubiteljskega fotografa, ki je še z aparatom na plošče prišel na dom in fotografiral družino ob kakšni smrti. Kasneje je imel že sodobnejše aparate. Anton Rabič je bil tudi prvi predsednik delavskega sveta današnjega Uniorja.

»Leta 1950 so tovarne postale last delavcev. To se je v Zrečah zgodilo 9. 9. 1950. Izvoljen je bil prvi delavski svet pod vodstvom Antona Rabiča, izmenovodje kovačnice. V prvi delavski svet Tovarne kovanega orodja je bilo izvoljenih 30 članov delovnega kolektiva.«

Fotografije so večinoma iz arhiva družine **Rabič**.

Po pripovedovanju domačih in mnogih drugih ter virih zapisal **Martin Mrzdovnik**.

Družina Johana - Ivana Srnela iz Zlakove

Johan - Ivan Srnel, rojen 9. 5. 1902 v Dolu pri Borovnici, umrl 10. 7. 1986, pokopan v Zrečah
Marija Srnel, rojena **Nahtigal** 6. 7. 1906 na Skaručni pri Vodicach, umrla 5. 1. 1982, pokopana na Skaručni

Otroci

Janez Srnel, rojen 18. 12. 1926 na Jurgovem pri Oplotnici, umrl 8. 12. 2011, pokopan na Žalah

Jožef Srnel, rojen 8. 6. 1928, umrl (ni podatka)

Vid Srnel, rojen 17. 6. 1938, umrl 19. 5. 1975, pokopan v Zrečah

Karel - Drago Srnel, rojen 4. 9. 1940, umrl v izgnanstvu, pokopan v Slavonski Požegi

Franc Srnel, rojen 8. 3. 1942 v Slavonski Požegi, umrl leta 2015, pokopan na Skaručni

Korenine: družina Srnel od Borovnice pri Vrhniku do Zlakove nad Zrečami

Družina Srnel z Zreškega Pohorja, natančneje iz Zlakove, danes bi vsi rekli, da prihaja in izvira iz teh krajev, kar načeloma drži. Če kdo pozna kakšnega družinskega člana družine Srnel, ki še živi v Zlakovi, ga prepозна po značilni pohorski govorici, ki je specifična za te kraje nad Zrečami, ravno tako pa različna in podobna kot so vsa narečja na širšem področju Pohorja, natančneje Zreškega Pohorja pod Roglo. Ni pa vse tako, kot izgleda na prvi pogled. Ena in vse generacije pred družino, o kateri bomo lahko kasneje prebrali več, izvira iz drugih hribov, iz drugih podobnih krajev. Iz hribovitega sveta nad Borovnico pri Vrhniku oziroma, če gledamo z druge strani, nad Cerknico, natančneje iz fare sv. Vida nad Cerknico. Iz vasi Hruškarje. Majhna vas med Borovnico, Cerknico in Bloško planoto, hribovit in predvsem gozdnat svet, ki je družinam, ki so v redko poseljenih krajih živele v svojih pretežno lesenih kočah in bajtah, ponujal obilico lesa in drugih naravnih dobrin in pogojev za osnovno živinorejo. Družina Srnel je bila v pisnih virih za faro sv. Vida prvič omenjena leta 1709, priimek pa v obliki Srnou, kot bi rekli Srnov ali na primer Medvedov, vendar pa se priimek leta 1735 že pojavi v današnji obliki Srnel oz. v različicah z e ali j, kot Serel ali Sernelj in Srnelj, in te v mnogoštevilnih primer najdemo tudi danes v enakih krajih kot pred več kot 300 leti.

Johan Srnel, rojen 9. maja 1902 v Dolu pri Borovnici, oče mojega deda in oče družine, ki je bila leta 1941 izgnana s svoje domačije na Pohorju, se je rodil v družini s šestimi otroki očetu Jožefu Srnelu in materi Mariji

Ivan Srnel

Vičič, oba iz Cajnarjev, iz krajev, katere sem prej opisal. Živel so v zidani pritlični hiši, oče Jožef se je ukvarjal s kmetijstvom in obdelavo in tesianjem lesa, kasneje pa se je zaposlil na državni železnici in bil oskrbnik proge, ki je vodila čez slavni borovniški viadukt, ki je bil takoj po vojni miniran, kasneje pa podrt. Ker je prva žena Marija Srnel, roj. Vičič, kmalu umrla in je oče Jožef ostal sam z otroki, je se hitro ponovno poročil s Franciško Štritof, s katero je imel tudi štiri otroke, in ker je bila mačeha neprizanesljiva do prvih štirih preživelih otrok iz prvega zakona, so razmere za sobivanje kmalu postale nevzdržne, zato so bili otroci prisiljeni si poiskati delo ali se poročiti. Johana Srnela je tesarski poklic priklival v Ljubljano, od koder se je zaradi dela gibal predvsem v krajih pod in za Šmarno goro. V vasi Skaručna pri Vodicach je spoznal svojo bodočo ženo Marijo, roj. Nahtigal, to je mati družine, ki je bila izgnana s Pohorja. Johan Srnel je okoli leta 1925 dobil službo v Oplotnici; sprva gozdarskega delavca, kasneje pa gospodarskega oskrbnika pri potomcih rodbine Windischgrätz iz

Planine pri Rakeku.

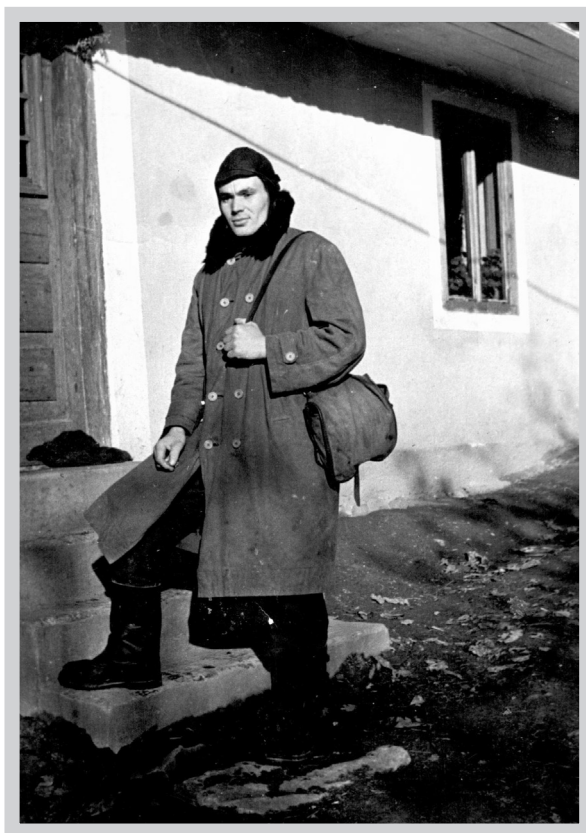
Olga Maria (Oleg), roj. Windischgrätz, se je leta 1916 na Hošperku poročila z Andreasom Morsleyjem Picardom, se od njega ločila in se v drugo poročila z grofom Hubertusom Mario von Ledeburom-Wichelnom, ki je bil diplomirani inženir gozdarstva. Živela sta v graščini v Oplotnici. Hubertus je februarja 1945 skupaj s svojim sodelavcem izginil v enem od gozdnih revirjev gospodarstva Oplotnica. Njune posmrtno ostanke so pokopali na pokopališču v Slovenskih Konjicah.

Kot delavcu na gozdnatem posestvu so jima ponudili leseno kočo na Jurgovem placu, nekaj kilometrov oddaljenem kraju iz Oplotnice, kjer sta imela dovolj dobre pogoje, da sta lahko osnovala družino in s svojim delom zaslužila dovolj, da so se lahko preživljali. Na Jurgovem placu sta se jima rodila sinova, 18. decembra 1926 Janez Srnel, to je moj ded, katerega zapiske sem uporabil v zgodbah, ki sledijo, in 18. junija 1928 mlajši brat Jože Srnel. Živeli so v leseni bajti, ki je predstavljala dva prostora. V malo več kot polovici hiše je bil hlev z jaslami, kjer sta večino časa preživela Janez in Jože, v bivalnem delu, ki je bil en sam prostor z lesenim podom, pa je bila peč in nekaj osnovnega preprostega pohištva. Zraven njihove bajte je stala skoraj enaka bajta, kjer je živela druga družina. Na tem mestu ob Hudičevem slapu danes stoji apartmajska hiša Jurgovo. Janez in Jože sta bila nekaj let v reji pri svoji stari mami Marjani Nahtigal, kjer je večino časa zanj skrbel njuna teta Rozka, ki je bila vse prej kot prijazna. Tam sta nekaj časa obiskovala štirirazre-

dno šolo, opravila prvo obhajilo in birmo, Janez eno leto in Jože dve leti, po vrnitvi na Jurgovo pa sta osnovno šolo zaključila na Koblju nad Oplotnico.

Minilo je nekaj, skoraj deset let, ko je štiričlanska družina živela na Jurgovem. Med tem časom sta starša s pridnim delom zaslužila dovolj, da je Johan Srnel od banke kupil tri hektarje veliko posest v Zlakovi nad Zrečami. Mati Marija je poleg dela v gozdu in gospodinjstva še šivala in priložnostno popravljala oblačila, oče Johan pa je delal na žagi. Med letom sta Johan in Micka, kot jo ju ljudje poznali, po več mesecev preživela na planini, kjer sta gozdarila in spravljala in pripravljala les za transport. Živela sta v preprosto postavljenih kočah, kritih z lubjem in smrekovino ter nastlanih z listjem, ob polenti ali krompirju, ki sta ga na pomlad posadila za štor, da ga voda ni odnesla. Drugi del zaslužka, ki pa je bil znatno večji, pa je predstavljalo nabiranje in sušenje gob, največji del pa so zaslužili z zbiranjem in sušenjem mravljinčjih jajc z načinom, ki je poznan kot lajtranje. Težko si predstavljamo, da je Johan Srnel z žakljem suhih mravljinčjih jajc zaslužil toliko kot z desetimi žaklji suhih gob. Prodajala sta jih v Oplotnici, največkrat pri Pozneju, gostilničarju, ki je dobro plačeval v gotovini. Majhno kmetijo v Zlakovi je odkupil od banke, prej je na nekoliko večjem posestvu živela druga družina Cvelfer, po domače so jim rekli Cvelbarji (nar. cvelb ali žleb).

17. junija 1938 se je v družino rodil Vid Srnel, ki je na kmetiji živel tudi po vrnitvi iz izgnanstva. Danes

Vid Srnel v delovni obleki LIP-a

Franc Srnel (v sredini) z ženo

na kmetiji živi njegova žena Milka Snel, na naslovu Zlakova 15. Dejstva, ki jih navajam, sem povzel iz pisnega pričevanja mojega deda Janeza Snela in iz nekaterih pisem Johana in Micke Snel ter nekaterih drugih pisnih pričevanj oseb, ki so v večletnem mojem raziskovanju pripomogle k sestavi celovite in zaključene zgodbe.

Sledi zgodba mojega deda Janeza Snela, ki govori o tragičnih dogodkih v času druge svetovne vojne. Čas izgnanstva in prisilnega dela na Hrvaškem in Bosni.«

Izgnanstvo

»Rad bi vam opisal dogodek, ki se je zgodil 20. julija 1941.

Bila je nedelja, vstati sem moral zgodaj, pred šesto uro, da sem pognal živino na pašo, 2 kravi in dve ovci. Rečeno mi je bilo, da ko živino napasem, grem lahko k maši v farno cerkev v Zreče. Na pašo sem običajno vzel ustno harmoniko, orglice, in se učil igranja. Od vsega tega ni bilo nič.

Komaj se je živina začela pasti, sem v bližini naše hiše zaslišal materin glas, da naj živino priženem domov. Že v materinem glasu in po načinu, kako me je klicala, sem začutil, da doma nekaj ni v redu. Mislil sem, da je z očetom ali bratom nekaj narobe. Spomnim se, da sem živino takoj pognal proti domu. Ko sem prišel na plano, sem zagledal našo hišo, na vsakem vogalu hiše pa po enega nemškega vojaka, oboroženega s puško. Takoj sem vedel, da so prišli po nas, ker je oče že nekajkrat pred tem dogodkom povedal, da so iz okoliških krajev Nemci začeli z izganjanjem družin in da bojo verjetno nekega dne prišli tudi po nas. Svoje orglice sem zakopal za smreko pod listje, da me tam počakajo, ko se vrnem.

Ko sem prignal živino v štalo, sem šel v hišo. V hiši so bili zaskrbljena mati in oče in trije bratje, Drago je bil najmlajši, star dva meseca, jaz sem bil od štirih fantov najstarejši, star 15 let. Mama in bratje so vsi jokali. V hiši z očetom sta bila še vojak in moški v civilni obleki s črnim klobukom, okoli roke pa je imel trak s kljukastim križem. Edino on je z nami znal govoriti slovensko. Ta človek se je pripeljal s črnim avtom, ki so ga pustili na cesti nad hišo, vojaki pa so se pripeljali z drugim odprtim avtom, kjer so sedeli zadaj. Z očetom sta se pogovarjala po slovensko, vendar sem šele čez leta, ko sem vprašal svojega očeta, o čem sta se tistega dne pogovarjala s tem človekom, izvedel, o čem se je pravzaprav sploh šlo. Otroci v tistem času nismo vedeli nič o tem.

Takoj ko me je oče videl vstopiti v hišo, me je poklical k sebi in mi naročil, naj grem k Roženom, po domače pri Roženu. Ti so imeli svojo kmetijo, kakšen slab kilometer stran od naše hiše, čez gozd na drugem bregu. Naročil mi je, naj grem vprašat Rožena, če bi nas z vprego peljal v Oplotnico. Mož v črnem je moji mami naročil, naj vzame s sabo samo nujne stvari, ker tam, kamor gremo, ne bomo nič rabili, lahko bi pa vzeli do 50 kg stvari, ampak tako ali tako nismo mogli nositi. Mama je začela hitro zlagati stvari na klop pri krušni peči in jih

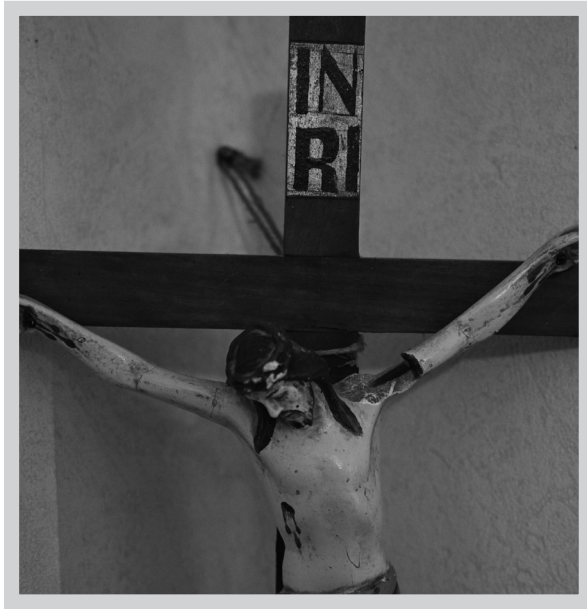
je na hitro povila v prt. Nekaj stvari smo vzeli v kovček, ki ga je imel oče. Na hitro je mama v velik lonec iz kuhinje naložila še nekaj posode in nekaj plehnatih stvari pa šalico in dve žlici, to pa je oče odnesel za štalo, kjer je vse na hitro zakopal. Čez čas nas je prišel iskat Rožen v vozom in dvema voloma in nas odpeljal v Oplotnico, kot je bilo naročeno očetu. Po poti je mama jokala in spomnim se, da je očetu rekla, da ne ve, če je zaklenila hišo. Oče ji je rekel, da je tako ali tako vseeno, v tistih časih se pač vrat v našo hišo ni zaklepalo.

Kot sem že prej povedal, sem očeta šele čez leta vprašal, kaj sta se pogovarjala z možem, ki je imel kljukasti križ na traku, ki ga je imel na rokavu. Povedal mi je, da ga je moški vprašal, če smo v tej hiši skrivali partizane, in mu na papirju kazal neke priimke in imena. Oče mu je razložil, da nobenega ne pozna in za njih prvič sliši. Mož mu je rekel, da ga bojo z družino prijeli in odpeljali in da se ne bodo več vrnili, če mu ne pove o tistih ljudeh. Oče je pri svojem vztrajal, ker mi je povedal, da je vedel, da bi ga v vsakem primeru odpeljali. Nekoga s tistega seznama je poznal, bil je iz Koroške vasi, vendar ni nič rekel.

Za te ljudi ni nikoli našel lepih besed, največkrat jih je imenoval »kurbe izdajalske« in razna druga imena in vem, da je včasih, ko je hodil v službo, kakšnega od teh ljudi srečal v Oplotnici ali Zrečah, pa ga niso hoteli poznati. Enkrat je celo rekel, da se je srečal z nekom, in ko ga je ta prepoznal, ga je moj oče udaril v obraz s pestjo. Tisti, ki so bili zraven in so vedeli, kdo je ta človek, ki ga je moj oče udaril, mu ni nihče pomagal in takrat ga je zadnjič videl. Povedal mi je, da ne razume, kaj bi »kurbe izdajalske« rade še vedno v teh krajih, ko pa so še nekaj let nazaj hodile po okoliških krajih kot kakšni šefi in izseljevale in požigale ljudem domove.

Naj se povrnem nazaj na dan našega odhoda ali bolje izгона. Z Roženom smo se pripeljali v Oplotnico, tja v center, pred gostilno Poznej.

Z očetom sva šla h gostilničarju Pozneju in oče je dvignil veliko denarja, ampak nekaj ga je pustil za takrat, ko se vrnemo. Poznej mu je rekel, naj vse vzame, ker bojo tako ali tako vse pobrali, pa moj oče ni hotel. Ko sva dobila denar, smo se morali zbrati na dvorišču gradu v Oplotnici, samo čez potok nasproti gostilne Poznej. Tam je bilo vse polno oboroženih vojakov. Brat Drago je ves čas jokal. Zglasiti smo se morali pri mizi, kjer so nas imeli v knjigi že vse napisane. Ta, ki je pisal, je tudi govoril slovensko in oče ga je poznal že od prej, ta pa se je delal, kot da mojega očeta ne pozna. Kasneje mi je povedal, da je pred vojno pokrival štalo na njihovi kmetiji v Koblju. Popisali in preverili so, če smo vsi, ki smo vpisani v knjigo. To je bila taka knjiga kot v župnišču, neka družinska knjiga, in ko so to uredili, so zraven dali pečat s kljukastim križem. V drugem zvezku so imeli zapisano, koliko denarja je imel oče pri Pozneju. Vse so že vedeli, tudi to, da smo doma pustili dve kravi, dve ovci in nekaj kokoši. Oče jim je dal denar za sosednjo mizo, zraven pa je bil uniformiran vojak v temno zeleni uniformi, ki ni nič govoril, ta je očetu zamenjal denar v hrvaške kune.

Med vojno ranjeni Kristus

Spomnim se očeta, ko je mami to povedal in rekel, da gremo na Hrvaško, ker so denar zamenjali za hrvaške kune, mama pa je zaskrbljeno rekla: »Jezus, Hrvaška.«

Nekaj časa je minilo in vsi smo bili že lačni, saj od zjutraj ni nihče nič pojedel. Z Jožetom sva hodila okoli in gledala vojake s puškami, vendar zraven nisva upala, pa tudi naju ni nihče pogledal. Jože je bil bos, jaz sem imel čevlje od očeta, ki so mi bili preveliki, tako da nisem mogel teči, ker so bili težki, s spodnje strani so bile železne ploščice in žebli, verjetno so bili to očetovi delovni čevlji.

Mama naju je poklicala in pomahala, da naj prideva, bilo je okoli dveh, ko so nas naložili v nemški avto, rekli so mu marica, ker je bil zaprt. Ko so nas naložili v marico, smo zadaj sedeli mama in oče, jaz, brata Videk in Jože, Drago pa je bil pri mami v naročju. Zraven očeta je sedel vojak s puško, spredaj pa sta bila šofer, tudi vojak, in tisti mož s klobukom v civilni obleki s trakom in kljukastim križem, ki je govoril slovensko. Ven se ni nič videlo, ker ni bilo oken, edino malo spredaj. Oče je takoj vedel, da gremo v Maribor.

Res so nas pripeljali na železniško postajo v Maribor, kjer je bilo vse polno ljudi in vojaki s puškami so stali v vrstah, vmes pa smo mi hodili še z drugimi. Potem smo se vsi postavili pred mizo, kjer so sedeli uniformirani vojaki in nekaj pisali. Spomnim se, da se je oče precej dolgo zadržal v pogovoru z njimi, ker je imel več denarja, kot bi ga smel imeti na osebo, tako da ne vem, kaj se je dogovoril, samo vem, da je večji del denarja imel zadaj za pasom prepognjenega, tako da se ni nič videlo. V žepu je imel čisto na majhno prepognjen papirnat denar, mogoče 1 x 1 cm na veliko, tega denarja pa ni pokazal, da ga ima, pa tudi tistega za pasom zadaj ne. Ostalo je imel z nekim papirjem v žepu v rek'lcu. Nekaj denarja so mu tudi odvzeli brez vsakršnega potrdila.

Kmalu zatem so nas začeli nalagati v vagone, take, v katerih se pelje živina. Vagoni so imeli eno ali dve majhni okni z mrežo - rešetko. Ne vem, koliko točno nas je bilo v vagonu, ampak bilo je vroče in smrdelo je po dimu, po kolnu iz lokomotive, ker smo bili kmalu za lokomotivo. V vagonu je bilo precej starejših ljudi in otrok. V vagonu smo se peljali z družino Petrič, ravno tako so bili šestčlanska družina kot mi in smo se poznali že od prej. V vagonu je bil tudi majhen čeber za potrebo, v kotu pa luknja, da se je to lahko ztilo ven. Za jesti in piti nismo nič dobili, razen tistega, kar smo vzeli od doma. Mi smo imeli nekaj kruha, mama je v papir zavila mast in nekaj mleka za Draga, drugega nič.

Na poti smo gledali čez zamrežena okna ven in prvič, ko smo se ustavili, so ljudje opazili ustaše, ki so hodili okoli vagonov. Na prvem postanku so nam tudi zamenjali lokomotivo. Stali smo precej časa v zaprtih vagonih. Otrokom starejši niso pustili, da bi stali pri oknih, eno okno je bilo nižje od drugega, ki je bilo na drugi strani. Okno je bilo majhno, kakšnih 30 x 40 cm, z rešetko in v našem vagonu se je nekdo držal za rešetko, pa ga je vojak z lesenim delom od puške udaril, ampak je zgrešil, drugače bi mu polomil prste. Spomnim se, da so na postaji, kjer smo se ustavili, hodili s tablami, ki so jih nosili okoli vratu, ampak ne vem, kaj je gor pisalo. Oče je rekel, naj ne gledam tega, pa nisem. Koliko časa smo se vozili, mi ni znano, vem pa, da je bilo dolgo. Prva postaja, da se spomnim, je bila Slavonska Požega, bila je že tema in tam so nas raztovorili. Hodili smo dolgo časa peš, dokler nismo prišli do mesta, kjer so bile lesene barake. V teh barakah smo se nastanili. V enem prostoru nas je bilo okrog petdeset otrok in starejših, eni so bili sami, drugi so bili samo starejši iz ene družine brez otrok, spet drugi pa cele družine s starimi starši. Spomnim se, da je nekdo spraševal očeta, če je kje srečal njegovega brata, verjetno sta se zgubila. Tam smo tudi prvič dobili nekaj toplega za jesti. To je bila, lahko bi rekel, neke vrste čorba, največ je bilo vode, tu in tam je plaval kos krompirja in kakšen fižol, nič slano, ampak če si lačen, je vse dobro, in bilo je toplo. Vsak je dobil svoj plehnat krožnik. V celi baraki pa smo imeli samo nekaj žlic, ampak oče je za nas vzel eno našo žlico.

Tukaj v Slavonski Požegi smo bili nekaj dni, potem pa so nas nekega dne zgodaj zjutraj zbudili, ko so tolkli po barakah in vpili: »Pokret, pokret.« Zbudili smo se, zunaj je deževalo in spet smo pešačili dolgo časa, da smo bili vsi premočeni, do železniške postaje v Slavonski Požegi, kjer smo šli spet na vlak, v podobne vagone kot prvič. Izstopili smo za železniški postaji v Bosanski Krupi.

To je mesto ob reki Uni, tam sem prvič videl mline sredi reke. Bilo nas je več deset, ker vsi, ki so prišli v Slavonski Brod, niso šli naprej proti Bosanski Krupi. Tukaj na železniški postaji so nas izkrcali in čez čas so po nas začeli prihajati kmetje iz okoliških krajev, ker so potrebovali delavce na svojih kmetijah za delo. Nas so izbrali bolj med prvimi. Oče se kaj dosti ni pogovarjal z njimi, ker je bil tudi on zelo utrujen. Delali smo na vasi pri neki kmetiji, vendar se ne spomnim, kako so se pisali

ali v kateri vasi smo bili. Dan po prihodu je umrl brat Drago, star nekaj več kot dva meseca. Enostavno se je posušil od lakote, ker nismo dobili mleka zanj. Nikoli še nisem videl, kako se lahko človek posuši od lakote. Oče ga je nesel v doma narejeni krsti, zbiti iz desk, pokopat na pokopališče v Bosanski Krupi, tako da so ga pokopali na pokopališču v neoznačen grob. Kmalu zatem sem zaradi slabih pogojev zbolel tudi sam, vendar sem preživel. Na tej kmetiji smo bili približno dva meseca. Trdo smo delali od ranega jutra do noči. Tam je oče z mano skrbel za štalo, mama pa je prala v potoku, ki je bil kar daleč stran od hiše. Imeli smo majhno sobo z eno posteljo, zraven štale, pa majhno peč, ki se je kurila od zunaj, ampak je bila samo za gretje, ki je sredi poletja nismo kurili. Oče je pred vrati s kamenjem naredil kurišče, nad katerega smo obesili kotel, v katerem je mama kuhala. K sreči smo bili vajeni kmečkega in težkega dela, ker smo tudi doma imeli kmetijo, samo tukaj so bili res slabi pogoji za delo in življenje.

Po dveh mesecih nam je oče povedal, da so gospodarju, pri katerem smo delali, ustrelili sina nekje na Hrvaškem in da moramo v čim krajšem času zapustiti kmetijo, ker drugače nas bo vse postrelil. Tako smo še isti dan šli v pisarno na železniško postajo v Bosansko Krupo in tam prenočili, zjutraj pa so nas prišli iskat z ene druge kmetije. Odpejali so nas v Okučane, v vas Dubovac, kjer smo ostali najdlje, malo manj kot dve leti. Živeli in delali smo na kmetiji gospodarja, ki so ga klicali Bjeli vuk. Bil je velik kmet z veliko živine, tukaj smo imeli boljše pogoje za življenje, vendar smo imeli zelo malo za jesti. Ta gospodar, Bijeli vuk, je bil nek poveljnik oboroženih mož, ki se jih je moja mama zelo bala, oče pa tudi. Večkrat na teden je prirejal veselice, kjer se je pilo in jedlo do jutra. Streljali so v zrak in vpili okoli hiše. Imel je tudi tri velike pse, nemške doge, za katere sem jaz skrbel. V veliki hiši, kot so rekli glavni stavbi, so za njih kuhali. Tja sem hodil po hrano za pse, razne kosti in meso, pa vsa hrana, ki je ostajala od teh gostovanj, je bila potem kuhana v neka-kšni juhi, ki sem jo moral odnesti psom v posebno ogrado. Večkrat sem jedel iz tega lonca in včasih sem dobil prav dober kos mesa. Za nas, ki smo delali na posestvu, ni bilo hrane ali pa zelo malo. Enkrat so me dobili, da jem to hrano, in pretepel me je ta, ki je v veliki hiši bil glavni hlapec. V tem času je moja mama tudi zanosila. V zelo težkih pogojih smo dobili še enega družinskega člana, brata Francija. Bivanje pri Bijelem vuku je bilo počasi v izteku. Gospodarja so začeli preganjati. Nekega dne smo zaslišali strele okoli hiše. Skrili smo se v štalo in čez čas so nam prišli povedat, da je naš gospodar s svojimi ljudmi zbežal. Tako je kmetija ostala skoraj prazna, samo mi in nekaj ostalih je bilo na posestvu. V tem času je bilo vsem, ki smo na tej kmetiji delali, zelo težko, ampak smo se znašli in tam preživeli skoraj dve leti, od jeseni 1941 do konca poletja 1943.

Na jesen leta 1943 smo moj oče Johan in mama Marija, brati Jože, Vid, Franci ter jaz odšli na drugo kmetijo. Premeščeni smo bilo v Hrvatsko Kostanjevico na drugo posestvo, in sicer na kmetijo, kjer je bil gospodar

Ivan Srnel z ženo Romano in hčerko Mirjano

Petar Kodžić. Tukaj smo bili kakšnih osem mesecev, do jeseni 1944. Tukaj je bilo precej boljše in razmere so bile zelo vzdržne. Imeli smo za jesti, delo je bilo sicer težko, ampak vsak je imel svoje zadolžitve, očeta sem večkrat videl, kako se je pogovarjal z gospodarjem Petrom. Na tej kmetiji sem bil furman, vozil sem konjsko vprego z vozom, vse sorte stvari za potrebe kmetije, največkrat drva.

Ker je delo na kmetiji bilo težko in življenjske razmere slabe, je mama zbolela. Zaradi tega so mamo, Vidka, Jožeta in Francija premestili nazaj v Oroslavje, kjer je mama delala kot gospodinja pri židovskem lekarnarju. Ne poznam točno naslova, vendar do osvoboditve po maju 1945, ko se je z Vidkom, Jožetom in Francijem vrnila v Zlakovo. V tem času, ko je mama z brati bivala v Oroslavju, se jim je godilo precej bolje kot nama z očetom. Bivali so v majhnem stanovanju, ker je zaslužila z delom toliko, da je imela za hrano in za vse, kar so potrebovali. Pri tej družini je šivala in gospodinjala ter opravljala običajna gospodinjska opravila. Nekoč mi je povedala, da je bila gospodarjeva žena zelo v redu, popolnoma drugačna od vseh predhodnic, pri katerih je delala v času izgnanstva. Z možem sta se pogovarjala nemško, včasih pa tudi hrvaško. Povedala mi je, da sta se nekaj dni pred osvoboditvijo gospodar in njegova žena že pripravljala, da odpotujeta. Že nekaj dni prej so jima prišli po veliko stvari, katere so nekam odpejali. Moji mami je podarila servis za kavo in nekaj krožnikov, ki jih imamo še danes. Dan ali dva po osvoboditvi pa so okoli pete ure zjutraj prišli orožniki po zakonca in ju aretirali. Odpejali so ju neznano kam, takrat ju je zadnjič videla, mami pa naročili, naj se z otroki zgleda v neki pisarni.

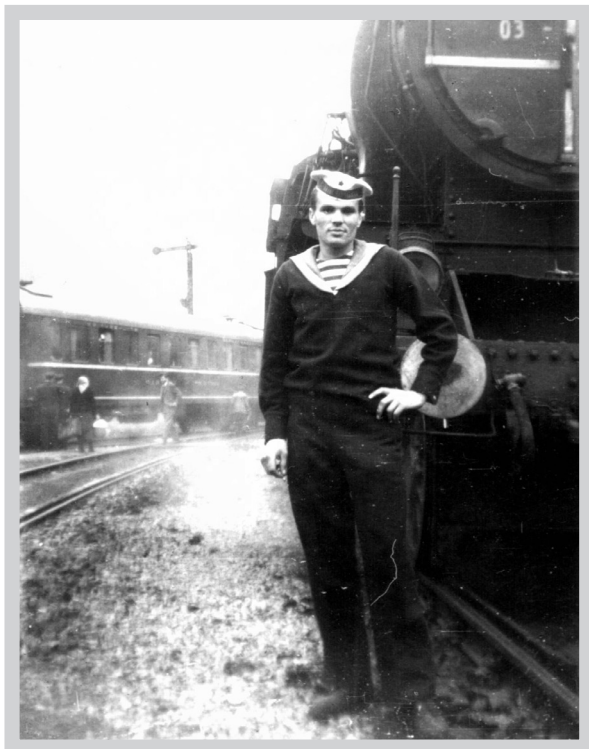
Tudi midva z očetom sva bila jeseni 1944 prestavljena v Oroslavje na posest, kjer je gospodaril Petar Prpić, ki je bil grof, sin industrialca in veleposestnika Milana Prpića iz Zagreba, ki se je ukvarjal s tekstilno industrijo. Na tem posestvu sva z očetom nekega popoldneva dobila nalogo,

da pripraviva konjsko vprego in greva v mesto Oroslavje po neko robo v lesenih kištah, kot so tedaj rekli. Ko sva prispela v mesto in čakala, da te stvari naložijo, je oče prebral razglas za obvezno mobilizacijo v partizane, kateri je pozival vse moške, starejše od 16 let, da se zglasijo na določenem mestu, v nasprotnem primeru bodo ustreljeni. To je bilo v začetku zime 1944, nekje novembra. Sam sem tam vstopil v partizane, kjer sem bil mobiliziran v NOB, in kmalu po vstopu sem se kot 18-letnik udeležil prve majeviške ofenzive. 11. septembra 1944 sem bil zaradi bolezni odpuščen oziroma demobiliziran iz vojske v Bosanskem Šamcu, ampak o tem kdaj drugič. Domov v Zlakovo sem se vrnil šele 29. septembra 1945.«

Vrnitev domov

»Opisal pa vam bom, kar so povedali meni moji brajce in starši, kako je bilo, ko so se vrnil domov iz izgnanstva.

Sam sem se vrnil v domači kraj Zlakova 15. 29. septembra 1945. Ostali člani družine so prišli že prej. Ob njihovi vrnitvi je bila kmetija v precej slabem stanju. Oče Johan Srnel je bil večš tesarskih in drugih del, tako da je pred mojim prihodom že postoril najnujnejše okoli hiše. Mama mi je povedala, da tisti dan, ko so se vrnil, nekje v juniju 1945, so v hiši še bivali ljudje, ki so jih Nemci po našem odhodu naselili v našo hišo. Ko je mama vstopila v hišo, so se prestrašili, razumeli se niso. Mama je rekla, da so bili reveži, nič niso imeli, v neki posodi, v kateri so kuhali, je bila luknja, tako da so jo imeli nagnjeno postrani, da ni teklo ven, in dva plehnata krožnika in

Vid Srnel

Srnelova Janez (levo) in Franc (desno)

žlici, to je bilo vse. Hiša je bila prazna, vendar pa so stvari pobrali okoliški kmetje, takoj po našem odhodu. Oče mi je povedal, da se je na tisti dan, ko so bili izgnani, uspel zmeniti, da kotel in orodje za kuhanje žganja proda za 100 dinarjev nekemu Jožetu iz Zlakove, in sta bila dogovorjena, da ko se vrne nazaj iz izgnanstva, mu ta Jože vrne kotel, Johan pa mu vrne denar. Med tem časom pa lahko uporablja kotel za kuhanje žganja, vendar pa se Jože s tem ni strinjal in tako smo ostali še brez kotla za šnops. Mama je nekje imela zakopano našo posodo in nekaj kuhinjskega pribora, tako da je to odkopala, da smo imeli nekaj posode. Oče je imel nekaj skritega orodja za prvo silo, nekaj stvari pa so mu vrnil sosedje, ko se je vrnil. Mama je rekla, da je ta nemška družina s tremi otroki prespala še en dan, naslednje jutro pa jim je dala žlico, posodo in kruh in so odšli proti Zrečam. Ne spomnim se točno, kako so se pisali, ampak vem, da so bili doma iz Šlezije v Nemčiji. Družina se je nekaj let po vojni težko prebijala skozi vsakdan, oče je imel še nekaj denarja pri Pozneju, verjetno pa je kje tudi kaj imel skritega, tako da smo nekaj pa vseeno imeli, veseli pa smo bili, da smo preživeli vojno.

Z brati smo si kmalu po prihodu poiskali delo:

Janez Srnel, rojen 18. decembra 1926 na Jurgovem pri Oplotnici, sem se zaposlil leta 1946 v Tovarni kovanega orodja v Zrečah, naslednje leto pa sem bil vpoklican na dosluženje vojaškega roka. Po zaključku vojne sem svojo poklicno pot nadaljeval v vojski JLA, najprej v Skopju, potem v več krajih po tedanji Jugoslaviji, tudi v Puli, kjer sem spoznal svojo ženo Romano Rudan iz Peroja. Poročila sva se leta 1952 v Vodnjanu pri Puli. V Skopju sem delal kot letalski podčastnik na letališču Petrovac, kratek čas kot kopilot reaktivnih letal. V Skopju se nama je leta 1954 rodila hči Mirjana. Po potresu leta 1967 v Skopju sem se zaradi nastalih razmer in ženine bolezni z družino preselil v Slovenijo. Na začetku smo živeli na domačiji moje mame in stare mame na Skaručni,

kasneje smo se preselili v Ljubljano, kjer smo še danes. Leta 1985 sem se upokojil po večletnem delu v pisarni kot zastavnik drugega reda. Leta 1973 in 1974 sem v bližini svoje domačije v Zlakovi kupil nekaj zemlje od treh kmetov in leta 1975 sem začel pripravljati močvirnat, hribovit svet, kjer sem z ženo v prihodnjih letih zgradil družinsko hišo, ki smo jo z družino uporabljali kot vikend. Svoj prosti čas sem v teh krajih izredno rad preživel. Otroka: Mirjana in Marjan.

Jože Srnel, rojen 8. junija 1928 na Jurgovem pri Oplotnici, je sprva delal v Tovarni kovanega orodja v Zrečah, kasneje je živel v Celju in opravljal poklic policista. Otroci: Ivan, Milan, Jože, Srečko.

Vid Srnel, rojen 17. junija 1938, je ostal na domači kmetiji, kjer si je skupaj z ženo Milko ustvaril družino, s katero je do smrti živel tudi moj oče, Johan Srnel. Otroci: Danica, Helena in Boris.

Najmlajši, Franc Srnel, ki se je rodil 8. marca 1942 v Slavonki Požegi, pa je nekaj časa živel z ženo Antonijo v Zlakovi, potem sta se preselila na Skaručno, na domačijo naše stare mame Marjane Nahtigal, kje sta si z ženo ustvarila družino in dom. Otrok: Lidija.

Predvsem dogodki, ki sem vam jih opisal v teh nekaj stavkih, ki so se zgodili v začetku vojne in med vojno, so me zelo prizadeli in spremenili tok mojega življenja. Prizadeli so tudi ostale člane moje družine. Trudil sem se, da bi tudi kasneje ostali povezani.

Izgnanstvo in prisilno delo med vojno nas je vse zaznamovalo, kasneje, že v samostojni Sloveniji, sva si

z bratom Francijem, ker sva bila tedaj edina še živeča preživela in edina pričevalca tega nasilja, uredila status žrtve vojnega nasilja in status izgnanca in bila tudi oba vpisana v ustrezne registre. Sam sem se aktivno udeleževal različnih sestankov in mnogo srečanj, bil sem na predstavitvah mnogih knjižnih izdaj s spomini na to obdobje, udeleževal sem se različnih umetniških predstav na to temo, tudi recitalov in branja proze in poezije na to temo, in lahko rečem, da vsi, ki so preživeli te vojne grozote, take, ki sem jih preživel sam s svojo družino kot petnajstletnik, ne bi želeli, da se to dogodi še komu, to se ne sme več ponoviti. Običajno sem med zbranimi, ki sem jih srečeval ob različnih priložnostih, med najstarejšimi. Trenutno sem edini preživeli član izgnane družine Srnel, ki je preživel in bil priča izgnanstvu in vojnim grozotam. Kot najstarejši otrok izgnane družine sem edini, ki se spominja tega vojnega nasilja nad mojo družino, ostali družinski člani so že pokojni.

Ob vsem povedanem sem vsakič vesel, ko lahko pričam ali pišem o teh dogodkih, da lahko moje znanke podučim, kam vodi nasilje in da nasilje ni rešitev za nobeno stvar. Vesel sem, da mojega vnuka Andreja Ambroža te stvari zelo zanimajo, zato sem ga določil, da po mojem času skrbi za mojo pisano in izpričano zgodovino.»

Janez Srnel

Fotografije so iz arhiva **Milke Srnel**.

Srnelova domačija danes

Družina veleposestnika in trgovca Ludvika Vidmarja iz Boharine

Ludvik Vidmar, rojen 22. 8. 1887,
umrl 21. 9. 1975

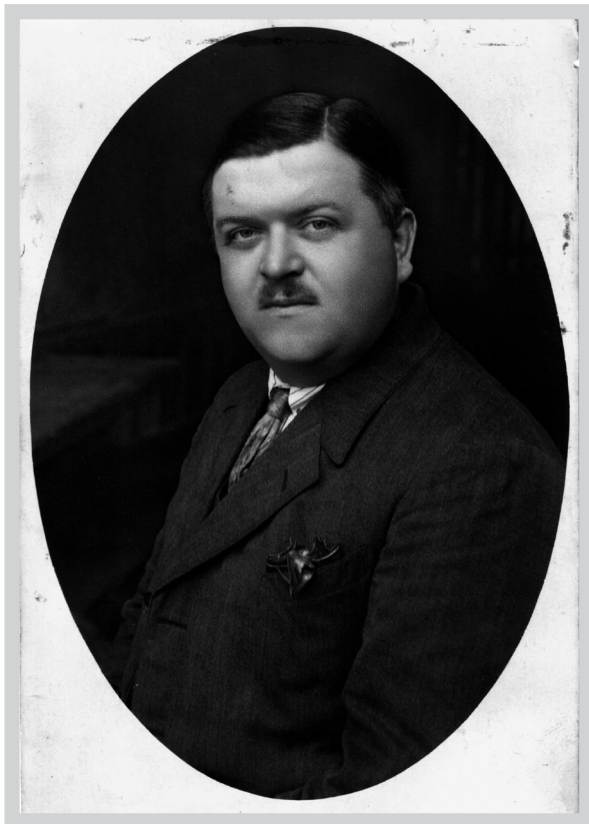
Zalika Vidmar, rojena **Pevec** 16. 7. 1899,
umrla 26. 9. 1977

Otrok

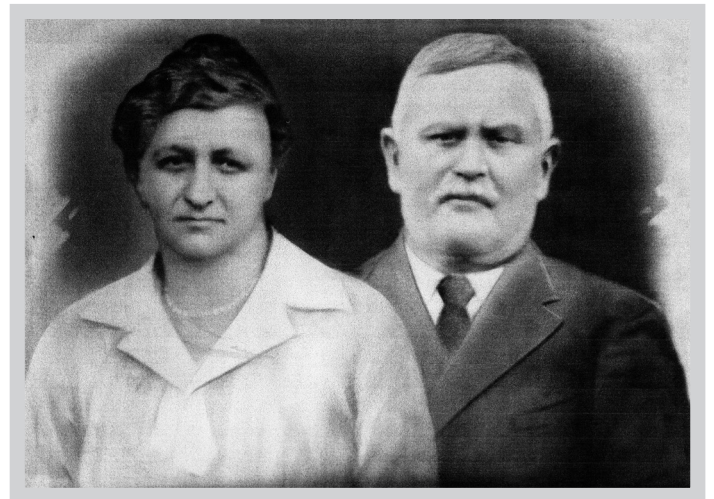
Ludvik Vidmar ml., rojen 9. 5. 1936,
umrl 8. 7. 1990

Korenine družine Vidmar

Matija Vidmar je bil rojen leta 1859 na Resniku. Starši so sicer imeli kmetijo, vendar zaradi dolgov nista zmogla obdržati otrok doma, zato sta jih dala sorodnikom v pomoč na kmetijah. Zaradi dolgov so jim kasneje kmetijo prodali na dražbi.

Ludvik Vidmar, trgovski pomočnik

Poroka Matije Vidmarja in Neže Jekl

Matija je bil pri očetovi sestri, Gričnikovi, p. d. Kumri, na Resniku. Bil je pastir. Tu je spoznaval okolico, posebno gozd. Kaj kmalu je začel razvažati les s konjsko vprego v okolico, pa tudi v Vojnik, Novo Cerkev in Dobrno. Tako je spoznal hčerko lončarja iz Nove Cerkve Nežo Jekl. Poročila sta se in se preselila na »Počivalško« kočo nad Vitanjem ter vzela v najem gostilno. Pridno sta delala, gospodarila in varčevala. Po nekaj letih sta od Unverdorbnovih vzela v najem hišo z gostilno v Zrečah.

V tej hiši se je Vidmarjevima rodilo šest otrok:

- Alojzija, rojena leta 1893, poročena Ravničan
- Marija, rojena leta 1895, poročena Sadek
- Ludvik, rojen leta 1897
- Jožef, rojen leta 1900, poročen z Ano Kuster - Olarjevo iz Sp. Zreč
- Franc, rojen leta 1902
- Rozalija, rojena leta 1904, poročena Fijavž

Leta 1905 so se preselili v Boharino. Matija Vidmar se je zaposlil pri trgovcu Henriku Dobniku. Tu je ostal do leta 1911, ko je že imel toliko denarja, da je lahko odkupil na dražbi prodano domačijo na Resniku.

Otroci so se znašli po svoje, za učenje in obiskovanje šol ni bilo časa, niti denarja. Edino sin Ludvik je vztrajal, da je šel v meščansko šolo v Celje in nato v uk k trgovcu Robertu Grasseliju v Slivnico pri Šentjurju. Ludvik se je

Poroka Ludvika Vidmarja in Zalike Pevec

spominjal, da je moral govoriti nemško. Zatikalo se mu je, ni našel pravih besed, ko bi moral govoriti. Ob nekem srečanju, ko je bil s šefom v mestu, ga je prijatelj vprašal, kaj je gospod Grasseli njemu. »Ja, er sind mein Mantel.« (On je moj plašč, op. a.)

Ludviku Vidmarju I. svetovna vojna ni prizanesla. Že v jeseni leta 1915, komaj sedemnajstleten, je bil vpoklican v 87. pešpolk v Celje.

Ob začetku leta 1916 je bil poslan na fronto, na Južno Tirolsko, kjer je bil obstreljen v glavo. Takoj nato so ga poslali na italijansko fronto ob Soči Gabrielle, Sveto goro in do Piave. Zbolel je za malarijo in bil poslan v Olomuc na zdravljenje. Po končanem zdravljenju v bolnici je bil doma, pod Pohorjem, kjer je dočakal konec I. svetovne vojne.

Ludvika Vidmarja je življenje v tujini močno zaznamovalo. Bil je spremenjen, do dela je dobil drugačen občutek in spoštovanje. S konjsko vprego je vozil les: zopet v Vojnik in Novo Cerkev, tudi v Višnjo vas k Obrčevim - Goričanovim, kjer so imeli napredno kmetijo, stroje in plemensko govedo. Ob nakupu krave se je zagledal v »domače« dekle Zaliko in se leta 1934 z njo poročil. Zalikina poročna priča je bila teta Marija Hribar, očetova sestra, častni gost pa ljubljanski župan dr. Ivan Hribar. Za poročno darilo sta dobila velik lesen zaboj, v katerem je bil jedilni servis češke izdelave. »Naj bo hranjen na dilah, mi imamo dovolj posodja,« je odločil oče Matija, katerega se je prijel vzdevek Tijek.

Brat Franc Vidmar, ki je kmetoval na Resniku in ni bil poročen, je zavidal nevesto Ludviku. Ta mu je odvrnil, da naj gre v Višnjo vas k Obrčevim kupit plemensko kravo, pa tudi »še eno deklino imajo«. Tako je Franček zasnubil Veroniko Stropnik, ki je z materjo živela pri Obrčevih, pred tem pa se vrnila iz Avstrije, kjer je oče delal v rudniku in v nesreči umrl.

Veronika Stropnik, sedaj Vidmar, se je leta 1935 preselila k mlademu možu Francu na kmetijo na Resnik.

Vidmarjevi z Resnika na Brezju: Marija Goričan, Marija Hribar, Veronika, Franc in Rudi Vidmar

Koleselj »taxi« za najnujnejše opravke

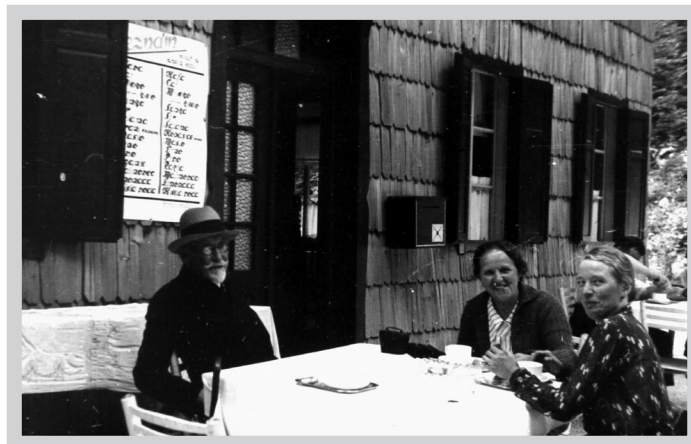
Vidmarjevima z Resnika se je rodilo 9 otrok.

Tijekova kmetija, veletrgovina z lesom in gostilna v Boharini so bile kar nekaj časa brez gospodinje, saj je Neža maja 1933 umrla.

Po preselitvi v Boharino se novoporočena Zalika ni izmikala delu, pa vendar je bilo vsega preveč. Tako so prišli k hiši pomočnice in voznik avtomobila, občasno tudi kočijaž. Maja leta 1936 se je rodil Ludvik ml., zato so prišle tudi guvernante. »Saj ena sama ne more skrbeti za prehrano in se še posvečati dojenčku,« sta modrovala mladoporočenca, da sta opravičila dodatne delovne roke pri hiši.

Ludvik, novopečeni očka, je šel v Ljubljano prosit teto Marijo, soprogo dr. Ivana Hribarja, da bi bila botra sinu Ludviku ml. Teta je obljubila, dr. Hribar pa jih je povabil na kosilo k Šestici. Na obisku je bila tudi Ivanka Hribar, njegova mlajša sestra. Natakar jim je povedal, da so na meniju juha z rezanci, pečenka, dušen riž z grahom in pesna solata. Ivanka je takoj odgovorila, da ne bo jedla. Prigovarjali so ji, da je riž redko na jedilniku, da naj naroči ponujeni obed. Končno je popustila pod pogojem: brez pesne solate. Zakaj vendar? »Še nikoli nisem jedla psa v solati!«

Sčasoma je Matija Vidmar - Tijek prepustil kmetovanje, veletrgovino z lesom, gostilno, trgovino z mešanim blagom in skladišče rezanega lesa v Zagrebu sinu Ludviku.

Dr. Ivan Hribar, njegova žena Marija in nečakinja Marija Goričan

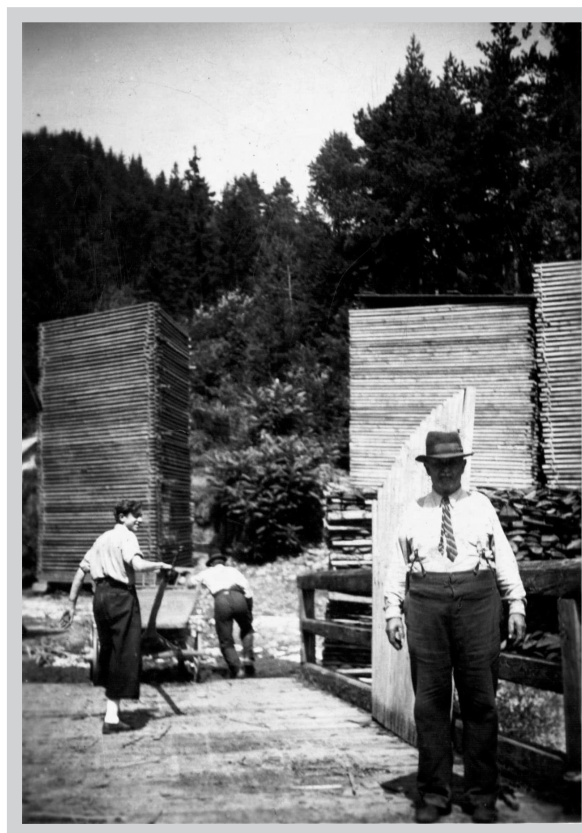
Tijek je poskrbel tudi za ostale otroke; Jožefa je poročili k Olarjevim v Sp. Zreče, Franc je gospodaril na starem domu na Resniku, hčeram je namenil bogate zneske, da so ob poroki imele dostojno balo.

Pohorci so Tijekove spoštovali. V zimskem času so jih vabili na »fureže« (koline), na svatbe. Zalika je bila birska botra dekletom.

Pridno so delali, imeli zaposlene delavce: poslovodjo in »komije« (trgovski pomočniki) v trgovini, manipulantu za rezan les Antona Obrula, sina Tijekove sestre iz Lovrenca na Pohorju. Ta se je zbližal s pomočnico v trgovini Adelo, ki je prišla iz Kranja, poročila sta se in si

Ludvik ml. in varuška Rozika Šmid iz Konjic

Matija Vidmar z delavci pri zagrebškem skladišču lesa

Zalika Vidmar v veseloigri na »ohceti« na Pohorju

blizu Vidmarjevih kupila hišico. Sin Anton ml. je bil le nekaj starejši od Ludvika ml.

Imeli so tudi žago na vodni pogon, saj potok Ločnica teče mimo hiše. »Žagmajster« Karlek Bobik je stanoval kar na žagi, da je bil vedno pri roki, če je ploh bil na koncu »gatra«. Med vojno se je Karlek poročil z Malčko, ki je bila hišna pri Vidmarjevih.

V aprilu 1941 so nemška letala z bombami zasula Beograd, ker kraljevina SHS ni hotela podpisati sodelovanja z Nemci. Vlada in kralj Peter sta emigrirala v Veliko Britanijo in ljudje so bili prepuščeni sami sebi. Najprej se je v vojno zapletla Evropa, potem pa kar ves svet. Tudi ljudem pod Pohorjem ni prizanesla.

Matija Vidmar in Karel Winter

Botra Zalika Vidmar z birmankami in vabljenimi gosti

Rojstvo sina Ludvika, 1936

Okupacija Nemcev je spremenila življenje Pohorcem in vsem prebivalcem. V šolah so se otroci učili v tujem jeziku, materni jezik je bil celo prepovedan.

Okupator si je poiskal svoje pomagače. Predvsem tisti, ki so težko živeli, so sprejeli ponujeno delo, niso pa se zavedali, kaj bo njihovo sodelovanje povzročilo. Sosed se je bal soseda, da ga bo prijavil, če bo slišal slovensko besedo. Že pozabljene zamere med ljudmi so se vrnile in iskale zadoščanje za krivice, ki so se jim zgodile.

Igrač je bilo kar preveč, motor pa je bil imeniten.

Izgnanstvo družine Vidmar

Ludvika Vidmarja st. so 14. aprila 1941 odpeljali od doma ter ga privedli na zbirno mesto v zreško šolo, kjer je bilo zaprtih 28 moških. Ob aretaciji Zrečanov in okoličanov je nemške vojake vodil domačin. Na gradu Trebnik so se jim pridružili aretirani iz Vitanja in Oplotnice.

Odvzeli so jim vse osebne predmete, prtljage niso imeli. Naslednji dan so jih transportirali v Maribor, v centralno zbirališče. Niso vedeli, koliko ljudi je zbranih in kaj bodo z njimi storili. Evidentirali so jih. 80 zapornikov so nagnetli v neko sobo na čakanje, kjer je bil tudi Ludvik Vidmar.

Doma v Boharini se je Zalika odpravljala domov v Višnjo vas, da bi povedala, kaj se je zgodilo. Konjsko vprego je vodil kočijaž. Pri Planincu sta zagleda črn avto, s katerim so odpeljali Ludvika. Tekla je do avta in v nemščini vprašala, ali gredo v Boharino k Vidmarjem. Potrdil je, da se bo v Zrečah pridružil še vodič. Predstavila se je in mu predlagala, da gresta sama z voznikom, da bo prisedla v avto, »furman« pa bo sam pripeljal konje domov. Privolil je. Doma je naročila kuharici, naj pripravi kosilo, sama pa bo spakirala obleko v kovček. Odsvetoval ji je. Pomagal je sleči preobleko za odejo, nabrano obleko pa zložil in zavezal v culo. »Tega nihče ne bo pogledal, kovček pa bi takoj padel v oči.« Z Zaliko je odšel v trgovino, kjer je bil nemški komisar Šumer iz Konjic, lesno trgovino pa je kot svojo lastnino vodil neki Vollmajer iz Ruš. V trgovini je nemški oficir od zaposlenega zahteval, da mu izroči ves denar iz blagajne. Dal ga je v prsni žep suknjiča malega Ludvika. »Otroka ne bodo pregledali.«

Na seznamu je bil tudi Matija Vidmar. Zalika je povedala, da je stari oče odšel nekam že ob njenem odhodu in da ne ve, kje je. Niso ga iskali. Tijek se je v resnici skrival nekam v gozd. Tako se je rešil izgnanstva v Srbijo. Še isti dan se je preselil h hčerki Rozaliji v Loško Goro. Matija Vidmar - Tijek je umrl v začetku februarja 1944. leta.

Zaliko in sina Ludvika so peljali v zbirno taborišče Melje, kjer je že bil zaprt mož Ludvik. Oddahnila si je, kljub nesreči, ki jih je doletela, so bili vsi trije zopet skupaj.

Možu je pohvalila nemškega oficirja, kako je bil pripravljen pomagati, zbrati in povezati v culo obleke, da jim je izročil izkupiček iz trgovine, da ni iskal očeta Tijeka, ki je prav tako bil na seznamu za izselitev.

Zaporniki v Melju so morali na zdravniški pregled. Zdravnik jim je med odpadki vate pustil listek in sporočil, da bodo izseljeni v Srbijo.

Kasneje je sestri Tereziji Knez, ki je bila učiteljica gospodinjstva v Lazarevcu, večkrat pisala, da se med Srbi dobro počuti, da so res bratje in dobri ljudje. Knezovi so se leta 1941 že vrnili iz Srbije in bili doma v Slovenskih goricah, na svoji kmetiji.

Vidmarjevim so vso prtljago pregledali, ničesar jim niso odvzeli, očeta Tijeka pa tudi nihče ni pogrešal.

Matija Vidmar pri hčerki Roziki v Loški Gori

Vlak z izgnanci je iz Maribora odpeljal 27. 6. 1941 proti vzhodu. Ob progi so stali Mariborčani, jim mahali in jokali, izgnanci pa so pri odprtih oknih prepevali: »Oj, zdaj gremo, nazaj še pridemo.«

V Zagrebu so dobili prvi obrok. Potovati so morali čez ozemlje Bosne, ker je bil most pri Slavonskem Brodu porušen. Drugi obrok so dobili zvečer v Sarajevu. Dopoldne naslednjega dne so prispeli v Gornji

Tijekov pogreb

Terezija in Boris Knez, Zalikina sestra in nečak, z dijakinjami srednje šole gospodinjstva v Lazarevcu

Milanovac, kjer so jih čakali domačini. Namestili so jih v neko poslopje. Domačinke so pripravljale hrano, Slovenke pa pridno pomagale. Bila je prava pojedina.

Po nekaj dneh so ponje prišli kmetje iz sosednjih vasi in jih z vpregami odpeljali v svoje vasi; Vidmarjeve je kmet Obrat odpeljal v Štavico pri Gornjem Milanovcu. Dodelili so jim del zapuščene hiše, nekaj pohištva in druge opreme, da so si lahko uredili bivanje po svoje. Dobili so vrt, kasneje so redili prašiča. Najprej je Zalika šla na travnik po regrat in naredila solato, vaščani pa so govorili, da se Slovenka pase. Marsičesa so se srbske gospodinje naučile od Slovenke, čeprav Zaliki doma ni bilo treba gospodinjiti in delati na vrtu. Tam ji delo ni bilo odveč in skrbela je za družino.

Ludvik st. se je odločil, da iz protesta zoper vojno nikoli več ne bo govoril nemško.

Petletni Ludvik je takoj postal prijatelj z Božom pa Obradom, Acem, Bosiljko. Pričel je obiskovati šolo. Mama Zalika in oče Ludvik sta svojega sina klicala Pubek, kar je na podeželju v navadi, vrstniki v šoli pa so ga klicali Bubeg. Nihče ga ni vprašal za pravo ime, kar Bubeg je ostal, v šoli in kasneje za prijatelje iz mladih dni.

Bila je to šola z enim učiteljem - Dragoslavom Kojićem. Gospodin, kot so ga klicali otroci in vaščani, je bil ugledna osebnost. Njegova žena Milunika je bila pomočnica v razredu, kuharica in vse, kar sodi zraven, ob učenju in vzgoji učencev.

Življenje je steklo v nekakšne tirnice. Prihajali so izseljenci iz drugih vasi; Dušan Hus je večkrat prišel na

Vaški otroci Božo, Aco, Obrad in Bubeg

Učenci šole v Štavići s Kojićem in Miluniko

obisk. Tako so se Slovenci iskali in povezovali na tujem ozemlju. Na tem območju ob reki Ibar je bilo stečišče različnih vojska: ustašev, partizanov, kraljevih voja-

kov, nedícevcov ... Ljudje na tem območju so bili vedno v nevarnosti, zato niso z nikomer govorili, da se niso zamerili ali kaj narobe povedali.

Šola v Štavići

Tudi s sestro Marijo Goričan iz Višnje vasi so bili povezani. Pošiljala jim je različne pripomočke, oblačila, čevlje, semena vrtnin in ostalo, kar se je dalo poslati. Čez čas sta ženski ugotovili, da iz paketov kradejo in da Zalika na naslov ne dobiva vsega poslanega. Zato je sestra v odtlejši zapakirala npr. desni čevelj, levo stran sukničiča, polovico krila ali jopice, v naslednjem paketu pa npr. drugo polovico obleke, levi čevelj in drugo ... Tako sta prelisčili tatove.

V pismu ob koncu leta 1942 je sporočila, da so partizani Pohorskega bataljona ponoči prispeli v Boharino in iz trgovine odnesli ves živež in blago. Vse so odpeljali z Vidmarjevimi konji nekam pod Roglo. Komandant bataljona je bil Boris Winter⁶, sin Nine Pokorn iz Zreč, ki je bil najmlajši komandant partizanskega odreda.

Akcija partizanov Pohorskega bataljona je bila Vidmarjevim v delno zadoščenje. »Tujci gospodarijo z našim premoženjem in stvarmi, ki smo jih pripravili z lastnim delom in odrekanjem. Naj bo hrana in vse v dobrobit našim partizanom,« je modroval Ludvik Vidmar.

Micka Goričan jih je tudi obvestila, da so partizani razbili zaboj s poročnim darilom Hribarjevih, ne ve pa, kaj se je razbilo.

Dogodek v Štavicu, ki je spremenil odnos z družino Vidmar:

Na železniški postaji je na tovornem vagonu bil priprtjen vojaški top, nemške izdelave. Kompozicija vlaka je stala na postaji v Štavicu. Neki vojaki so prišli pred Nemci in top odvlekli neznanu kam. Nemški komandant in vojaki so pred železniško postajo postrojili vse moške iz vasi in zahtevali, da povedo, kje je top, sicer jih bodo vse postrelili. Vendar vaščani niso razumeli nemškega jezika. Niso razumeli, kaj jih sprašujejo. Ludvik Vidmar je tako prelomil svojo zaobljubo ter vaščanom prevajal zahteve nemških vojakov. Vaščani so povedali, da je neka skupina ljudi vlekla top v hrib za postajo. Sledili so sledem koles in v grmovju našli izginuli top. Naložili so ga na vlak, spustili vaščane in odšli iz vasi. Temu je sledila veselica, Vidmar je bil moker od rakije, vaščani pa so se mu od srca zahvalili.

Še ena nesreča jih je doletela leta 1944. Otroci so se igrali pred železniško postajo, ko je zablodela bomba padla na poslopje železniške postaje. Šrapneli so leteli po zraku, otroci so se razbežali, Ludvika ml. pa je zadel šrapnel v kolk desne noge. Močno je krvavel, prepeljali so ga v bolnico v Gornji Milanovac, potem pa v Beograd na kliniko. Hudo ga je bolelo, saj ni bilo zdravil za olajšanje bolečin. Po operaciji kolka je bilo v nekaj dneh bolje. Mama Zalika je veliko časa prebila pri njem, mu prinašala hrano, saj v bolnici skoraj ni bilo ničesar.

⁶ Spomladi naslednjega leta je bil ustreljen v Špitaliču. Veronika Vidmar, ilegalna aktivistka in sodelavka partizanov na Pohorju, je dobila informacije, da v času njegove smrti v Tuhinjski dolini ni bilo nemških vojakov, niti akcije ilegalcev. Ne ve se, kdo je sprožil rafal. Zagrebli so ga na pokopališču v Špitaliču, mladež iz okolja pa je njegov grob obsula z zvončki.

Vidmarjevi z vaščani Štavice

Porabila je dosti časa, da je prispela iz vasi v Beograd, rednih prevozov ni bilo. Zdravnik ji ni mogel povedati, ali se bo rana zacelila v doglednem času in če bo kolk gibljiv.

Mama Zalika je spet prispela v Beograd. Nosila je večji kovček, poln oblačil. Stvari je želela prodati na tržnici, da bi za denar lahko kupila hrano. Nemalo presenečena je srečala znanca iz Zreč! Bila ga je neizmerno vesela. Želela je še nekaj opraviti, znanec pa se je ponudil, da ji bo držal kovček, dokler se ne vrne. Ko se je vrnila, znanca ni bilo tam, kjer sta se razšla. Čakala ga je dolgo časa, vendar se Zrečan ni vrnil. Šla je k sinu na obisk, brez hrane in brez oblačil. S sosedom Zrečanom se nikoli več nista srečala. Po nekaj mesecih se je Bubeg vrnil iz bolnišnice. Spet se je vključil v šolo in tako so dočakali svobodo prav na njegov rojstni dan, 9. maja, leta 1945.

Vrnitev domov

Prišel je dan, ki so ga čakali kar pet let, in vrnitev domov.

Vso prtljago so naložili v vagon, ga priključili h kompoziciji, namenjeni v Slovenijo, in po tednu dni so bili v Poljčanah. Kako so pripeljano preložili na ozkotirni vlak do Zreč, se ne ve.

Doma je bilo vse izropano, umazano in prazno. Zaboj, v katerem je bil porcelan, poročno darilo Hribarjevih, je imel razbit pokrov, razbite so bile tudi skodelice za črno kavo. Ostala je le posodica za sladkor. Vse drugo je bilo celo. Malčka je bila tako poštena, da jim je povedala, da je svatom postregla hrano na tem porcelanu, ko sta se s Karlekom poročila.

Zalika je izvedela, da je novi upravnik na konjiški pošti njen bratranec Ivan Goričan. Obiskala ga je, stanovanje je imel na drugi strani poštnega urada. Pokazal ji je, kako čudovito posteljo so mu pripravili in kako kvalitetno posteljino ima. Zalika se je nasmehnila,

vprašala ga je, če ve, kaj pomeni izvezena kratica ZG na blazini. Zalika Goričan. Bilo je njeno perilo, ki ga je ob poroki podarila sestra Marija. Ivan ji je perilo vrnil.

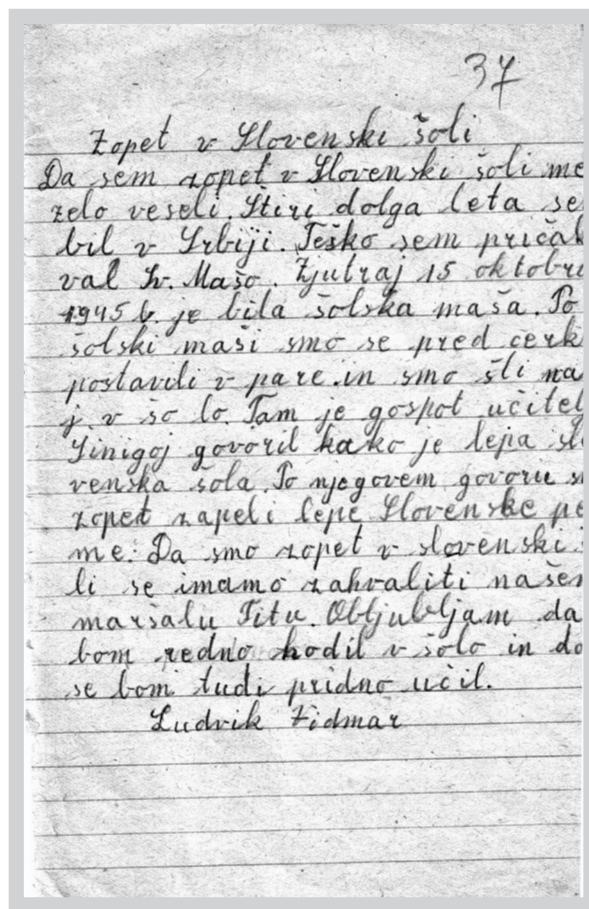
Vse je bilo potrebno pričeti znova, vendar so bili srečni, da so doma, v svojem grabnu pod Pohorjem.

Po sprejetem Zakonu o agrarni reformi so Vidmarjevim odvzeli večino nepremičnin. Ostala je samo ohišnica, izropana hiša brez živine, inventarja za kmetijsko dejavnost in kapitala za pričetek kmetovanja. Če bi se odločila za kmetijsko dejavnost, bi jima država vrnila odvzeto zemljišče. A se nista. Ludvik st. se je odločil za zaposlitev. Prišel je z delom pri Kmetijski zadrugi Skomarje, nato pri KZ Pohorje Zreče, kasneje pa pri Kmetijski zadrugi Slovenske Konjice. Poslovne prostore si je uredil v spodnjih prostorih domače hiše.

Ludvika ml. so vpisali v zreško osnovno šolo, vendar so ga zaradi oddaljenosti od le-te prepisali vojniško. Stanoval je pri teti Micki in hodil peš v Vojnik.

Čez čas se je pojavila močna bolečina v desnem kolku, noga ni več prenesla nobenega napora, hoditi ni mogel.

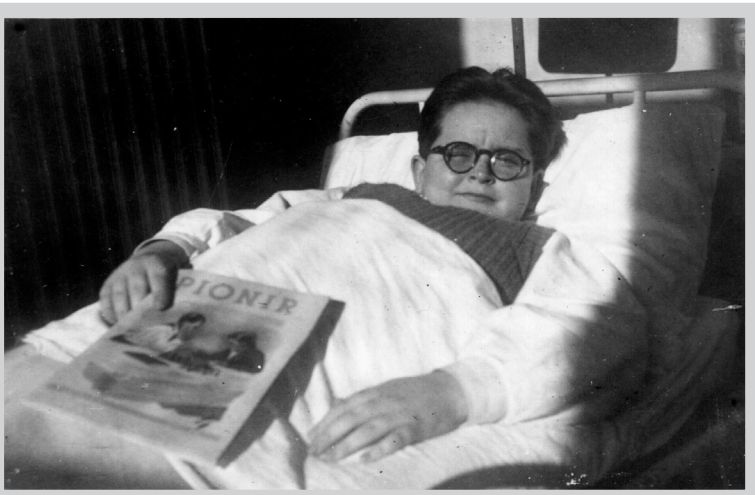
Zato so ga odpeljali na pregled v Ljubljano. Zlatica Hribar (sestrična Zalike Vidmar) je nagovorila kolega ortopeda, da ga je sprejel na kliniko, kjer je ugotovil, da se je zaradi pomanjkljivega zdravljenja poškodbe razvila kostna tuberkuloza. Svetoval je zdravljenje v rovinjski bolnišnici. S pomočjo dr. Hribarjeve so Ludvika ml. (star je bil 11 let) prepeljali v to bolnišnico na zdravljenje. Bil je večkrat operiran, moral je mirovati.

Pismo v latinici

Vidmarjevina v Boharini po vojni

Ludvik v mavčnem oklepu

Ludvik je ostal v Rovinju tri leta. Imeli so učne ure, tako se je naučil pisati tudi v latinici. Veliko je bral. Mama Zalika je pogosto kljub slabim prometnim povezavam hodila na obiske. Običajno mu je knjige in vse, kar je potreboval, pošiljala po pošti.

Po zadnji operaciji so Ludviku povedali, da bo imel trajne težave z desno okončino. Sprijaznil se je s tem in bil vesel, da se lahko vrne pod Pohorje. Potem se je zopet preselil k teti Micki, končal je osnovno šolo ter se vpisal na celjsko gimnazijo. Stanoval je pri družini Cilenšek. Vzeli so ga kar za svojega, saj drugih otrok ni bilo pri hiši. Veliko so hodili v hribe, se kopali v Savinji,

obiskovali predstave v gledališču ...

Vidmarja sta tako ostala sama. In zgodilo se je, da so po Pohorju in dolini hodili tolovaji – roparji. Obiskali so tudi Vidmarje. Ludvik je imel zlato uro, darilo očeta Tijeka ob poroki, Zalika pa velik zlat medaljon s fotografijama sina in moža. Bil je darilo ob rojstvu sina. Tega so ji vzeli, Ludvik pa je bil tako priseben, da je skrnil svojo zlato uro v hlačni žep. Niso ga pretipali in tako je ura ostala. Kasneje so »miličniki« s pomočjo domačinov ujeli roparje nekje na drugi strani Pohorja. Uporabiti so morali orožje, saj se roparji niso hoteli vdati. Enega je strel zadel v vrat, točno na mestu, kjer je imel na verižici obešen medaljon. Ropar je umrl, strel pa je poškodoval medaljon tako močno, da ga zlatar ni mogel popraviti.

Ludvik Vidmar st. je bil vpet tudi v kulturno dejavnost Zreč. Iz evidence Katoliškega prosvetnega in kulturnega društva Zreče za leto 1932 je razvidno, da je bil predsednik društva. Še prej pa je bil prvi predsednik Katoliško izobraževalnega društva Zreče, ki je leta 1932 prešlo v Katoliško kulturno društvo Zreče. Kasneje so društvo poimenovali DPD Svoboda Zreče in potem po Vladku Mohoriču, dolgoletnem orglarju in voditelju pevskih zborov.

Navezala sta stike z Nino Pokorn, družbenopolitično delavko in začetnico ustanavljanja socialnih zavodov za starejše, današnjih domov za upokojeence. Bili so v tesni povezavi, saj je Nina večkrat pripeljala v varstvo bolna otroka Jurija in Tugomirja, da sta se pozdravila pri »teti Zaliki«.

V bolniški sobi, skupaj z bolniki in strežnicama

Obiskali smo tudi prijatelje v Štavici.

Vidmarjevi so obdržali stike s srbskimi gostitelji med vojno. Dopisovali so si, nato pa se odločili in prišli z rakijo, sirom, kajmakom na obisk pod Pohorje. Bil je to prvi obisk v Sloveniji.

Obisk so Vidmarjevi vrnil, ko sta občini Slovenske Konjice in Kosjerić podpisali listino o sodelovanju med njima.

»Ob tej priliki smo obiskali tudi naše prijatelje v

Štavici. Vas leži na drugi strani pogorja Divčibare, kjer so bili uradni pogovori med pobratenimi mesti. Voznik avtomobila Dimitrijević je bil sindikalist, vljuden in umirjen tovariš, tudi šahist. Pri vzponu na Divčibare je bila popolna zapora ceste: vojaške vaje JLA. Smo čakali v vrsti, uro, dve, kar nas obišče poveljujoči oficir, bil je zelo vljuden, »sa Slovencima« še posebej, ko sva povedala, da smo bili med vojno »izbeglice« v Štavici. »Ali

Vlak bratstva in enotnosti, vozovnica v Srbijo

lahko ponudim vojaško kosilo prijateljem iz Slovenije? Nič posebnega, rižota in sadje.«

Vendar se nam je prilegla! Povedal je še, da je danes moderna nova vrsta »jabuka *delisašest*«. Kmalu je uredil tudi dovoljenje za prehod in priključila sva se prijateljem v hotelu Maljen na Divčibarah. Bilo je še več obiskov. Vlak bratstva in enotnosti je vozil v Srbijo ali pa pripeljal iz nje v Slovenijo, izmenično, vsaki dve leti. Obnavljali smo znanstvo, obdržali prijateljstvo, ga presneli na mladi rod.

Politične spremembe v letu 1990 so prekinile naše povezave. Iz Kosjerića so sporočili, da za nekaj časa prekinjajo naše tovariško srečevanje.

V vasi Štavica je starejši rod vaščanov pomrl, mladi se niso več vračali v vas, tako je vas Štavica ostala prazna, brez prebivalcev. V vasi ni bilo zaslužka za preživetje. Peka ali kuhanje rakije ni bila donosna obrt, drugega pa v vasi ni bilo moč početi. Bosiljka Randić v svoji »konobi« ni imela dovolj gostov, ker je hitra cesta Beograd-Niš obšla vas. Umrl je njen Aco, ostala je sama brez sredstev za preživetje. Brat Joviša iz Zagreba ji je bil v pomoč. Umrla je sama, brez svojcev, vsi njeni sorodniki so se poslovili pred njo.«

»Po vrnitvi s služenja obveznega vojaškega roka se je Franci Kovše vrnil v Boharino k Vidmarjevim in se zaposlil pri Kmetijski zadrugi Zreče.

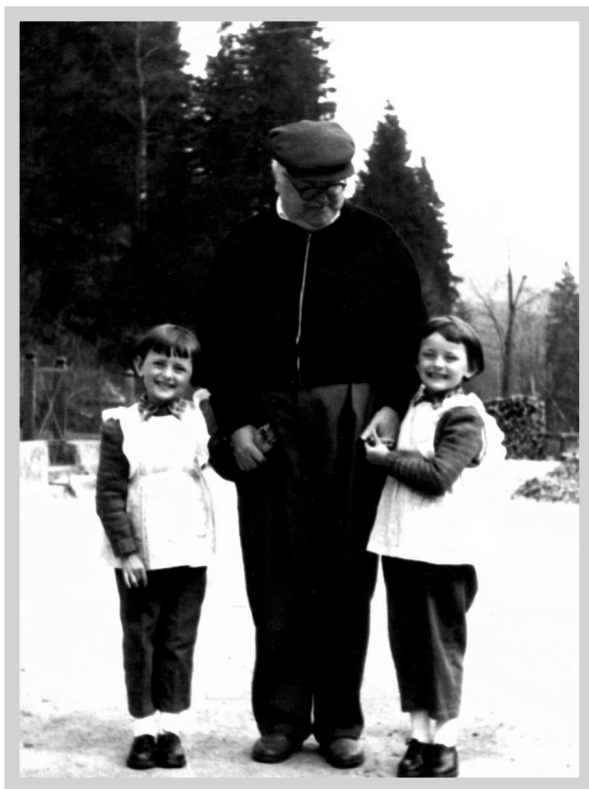
Spoznal se je s Faniko Kovše - Pitrofovo Fančiko z Resnika, poročila sta se. Naselila sta se v zadnji del Vidmarjeve hiše in rodili sta se dvojčici Irena in Fanika.

Bosiljka Randić peče lepinje za zajtrk.

Poroka Toneta Ošlaka in svatje; Vidmarjeva v desnem kotu zgoraj

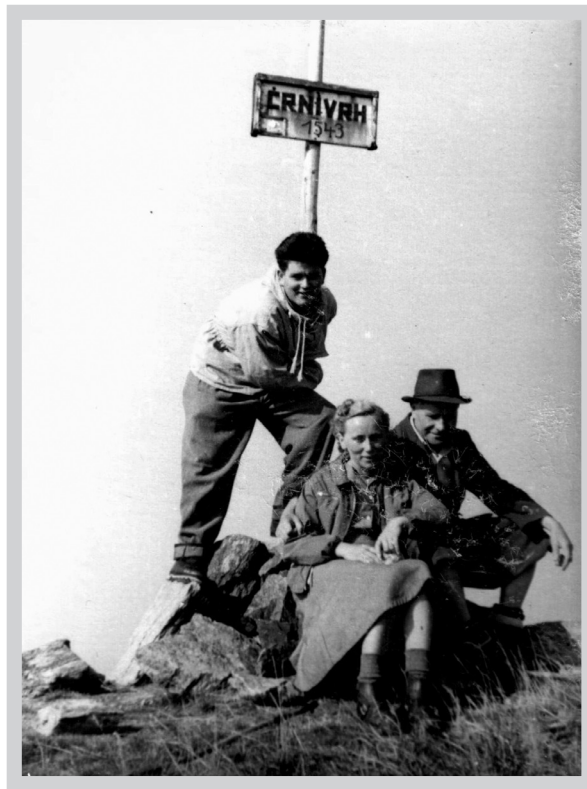

Dvojčici Fanika in Irena, ljubljenki strička in tetice

Vidmarja sta se zelo navezala na »te deklete«, onidve pa na strička in tetico. Po nekaj letih sta Kovšetova v Konjicah sezidala novo hišo in se preselila, v Boharini pa je nastala velika praznina.«

Ludvik st. je prebolel srčni infarkt in z ženo sta sprejela sinov predlog, da prodajo hišo in sezidajo novo v Konjicah. Ludvik je doštudiral, postal sodnik, bil kasneje odvetnik, se poročil in rodil se je sin Ludvik III. - Luka. Leta 1966 so se preselili v novo hišo v Konjicah. V novembru se je rodila še Mateja.

»Babica Zalika je iz Konjic hodila na obiske k sestrama v Višnjo vas. Vsako sredo ju je obiskala. Dedek

Črni vrh – potep v hribih

Ludvik je v Konjicah našel »stare« prijatelje. Sorodnik Obrul, Franci Kovše, Leopold Založnik. Skupaj so kvartopirili, kadili, še kaj popili, se tudi prerekali in bili zadovoljni, če niso bili »pumal«. Posebno je bilo vzdušje, ko je prišel na obisk Fric Zidar z Dunaja. Bil je posebljena dobrodušnost. Popestril je okolje in nič se mu ni mudilo nazaj domov. Fric je bil Slovenec, z ženo Mici in mačkom sta živela na Dunaju, vendar Fric ni pozabil maternega jezika. Rad je bil »doma« v Sloveniji.«

»Na prvi jesenski dan, ko sta se zadovoljna vrnila domov v Konjice, se je dedek Vidmar pohvalil, da se dobro počuti, babica Zalika pa je rekla: »Dobro je to, imela bova mirno noč!« V tistem trenutku je deda padel na mizo na terasi, pritekla sem in ga potegnila v naslonjač, vendar nisem več zaznala utripa srca. Ko je prispel zdravnik, je samo zapisal, da ga ni več. Odšel je brez bolečin, kot je vedno želel. Bilo je to leta 1975. Babica Zalika je umrla z njim. Ni mogla dojeti, da ga ni. Natanko čez dve leti – 1977 – se je tudi ona poslovila in odšla za njim. Leta 1990 je odšel tudi Ludvik II., star 54 let. Premagal ga je virus hepatitisa C.«

Fotografije so iz arhivov družin
Vidmar in Goričan.

Spomine je zapisala **Hedvika Vidmar**, snaha in soproga Ludvika II. (Slovenske Konjice, 2019).

Tonček Obrul in deda Vidmar v pričakovanja »pumala«

Družina uradnika Josipa Vovka iz Zreč

Josip Vovk, rojen 22. 1. 1906 v Šentjurju pri Celju, umrl 4. 6. 1984, pokopan v Slovenskih Konjicah

Ana Vovk, rojena **Winter** 3. 1. 1908 v Zrečah, umrla 24. 6. 1982, pokopana v Zrečah

Otroka

Vida Vovk, rojena 3. 1. 1931 v Zrečah, umrla 24. 12. 2009, pokopana v Zrečah

Marjanca Vovk, rojena 17. 1. 1937 v Zrečah, živi na Dobravi

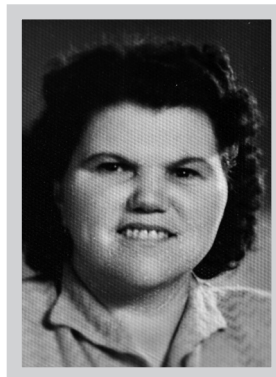
Družina pred izgnanstvom

Josip Vovk in Ana Winter sta se poročila 26. 2. 1930 v Zrečah. Josip Vovk izhaja iz zelo znane družine Vovk iz Šentjurja, v kateri je bilo 5 fantov in eno dekle, Josip je bil prvi po vrsti. Živel so na manjši kmetiji, ki ni mogla preživeti toliko otrok, in potrebno je bilo delati tudi pri večjih kmetih, da je družina lahko živela. Mati je zelo zgodaj postala vdova, a bila je odločna mati in vzgojiteljica svojim otrokom. Naučila jih je delavnosti, skromnosti in poštenja. Dva od sinov sta postala zdravnika, ostali pa so se vsi izobrazili in bili uspešni v življenju. Tudi Josip je po šolanju bil uspešen knjigovodja in računovodja v mnogih tovarnah in pri zasebnikih.

Ana Winter izhaja iz zreške družine Winter. Njenemu očetu je bilo ime Jožef, materi Rozalija. Zakonca sta imela 12 otrok, Ana je bila deveta po vrsti.

O družini Winter je Franc Kozjek, takrat postajena-čelnik, v letih pred drugo svetovno vojno napisal:

»Na Mernikov grunt v Zrečah se je proti koncu prejšnjega stoletja priženil Josip Winter. Bil je zelo sposoben trgovec in gospodar. Njegova žena Rozalija mu je rodila 12 otrok, od katerih je ostalo živih 11, in sicer 7 fantov in 5 deklet. Vsi Winterjevi otroci so bili postavni fantje in lepa dekleta. Josip Winter je imel velik uspeh pri lesni trgovini, še posebej v času 1. svetovne vojne in takoj po njej. Nakupil je več posestev in med njimi Preskarjevo domačijo z žago, gostilno in trgovino, veliko posestvo v Vojniku, sezidal je tudi veliko žago nad graščino v Zrečah in je dosegel, da se je naredila železniška postaja za njega na zelo ugodnem kraju. Kakor Kračun se je pri nakupu posestev precej zadolžil, a ne toliko kakor Tine Kračun. Ko je on umrl, so otroci, ki so prevzela razna posestva, morali prevzeti tudi odgovorjajoči del dolga, ki pa ni bil tako mali, posebno še zato, ker se je povečala stabilnost denarja po 1. svetovni vojni. Preskarjevo posestvo je prevzel sin Rudolf, grunt na Mernikovem sin Karel, posestvo v Vojniku sin Franc, medtem ko je

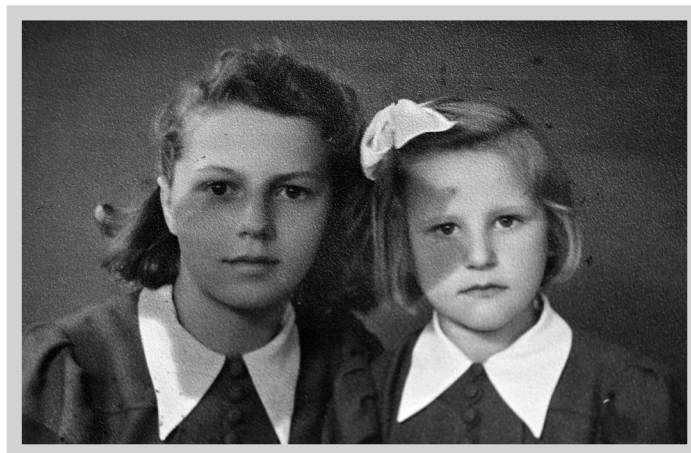
Ana Vovk

Josip Vovk

žago in lesno trgovino prevzel sin Slavko. On se je oženil z Nino Lepšina iz Brežic, s katero je imel tri hčerke in sina Borisa. Gospodar žage Slavko se je ponesrečil leta 1932. Zagrabil ga je jermen transmisije njegove žage in je zaradi tega umrl. Njegova žena Nina, ki je tudi morala prevzeti del dolga, pa sama ni mogla gospodariti. Ker pri pristaših njenega moža ni dobila podpore, se je obrnila na kaplana Antona Radanoviča, ki ji je pomagal. Na njeni žagi je ustanovil zadrugo in s tem rešil njeno težko gospodarsko stanje. Winterjevi so tako v Zrečah pred drugo svetovno vojno odigrali pomembno vlogo.«

Ana Winter in Josip Vovk sta po poroki živela na domačiji Winterjevih. Mož Josip je bil zaradi službe veliko zdoma. Mati Ana si je zaslužek z nakupom gostilne v Oplotnici. Do začetka druge svetovne vojne sta se jima rodili dve hčeri, Vida in Marjanca.

Hčeri Vida in Marjanca

Izgnanstvo

Izgnanstva se hči Marjanca spominja takole:

»Takrat sem bila stara dobra 4 leta in po nas so prišli vojaki in stara mati se je ob tem razburjala, kako to, da ne pustijo pri miru otrok. Nič ni pomagalo in odpeljali so nas v Maribor, v kasarno Melje. Tam so nas zaslíševali nekaj dni in potem so mater in naju s sestro Vido odpustili domov. Zakaj točno, ne vem. Predvidevam, da se je mati izgovorila, da očeta takrat ni bilo v Zrečah in da one s tem nimajo nič. Oče je bil tako izgnan v Srbijo, v kraj Surdulica, južno od Niša, blizu bolgarske meje. Oče je se tam s svojo strokovnostjo vključil v delo tamkajšnjih tovarn in tam si je tudi našel partnerico Miro in z njo imel sina Ivana. Po smrti Mire je prišel nazaj v družino. Mati Ana je predtem kupila hišo od Pozebov na Dobravi 27 in tukaj so potem starši lepo preživeli jesen svojega življenja.«

Življenje družine po vrnitvi iz izgnanstva

Josip je po vrnitvi iz Srbije honorarno delal v svojem poklicu in lepo skrbel za ženo vse do njene smrti leta 1982. Dve leti za njo je umrl tudi on.

Vida se je poročila z Maksom Borlakom in imela sina Mirana in hčerko Manjo.

Zakonca Vovk z vnukom

Marjanca pa se je poročila z Janezom Jazbecem, s katerim sta imela sinova Janeza in Marjana.

Družina Winter leta 1928. Na fotografiji so, zadnja vrsta od leve: sin Karel, zet Jurak, sin Rudi, snaha Avgusta (vdova po Jožetu Winterju), vnukinja Lenka, hči Anica, sin Franc, sin Henrik, druga vrsta od leve: zet Klančnik, hči Mimika Klančnik, hči Justika Jurak, oče Josip z vnukinjo Nado, hči Betka, mama Rozalija, sin Slavko, snaha Nina, zet Kračun, hči Rozalija Kračun, spodaj vnukinje in vnuki: Nada, Milan, Pepi, Olga, Danica, Jožica, Drago, Boris, Slava, Stanko, Slavko in Gustika. (Vir: Arhiv Občine Zreče)

Družina Ignaca Zajca, kovača iz Zreč

Ignac Zajc, rojen 4. 9. 1909 v Mekinjah pri Stični, umrl 27. 6. 1999, pokopan v Slovenskih Konjicah
Marija Zajc, rojena **Kropej** 11. 11. 1910 v Radani vasi, umrla 8. 11. 1998, pokopana v Slovenskih Konjicah

Otroci

Marija Zajc, rojena 10. 1. 1940
Milena Zajc, rojena 28. 1. 1948
Ignac Zajc, rojen 16. 4. 1950

Kratek opis družine

Ignac Zajc se je rodil 3. septembra 1909 v Mekinjah pri Stični, kjer je obiskoval osnovno šolo in jo zaključil leta 1923. Starši so ga nato poslali v poklicno šolo in pri bližnjem kovaču je leta 1927 opravil pomočniški izpit. Vse do leta 1936 je delal pri njem in se tako naučil mnogih kovaških veščin, ki jih je v prihodnje še kako potreboval. V Zrečah se je zaposlil v Štajerski železindustrijski družbi. V času gospodarske krize pred drugo svetovno vojno je zaradi pomanjkanja dela prvič zapu-

stil to tovarno. Poročil se je leta 1939 in se z ženo preselil na manjše posestvo, ki ga je žena Marija dobila za doto. Tam si je postavil manjšo kovačnico in tako je družina v času, ko je bil brez dela, lažje živela. Hči Marija se je rodila 10. 1. 1940. Že naslednje leto pa je bila družina izgnana.

Leta v izgnanstvu

Hči Marija Zajc, poročena Pirš, se spominja pripovedovanja staršev, ki so o tem poredko govorili, da so bili izgnani v Bosanski Petrovac. Ko se je transport tam ustavil, so izgnanci izstopili na postaji, nato so prišli domačini in si izbrali družino, ki ji bodo nudili prostor in oskrbo. Njih se je usmilila gospa, ki je videla, da je mati imela njo v naročju, in tako so dobili prostor pri dobri družini. Oče, ki je bil kovač, je dobil delo v železničarski delavnici. Spominja se tudi pripovedovanja, da so v bližini njihovega doma ustrelili neko žensko, in da je bilo povsod čutiti vojno ter da je bilo zelo nevarno, predvsem pa je bilo splošno pomanjkanje osnovnih dobrin.

Poroka Marije Kropej in Ignaca Zajca

Vrnitev domov in življenje družine v novih časih

Kdaj se je družina vrnila, se ne ve. Vse kaže, da je to bilo že pred koncem vojne, a na svoj dom se niso vrnili. Ignac se je z družino vrnil na svoj dom v Mekinje in tam so živeli leto dni. Kakorkoli že, domov so se vrnili maja 1945. Domačijo je medtem varoval brat Marije Zajc, Janez. Seveda je bilo potrebno zopet začeti na novo in Ignac je zopet dobil delo kovača v Zrečah.

Družina Zajc: mati Marija, oče Ignac, v naročju hči Marija (fotografija naj bi bila posneta v času izgnanstva)

Življenska zgodba zakoncev po vrnitvi

Vrnitev na dom ni bila tako žalostna kot pri mnogih drugih družinah, ki so se vrnile v izropane domove, saj je Janez Kropelj z družino skrbel, da so bile njive obdelane. Ignac je hodil na delo v Zreče, doma pa je kaj malega zaslužiti z delom v kovačiji. Mati pa je znala vse, kar so pridelali na kmetiji, dobro prodati. Leta 1948 se jima je rodila hči Milena, dve leti kasneje pa še sin Ignac.

Hči Marija, ki je bila s starši izgnana, se je izučila za šiviljo in se poročila 28. 4. 1962 z Ivanom Piršem iz Draže vasi. V zakonu sta se jima rodila dva sinova. Ivan je leta 1998 umrl. Marija živi s sinom Brankom.

Milena je zelo mlada odšla v Avstrijo in se tam poročila. Ima enega sina.

Sin Ignac je ostal na domačiji in staršem pomagal v njuni starosti. Leta 1974 se je poročil z Anko Mrzdovnik iz Zreč, imata dva sinova. Od očeta se je navzel veselja do kovaštva in še danes kaj malega naredi v prenovljeni kovačiji Šrekl-Zajc.

Fotografije so iz družinskega arhiva **Marije Pirš, Ignaca Zajca.**

Po pripovedovanju **Ignaca Zajca** in **Marije Pirš** zapisal **Martin Mrzdovnik.**

Kovačija Šrekl-Zajc: etnološka zbirka kovaškega orodja in strojev v nekdanji kovačiji Ignaca Zajca (desno)

Družina Mihaela Založnika, po domače Jozlna z Dobrave

Mihael Založnik, rojen 19. 9. 1901,
umrl 15. 3. 1971, pokopan v Zrečah

Olga Založnik, rojena **Lozej** 6. 2. 1902,
umrla 5. 4. 1981, pokopana v Zrečah

Otroci

Milan Založnik, rojen 10. 2. 1928,
umrl 19. 4. 1952

Majda (Marija) Založnik, rojena 1. 10. 1933,
umrla 11. 7. 2018

Olga Založnik, rojena 3. 10. 1935,
umrla 27. 8. 2014

Henrik Založnik, rojen 4. 7. 1937

Adi Založnik, rojen 31. 1. 1940,
umrl leta 1941 v Vinkovcih

Erna Založnik, rojena 23. 4. 1942,
umrla 6. 8. 1997

Kratek opis družine

»Domačija Jozlna ni imela veliko zemlje. Ravno toliko jo je bilo, da smo lahko imeli dve kravi, prašiča in nekaj perutnine. Oče Mihael je bil zaposlen pri trgovcu in veleposestniku Grundnerju oziroma Puklu, kjer je spoznal mamo Olgo, ki je tudi delala tam. Poročila sta se 6. 2. 1930. Mamin dekliški priimek je Lozej, doma pa je bila iz Komna. V času prve svetovne vojne je blizu Komna potekala soška fronta in mamino družino so zaradi bližnje fronte pregnali v Avstrijo na Dunaj. Mamina sestra Marica je tam spoznala trgovca z lesom Vinterja iz Zreč in z njim prišla v Zreče k Vinterjevimi za natakario. Leta 1922 je za njo prišla še sestra Olga (moja mama), ki je bila nato do poroke z mojim očetom pri Grundnerju za kuharico.«

Izseljenišтво

»Družina Založnik je bila izseljena 20. 7. 1941 v noči iz sobote na nedeljo. Po polnoči sta prišla k nam dva oborožena vojaka (lahko tudi policaja) in nam dala eno

Družina Založnik v času pred izgnanstvom. Sedijo: mati Olga, hči Erna, oče Mihael, stojijo: hči Majda, sin Hinko in hči Olga.

Hiša družine Založnik, po domače pri Jozlnih

uro časa, da spakiramo najnujnejše, rekoč, da se po treh tednih vrnemo. Oče, ki je bil še najbolj priseben, je nabral nekaj posode in odeje za na pot. Več kot 50 kg nismo smeli vzeti. Mama je samo jokala z otrokom v naročju. En vojak (ali policaj) je hodil za mamo, drugi pa za očetom. Oče je z vozom odpeljal nabrano prtljago in nas otroke do Grundnerja, kjer je čakal tovornjak, ki nas je odpeljal v Zreče do gostilne Kračun. Tam so se nam pridružili še drugi vaščani. Odpeljali so nas v Maribor, v Melje, v kasarno. Tam smo bili teden dni, nato so nas z 21. transportom odpeljali v Slavonsko Požego. Tam nas je obiskal zreški župnik in nam prinesel nekaj peciva. Župnik Bezjak je bil izseljen že aprila 1941 in je tožil, kako grdo ravnajo z duhovniki. Po kratkem času so nas odpeljali v Bosno, najprej v taborišče v Bihaću, nato v Bosanski Petrovac. Iz Petrovca so nas kmalu naselili v bližnje naselje Kolunić, kjer so živeli pravoslavci (danes vem, da so to Srbi). Naselili so nas v njihovo čitalnico. Bili so dobri z nami in so nam prinesli kruha in skute. Tam nismo bili dolgo, ker so jih pobili oziroma poklali domobranci. Nekaj jih je zbežalo v hribe. Nas, izseljence⁷, pa so prestavili v Bosanski Petrovac v bližino kasarne, v hišo hrvaškega trgovca, ki se je pred vojno umaknil v Zagreb. Tam nismo dobili hrane, zato smo prosili po hišah za hrano, vendar tamkajšnji prebivalci tudi sami niso imeli veliko hrane. Prosili smo tudi vojake, če jim je kaj ostalo. Oče je šel še na njivo pravoslavni kmetov kopat krompir, stražar, ki je stražil naselje, mu je rekel, da lahko gre, vendar na lastno odgovornost. Spomnim se, da so četniki vsak dan s hribov streljali na Petrovac, mi pa smo zbe-

žali v koruzo v predmestju. Zvečer je orožje potihnilo, ker so se četniki bali, da ne bi izdali svojega položaja. Vodo smo dobivali v jezeru, ki je bilo v bližini, tam smo tudi prali. Po nekaj tednih so se dogovorili za začasno premirje, da so nas, izseljence, lahko odpeljali dalje. Otroke in ženske so dali na vlak, moški pa so morali pešačiti. Med potjo, ko je nekje vlak ustavil, je ena mama dala mrtvega otroka domačinki ob progi, da naj ga pokoplje. Zato ji je dala nekaj imetja. Iz Bosne smo prispeli v Vinkovce, mislim, da v šolo. Tam so odpeljali mojega brata Adija, ker je bil bolan in od takrat ga nismo več videli. Nas pa so odpeljali v Županijo. Vsaka vas je prevzela nekaj izseljencev in tako smo prišli v Babino Gredo. Bila je že zima, nas so nastanili v gasilskem domu. Ležali smo na slami. Domačini so bili dobri, v večini so bili veliki kmetje in precej bogati. Prinesli so nam hrane. Oče in mati sta hodila delat drva. Moj brat Hinko je bil zelo shiran in mama mi je nekega dne naročila, da če bo umiral, naj mu prižgem svečo. Da je ostal živ, se lahko zahvali zdravniku in njegovi ženi, ki mu je kuhala ustrezno hrano, da si je opomogel. Po nekaj tednih je naša družina dobila del hiše, katere lastniki so živeli na Dunaju. Oče je cele dneve delal pri kmetih, mama pa je hodila prat perilo po hišah. Ker sem bila najstarejši otrok, so me dali služiti nekemu kmetu, da smo lažje preživeli. Delati je pač bilo treba, tudi na njivi. Tu sem bila skoraj dve leti. Nato me je vzela k sebi trgovka, da sem pazila na njenega vnuka in delala še druga dela. Hodila sem tudi v šolo. Prvi razred sem pred vojno končala v Zrečah, v drugega nisem hodila, polovico tretjega in četrti razred pa sem končala v izseljeništvu v Babini Gredi. Trgovka, pri kateri sem živela, je imela sina v Paveličevem štabu, zet pa je bil šef taborišča v Vinkovcih. Vseskozi smo živeli v strahu, ker je bila vojna. Ker je Babina Greda, kjer smo živeli, ob Savi,

7 Marija Gorjup je v svojem prispevku uporabljala izraz izseljenci, ker so jih takrat tako imenovali, in ne izseljenci.

smo videli, da so po reki po letu 1942 plavala zvezana človeška trupla in so jih jedle živali. Govorili so, da so iz Jasenovca. Oče je moral v jeseni 1944 na sremsko fronto pokopavati mrtve in reševati ranjence. Po treh tednih se je pretresen vrnil.

Leta 1943 smo dobili dovoljenje, da se lahko vrne-mo. Dovoljenje nam je uredil veleposestnik Pukl iz Zreč. Mama je 23. 4. 1942 rodila hčerko Erno in je šla po tem, ko smo dobili dovoljenje, da se vrnemo, k tamkajšnjemu župniku po rojstni list. Župnik, ki je bil zelo razgledan in sorazmerno mlad, nas je posvaril, da je bolje, če še nekaj časa ostanemo tam, ker je vojna tako povsod in je tako za nas najbolj varno. Tako smo ostali še nekaj časa in se vrnili avgusta 1945, ko smo na razpolago dobili vagon. Vrnili smo se v Zreče, na izropano domačijo. Oče je prinesel od nekod slamo, da smo na tleh lahko spali. Naslednji dan po prihodu domov sem odšla živeti v Konjice k teti, ki je imela gostilo. Otroci smo v času, ko smo bili izseljeni, pozabili slovensko. Začela sem hoditi v nižjo gimnazijo in profesorji so se zelo trudili z mano, ker jih nisem razumela. Delala sem v gostilni, v kuhinji in morala sem tudi prati. Moj brat Milan, ki je bil najstarejši, ni bil izseljen, ker je bil v noči, ko so nas izselili, pri sosedu (p. d. Cezraku), kjer je pomagal na kmetiji. Tamkajšnji gospodar je bil namreč vpoklican v jugoslovansko vojsko, žena pa je imela male otroke in vodila kmetijo. Oče je hotel iti po njega, pa mu tega Nemci niso dovolili. Ko so nas odpe-

Milan Založnik v partizanih

ljali, so ga vzeli k sebi Grundnerjevi oziroma Pukli in pri njih se je potem izučil za mlinarja. Ko so Puklove ubili partizani, je Milan odšel v partizane.

Danes sva od družine živa še jaz (Majda, poročena Gorjup) in brat Hinko.

Moram še omeniti, da so nas povsod imeli za begun-ce in ne za pregnance.«

Družina Založnik po letu 1945

»Avgusta 1945 smo se vrnili iz izseljeništvu na oro-pano domačijo. Srečni, ker smo spet doma, čeprav brez vsega. Ata je prinesel od nekod slame, da smo lahko ležali na tleh. Spomnim se, da je ponoči mama zavpila, ker ji je po nogi tekala miš ali podgana. Ata je drugi dan poiskal in zbil nekaj desk za mizo, da smo lahko jedli. Nekaj žita smo pripeljali s seboj (ata ga je dobil za delo na Hrvaškem). Krompir je mama šla kopat na našo njivo (sadili so ga tisti, ki so v času našega izseljeništvu sta-novali v naši hiši). Nasploh je bilo pomanjkanje hrane. Največ smo namesto kruha jedli polento. Kolikor vem, kart nismo v celoti dobili, ker smo imeli nekaj zemlje. Težko je bilo, ker skoraj nismo imeli česa jesti. Ata je šel delat na žago Pukl (Grundner), kjer je delal pred izse-ljeništvom. Začeti vse od začetka. Imeli smo samo par žlic in nekaj posode, ki smo jo lahko vzeli seboj v izse-ljeništvu leta 1941. Nihče nam ni pomagal. Ata ni nikoli izvedel, kdo nam je čez noč pripeljal nazaj lesen voz, ki smo ga imeli že pred vojno. Moj brat in dve sestri so začeli hoditi v šolo (Olga, Hinko in Erna). Jaz, ki se bila najstarejša, pa sem po par dneh doma odšla v Slovenske Konjice k teti, ki je imela v najemu gostilno. Tam sem začela hoditi v nižjo gimnazijo. Poleg šole sem pomi-vala posodo, prala, ribala pod in čistila gostilno. Zjutraj sem stregla delavcem žganje, preden so šli na delo v takrat Lavričevo tovarno (pozneje Konus). Vstajala sem ob 5. uri. V šoli se je prof. Novakova zelo trudila z mano, da sem se spet naučila slovenščine. V izseljeništvu na Hrvaškem nisem bila s starši in sem slovenščino poza-bila.

Starši so bili zelo dobri, delovni in skromni. Čeprav sami niso imeli, se je za vsakega kaj našlo. Moj brat Hinko se je po osnovni šoli šel učiti za kolarja k Razboršku. Mama jim je za to dajala mleko in jajca, čeprav še sami nismo imeli dovolj. Sestri Olga in Erna sta ostali doma in se kmalu poročili. Jaz sem se zelo odtujila, ker pač od 8. leta nisem bila doma. Kljub temu sem starše spoštovala, ker sem razumela, da mi niso mogli nič nuditi. Časi so bili taki. Srečni smo bili, da smo od vseh grozot vojne ostali živi. Moram povedati, da filmov, v katerih je orož-je, še danes ne gledam, ker se mi v mislih vse grozote vojne povrnejo in zato potem ne spim.«

Fotografije so iz družinskega arhiva **Majde Gorjup**.

Spomine je zapisala **Majda Gorjup**
(Zreče, 17. 2. 2018).

ZAKLJUČEK

Zaključek

OSTALI IZGNANI ZREČANI

Josip Župec

Eden izmed zelo prepoznavnih mož predvojnega časa v Zrečah. Najdemo ga na mnogih fotografijah in po podatkih ob izgonu najdemo zapisano, da je bil rojen leta 1914 in da je bil v Zrečah tajnik. Po vsej verjetnosti je bil tajnik takratne občine. Aretiran je bil skupaj z ostalimi Zrečani in zaprt v osnovni šoli. Iz meljske vojašnice so ga 6. 6. 1941 s transportom številka 1 odpeljali v izgnanstvo. Po pripovedovanju starejših Zrečanov se je iz izgnanstva vrnil in nadaljeval svojo poklicno pot v Mariboru.

Josip Burger

Znano je, da se je rodil leta 1913 v Ljubljani in da je bil zaposlen v Zrečah, v Štajerski železindustrijski tovarni kot uradnik. V izgnanstvo je bil odpeljan skupaj z Josipom Župcem. Kako je bilo z njim po vrnitvi, ne vemo.

Gabriel Dereani

Rojen je bil 14. 1. 1909 v Žužemberku. Po poklicu je bil ključavničar in je bil zaposlen v Štajerski železindustrijski družbi. V izgnanstvo je bil odpeljan 20. 6. 1941, in sicer v Kotor Varoš. Po vrnitvi je živel na Novi Dobrovi. Na stara leta se je vrnil na Dolenjsko.

Zakonca Horvat

Martin, rojen 21. 10. 1904, je bil v Zrečah zaposlen kot uradnik. S transportom številka 4 je bil 17. 8. 1941 odpeljan v Arandelovac.

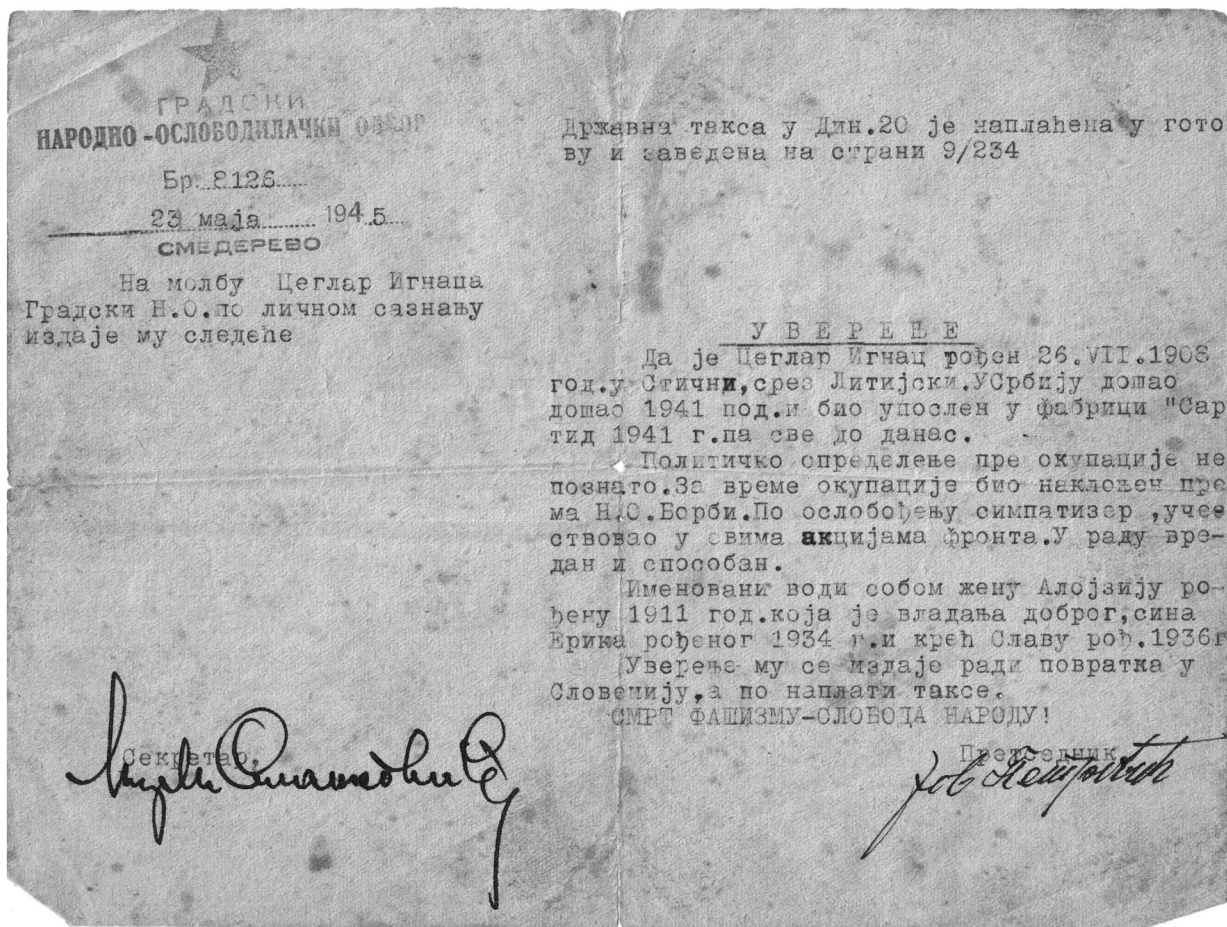
Paulina je bila rojena 31. 1. 1912 v Zagrebu s priimkom Zussi.

Ernst Werk

Rojen je bil leta 1912, po poklicu je bil ključavničar. Po vsej verjetnosti je bil zaposlen v Štajerski železindustrijski družbi. Izgnan je bil dne 6. 6. 1941 s transportom številka 1.

Zreški Orli pred II. svetovno vojno. Na fotografiji so: spredaj v uniformi – neznana; sedijo od leve Rudi Podgrajšek, Karel Švab, Vladko Mohorič, Franc Gorenak in Milč Orož; stojijo od leve Ivan Radajc, Polč Hren, **Josip Župec**, Ivan Kovač, neznan, Henrik Skaza, Franc Založnik, Ivan Kejžar, Vlado Lamut in Jože Orož. (Vir: Arhiv družine Podvršnik)

Faksimile potrdila o bivanju v Srbiji za družino Ignaca Cegljarja v času od 1941 do 1945, dokument je izdal Mestni narodnoosvobodilni odbor Smederevo na željo imenovanega 23. maja 1945.

Fanny Šajtegel

Se je rodila 2. 3. 1913 v Zrečah, bila je delavka. Iznana je bila v Čačak, in sicer 3. 7. 1941 s transportom številka 7.

Iz Zreč je bilo izgnanih 19 družin⁸ in 7 posameznikov, kar predstavlja 79 oseb (18 moških, 20 žensk in 41 otrok).

S Stanic je bilo izgnanih 30 ljudi:

Transport št. 5 (20. 6. 1941)

Friderike Raubar, učitelj, rojen 24. 1. 1905

Transport št. 7 (27. 6. 1941)

Martin Ambrož, učitelj, rojen 20. 9. 1906
 Marija Ambrož, rojena 8. 9. 1903
 Breda Ambrož, rojena 3. 11. 1929
 Marjan Ambrož, rojen 5. 5. 1931
 Milena Ambrož, rojena 9. 2. 1934

Transport št. 12 (27. 6. 1941)

Jože Žolnir, župnik, rojen 23. 4. 1899

Transport št. 22 (20. 7. 1941)

Franc Kenda, rojen 14. 10. 1899
 Johan Seljak, kmet, rojen 19. 5. 1889

Marija Seljak, rojena 30. 11. 1892

Alojz Sivec, kmet, rojen 8. 7. 1901

Ljudmila Sivec, rojena 14. 9. 1884

Transport št. 28-1 (22. 8. 1941)

Henrik Borovnik, kmet, rojen 3. 7. 1889
 Katarina Borovnik, gospodinja, rojena 29. 4. 1893
 Henrik Borovnik, rojen 13. 4. 1915
 Bartolomej Borovnik, rojen 20. 8. 1922
 Martin Borovnik, rojen 29. 11. 1925
 Kristina Borovnik, rojena 31. 5. 1931
 Vincenc Borovnik, rojen 14. 7. 1932
 Katarina Borovnik, rojena 13. 4. 1934
 Ivan Borovnik, rojen 25. 5. 1936
 Marija Keblič, rojena 12. 2. 1876
 Ivan Keblič, rojen 27. 1. 1935
 Gabriela Keblič, rojena 24. 3. 1937

Transport št. 30 (12. 9. 1941)

Sofia Ograjenšek, rojena 9. 5. 1908
 Gašper Petek, kmet, rojen 6. 1. 1860
 Alojz Petek, poštar, rojen 4. 6. 1912
 Ignac Petek, rojen 21. 7. 1917
 Marija Petek, rojena 15. 3. 1910
 Pavel Petek, rojen 31. 12. 1914

Iz Slovenskih Konjic je bilo izgnanih 189 oseb, iz Loč 30 in Vitanja 41.

⁸ Podatki so s seznama izgnancev, ki ga hrani KO DIS Slovenske Konjice.

Avtorjeva sklepna misel

Pričujoča knjiga je ob podobni knjigi o zreških talcih - **ZREŠKI TALCI Kdo so in kod so prišli** (Občina Zreče, 2016) korak v pravo smer, da popišemo vse medvojne in povojne žrtve ter njihove zgodbe.

Žrtev druge svetovne vojne je bilo v Zrečah še več. V tej knjigi niso zajeti tisti, ki so bili odpeljani v razna taborišča, tisti, ki so bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko, in tisti, ki so izginili v povojnih čistkah. Prav tako v tej knjigi ne bomo našli padlih iz vrst partizanov in civilnih žrtev vojne.

V knjigi niso zajeti izgnanci s Stranic in drugih okoliških krajev občine Zreče, temveč le tisti iz Zreč in okolice oz. tisti, ki so teritorialno spadali v župnijo Zreče, kot npr. Zlakova, ki upravno ni bila del občine Zreče, a je spadala v župnijo Zreče.

Zahvaljujem se vsem, ki ste mi pomagali odkrivati pozabljeno trpljenje svojcev. Še posebej vam, ki ste napisali prispevke o vaši družini in ohranili fotografije iz tega časa. Skupaj smo pripravili koristen dokument in morda spodbudili še koga za temeljitejšo raziskavo te tematike.

Hvala Občini Zreče za izdajo te knjige in županu, mag. Borisu Podvršniku, za spremno besedo h knjigi. Hvala vsem, ki boste to knjigo brali in mladim pripovedovali o nekem času, ki se naj ne bi več ponovil.

Martin Mrzdovnik

Zreče po II. svetovni vojni (Vir: Zasebna zbirka Iva Jančiča)

Sl. Konjice, dne 21.8.1945

Okrajni odbor OF
Sl. Konjice
Odsek za nar. imovino
S. 466/1

Z A P I S N I K

Sestavljen v pisarni narodne imovine dne 21.8.1945 v Slov. Konjicah v navzočnosti Pr i m o z i č Jerneja kot poverjenika in načelnika pri Okrajnem odboru OF na odseku za nar. imovino in tov. Ceglar Ignaca pos. v Sp. Zrečah.

1./ Blason odredbe Okrožnega odbora OF Celje se ima vsakemu došlemu izseljencu vrniti vse njegovo imetje v ,kolikor se ga je in se ga bo se našlo njemu v oblast in hasnovanje. Tov. Ceglar Ignac in njegova žena Alojzija roj. Irsic ~~xx~~ s sinom Erikom, hčerko Slavo sta bila dne 16.4.1941 s silo odvedeni v internacijo njuno premoženje in premoženje njihovih otrok p zaplenjeno v korist okupatorja. Z ozirom na to se vrne tov. Ceglar Ignacu in njegovi ženi Alojziji vse njuno imetje in imetje njihovih otrok v njihovo last i uzitek v istem svojstvu kot so to uživali do 16.4.1941 pred okupatorjevo internacijo t.j. vse premično in nepremično premoženje v kolikor se ga je in se ga bo še našli .

2./ Razveljavijo se vse pogodbe sklenjene za časa okupatorjeve uprave /~~Observerwaltung~~ v Konjicah.

3./ Popisati je stnje inventarja in senkaj predložiti iz leta 1941 pred ~~okupatorjevo~~ internacijo po okupatorju t.j. iz leta 1941 in stan inventarja ob času vrnitve t.j. z dnem prevzema, da se more t ko ugotoviti povzročena škoda storjena po okupatorju.

- 1./ O tem se obvesti Okrožni odbor CELJE
- 2./ ~~X~~Ceglar Ignac pos. v Sp.Zrečah

Smrt fašizmu - svoboda narodu !

načelnik

[Signature]

Ceglar Ignac

1 / Kozjek France 1

Spomini na Zreče

Va stare du, me pelje vlec
tvo pot Pohorje v Zreče
kjer dravnice listi živi
dravljani tam sem plati moji.

Prihodil semu sem vse veselice
na večerki pel plati gorci
plo valne gore Brinjeve
In prijo tko pel sem pto Martinec
papi sem vianli koso vianu
v gostelju tam mo vni Gvarica.

Res lepo lili so ppelechi,
Ito žlovch plodi v polju
Spozna plo v tem predpam kosi
pknjetans pes se hahar v praju.

Tatom tatom bi so rjivo
leci v tumbu naci voblo
in praju se tam voblo
pesevni leji so in noqvodi
kardar pdsle pmo vianu pusti
Spozna plo v cerkvici kso
bi plis, pe hlopten plis.

Ito žlovch plodi v polju
pelu vni ptem dravnice
kretene plodi Zreče tati
Jo poljo plo Kozjek se vlec

Govame tu leci pred vianu
v polju lepi pmet govame
Dopolne pto papet, pe puzi
kretar kretar p dcho puzi
bledine vlec su puzi
Levede puzi so vlec
plo puzi to gator je
plo hahar mi pri puzi
v govame puzi sem lodi
vianu v hlopten sem puzi
lepi pes se to plodi
v puzi vlec so puzi vianu
v hlopten puzi kretar puzi
v plo lili to may poluti.

